

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**KAMU YÖNETİMİNİN KRİZLERE KARŞI DİRENCİNİN
ARTIRILMASINDA MÜLKİ İDARE AMİRLERİNİN
ROLÜNÜN COVID-19 ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

Muhammed KAYA

205014001

Tez Danışmanı:

Dr. Lütfi YALÇIN

Bandırma 2024

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

KAMU YÖNETİMİNİN KRİZLERE KARŞI DİRENCİNİN
ARTIRILMASINDA MÜLKİ İDARE AMİRLERİNİN
ROLÜNÜN COVID-19 ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Muhammed KAYA

205014001

Tez Danışmanı:

Dr. Lütfi YALÇIN

Bandırma 2024

ETİK BEYAN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20...)

Muhammed KAYA

ÖZET

KAMU YÖNETİMİNİN KRİZLERE KARŞI DİRENCİNİN ARTIRILMASINDA MÜLKİ İDARE AMİRLERİNİN ROLÜNÜN COVID-19 ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Muhammed KAYA

Bu çalışma, Türkiye'de Covid-19 pandemisine ilişkin yönetim stratejileri üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. İlk bölümde kriz ve kriz yönetimi üzerine genel bir kavramsal çerçeve sunulduktan sonra ikinci bölümde, mülki idare sistemi ve mülki idare amirleri tarihten günümüze ana hatlarıyla açıklanmaktadır. Bu bölümde ayrıca Türkiye’de kriz yönetimi mevzuatı ana hatlarıyla ele alınmakta ve akabinde mülki idare amirlerinin kriz yönetimindeki rolü Covid-19 örneği üzerinden etraflıca irdelenmektedir. Burada, mülki idarenin pandemi ile mücadelesindeki çalışmaları, uygulamaları, karşılaştığı sorunlar ve bu süreçteki kritik rolü incelenmektedir. Çalışmada, kamu yönetiminin krizlere karşı direncinin artırılmasında mülki idare amirlerinin rolü nedir?” sorusunun cevabı aranırken Covid-19 pandemi örneği üzerinden bir vaka analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında veriler, doküman incelemesi ve gözlemlere dayanılarak elde edilmiştir. Tez yazarının mülki idare amiri olması, gözlemler vasıtasıyla toplanan verilerin zenginliğini beraberinde getirmiştir. Verilerden elde edilen bulgular özellikle son bölümde tartışılarak Türk kamu yönetiminin krizlere karşı direncinin artırılmasında mülki idare amirlerinin rolünün nasıl olması gerektiğine dair bir cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, Türkiye'nin büyük ölçekli krizlere karşı mücadelesinde kullandığı yönetim stratejilerinin detaylı bir analizini sunarak, gelecekteki krizlere daha etkin bir şekilde hazırlanılabilmesi için gerekli iyileştirmeler ve stratejik yaklaşımlar hakkında önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Covid-19, Pandemi, Kriz Yönetimi, Mülki İdare Amirleri.

ABSTRACT

EXAMINING THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATORS IN INCREASING THE RESISTANCE OF PUBLIC ADMINISTRATION TO CRISES THROUGH THE EXAMPLE OF COVID-19

Muhammed KAYA

This study provides a comprehensive assessment of management strategies related to the Covid-19 pandemic in Türkiye. After presenting a general conceptual framework on crisis and crisis management in the first section, the second section outlines the provincial administration system and provincial administrators from history to the present. This section also outlines the crisis management legislation in Türkiye, and then thoroughly examines the role of provincial administrators in crisis management through the example of Covid-19. Here, the work, practices, problems encountered by the provincial administration in its overcome against the pandemic, and its critical role in this process are examined. In the study, while seeking the answer to the question “What is the role of provincial administrators in increasing the resistance of public administration against crises?”, a case study was conducted on the example of the Covid-19 pandemic. Within the scope of the research, data were obtained based on document review and observations. The fact that the thesis author is a provincial administrator brought with it the richness of the data collected through observations. The findings obtained from the data are discussed especially in the last section, and an answer is tried to be found as to how the role of provincial administrators should be in increasing the resistance of Turkish public administration against crises. This study presents a detailed analysis of the management strategies used by Türkiye in its overcome against large-scale crises, and makes recommendations on the necessary improvements and strategic approaches to prepare more effectively for future crises.

Keywords: Crisis, Covid-19, Crisis Management, Pandemic, Public Administrators.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca krizler, kamu yönetimlerinin etkinlik ve verimliliğini sınanan önemli zorluklar olarak kayıtlara geçmiştir. Covid-19 pandemisi de küresel ve ulusal ölçekte derin etkiler bırakan ve kamu yönetimi mekanizmalarının yeniden gözden geçirilmesine neden olan, son asrın önemli global krizlerinden biri olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Bu kriz, kamu yönetiminin sağlık alanında karşılaştığı zorlukları, bu zorlukları aşma ve bu krize karşı direncini artırma konusundaki stratejik yaklaşımlarını ortaya koymak açısından benzersiz örnekler sunmaktadır. Bu tür kriz dönemlerinde, kamu yönetiminin direncini artırmak ve etkili mücadele stratejileri ortaya koymak, toplumların bu zorlu süreçleri en az hasarla atlattıklarında kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, kamu yönetiminin krizlere karşı direncini artırmada mülki idare amirlerinin liderlik becerileri, yönetim stratejileri, etki ve yetkileri ile kriz yönetimindeki rol ve görevleri, Covid-19 salgın krizi örneği üzerinden incelenmiştir. Özellikle, kriz anlarında hızlı ve etkili karar alabilme yeteneği, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanımı ve toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlama konularında mülki idare amirlerinin üstlendiği kritik rol detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda, Covid-19 salgını sırasında uygulanan çeşitli kısıtlayıcı tedbirler ve müeyyideler incelenen başlıklar arasında yer almaktadır.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında, katkı ve desteklerini esirgemeyen birçok kişi ve kurumun önemli bir rolü bulunmaktadır. Öncelikle, tez danışmanım Dr. Lütfi Yalçın'a bu önemli yolculuktaki rehberliği, yakın takip ve desteklerinden dolayı şükranlarımı sunarım. Ayrıca değerli görüşleri ve çalışmama olan katkılarından dolayı hocalarım Doç. Dr. Ersoy Kutluk ve Doç. Dr. Tahsin Güler'e de müteşekkirim. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında manevi desteğini her daim hissettiğim aileme de minnettarım.

Bu çalışmanın, kamu yönetimi literatürüne katkı sağlaması ve özellikle kriz yönetimi alanında çalışan araştırmacılar ve uygulayıcılar için yol gösterici bir kaynak olması en büyük temennimdir. Mülki idare amirlerinin, toplumların krizlere

karşı dirençli hale gelmesindeki kritik rolünün anlaşılması ve bu alandaki uygulamaların geliştirilmesine yönelik öneriler sunması umuduyla, çalışmamızın okuyuculara faydalı olmasını diliyorum.

Saygılarımla

Muhammed KAYA
Bandırma 2024

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAYI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. KRİZ KAVRAMI VE KRİZ YÖNETİMİ	4
1.1. Krizin Tanımı	4
1.2. Kriz Türleri.....	6
1.2.1. Doğal Krizler.....	6
1.2.2. Ekonomik Krizler	6
1.2.3. Kurumsal Krizler	7
1.2.4. Sosyal ve Siyasi Krizler	7
1.2.5. Teknolojik Krizler	7
1.2.6. Sağlık ve Epidemik Krizler	7
1.3. Kriz Yönetimi.....	8
1.3.1. Kriz Yönetiminin Aşamaları	9
1.3.1.1. Farkındalık Aşaması (Krizin Tanımlanması).....	9
1.3.1.2. Hazırlık Aşaması (Kriz Planlaması).....	10
1.3.1.3. Krizin Gelişmesi ve Müdahale Aşaması	10

1.3.1.4. Stabilizasyon Aşaması (Krizi Kontrol Altına Alma)	11
1.3.1.5. Kriz Sonrası Değerlendirme ve Öğrenme Aşaması	11
1.3.2. Kriz Yönetiminde Başarıyı Etkileyen Unsurlar	12
1.3.2.1. İdari Teşkilatlanmada Uzmanlaşmanın Önemi	12
1.3.2.2. Analiz ve Planlamanın Önemi.....	13
1.3.2.3. Eşgüdüm İçinde Hareket Etmenin Önemi.....	14
1.3.2.4. Kriz Liderliği ve Kurumsal Öğrenme	16
1.3.2.5. Kriz Yönetimine Uygun İdari Teşkilatlanma.....	18
1.3.2.6. Kriz Zamanlarında İşbirliğinin Önemi.....	18
1.3.2.7. Kriz ve İletişim.....	19
1.3.2.8. İnandırıcılığın Önemi ve Güvenilir Yönetim	20

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜLKİ İDARE SİSTEMİ VE KRİZ YÖNETİMİNDE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ.....	22
2.1. Mülki İdare Sistemi	22
2.2. Mülki İdare Amirleri	27
2.2.1. Vali	28
2.2.2. Kaymakam	30
2.2.3. Ortak Hükümler.....	32
2.3. Türk Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi Mevzuatı	36
2.3.1. 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun	36
2.3.2. 7126 Sayılı Sivil Savunma Kanunu	37
2.3.3. 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu	38
2.3.4. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu	39

2.3.5. 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu.....	40
2.3.6. 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.....	41
2.3.7. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği.....	41
2.4. Mülki İdare Amirlerinin Kriz Yönetimindeki Rolü ve Küresel Bir Kriz Örneği: Covid-19.....	43
2.4.1. Olayın Öyküsü.....	44
2.4.2. Salgınla Mücadelede Alınan Önlemler	44
2.4.3. Sağlık Bakanlığı Nezdinde Yapılan Çalışmalar	48
2.4.4. Covid-19 Krizinde Mülki İdare Amirlerinin Çalışmaları	50
2.4.4.1. Kısıtlamaların Yönetimi	52
2.4.4.2. Aşılama Çalışmalarının Yönetimi	84
2.4.4.3. Vefa Sosyal Destek Programı Çalışmalarının Yönetimi..	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.KAMU YÖNETİMİNİN KRİZLERE KARŞI DİRENCİNİN ARTIRILMASINA YÖNELİK TARTIŞMALAR, GÖZLEMLER VE ÖNERİLER	93
3.1. Dünya Örneklerine Genel Bir Bakış.....	93
3.2. Türkiye Özelinde Değerlendirme	97
3.3. Kamu Yönetiminin Direncini Artırmak İçin Önerilen Stratejiler	104
3.3.1. Hukuksal Eksikliklerin Giderilmesi	104
3.3.2.Stratejik Planlama ve Hazırlık Süreçlerindeki Açıkların Giderilmesi	106
3.3.3. Performans Yönetimine Yönelik Yapılması Gerekenler.....	109
3.3.4. Kriz Odaklı Ekip ve Ekipman Hazırlığı	110
3.3.4.1. İnsan Kaynakları Zorlukları	111

3.3.4.2. Lojistik ve Ekipman Zorlukları	112
3.3.4.3. Koordinasyon ve İletişim Zorlukları	112
3.3.4.4. Kaynakların Verimli Kullanımı	113
3.3.5. Halkla İletişim ve Katılım Stratejileri	113
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	122
EK	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Camilerde Alınan Koronavirüs Önlemleri.....	66
Şekil 2. En Az İki Doz Aşı Olmuş 18 Yaş ve Üstü Nüfusun İl Bazında Yüzdelik Oranı.	86
Şekil 3. Mardin İli ilçeler bazında aşılama oranları (%).....	88

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	:	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AFAD	:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
DSİ	:	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
GAMER	:	Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi
HES	:	Hayat Eve Sığar
KDV	:	Katma Değer Vergisi
PCR	:	Polymerase Chain Reaction
SBB	:	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
TMMOB	:	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	:	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNFPA	:	United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
VSDG	:	Vefa Sosyal Destek Grupları
YİKOB	:	Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı

GİRİŞ

Tarih boyunca devletler genel düzeni ve genel güvenliği sağlamak, iç ve dış tehditlere karşı sürekli hazırlıklı olmak, hayatın normal akışını bozacak tehdit ve tehlikeleri önceden önlemek veya ortaya çıktıktan sonra da hızla bertaraf etmek konularına büyük önem vermişlerdir. Ancak devletler bazı zamanlarda beklenmedik olaylar ve toplumun genel düzenini bozacak acil durumlarla karşılaşabilmektedirler. Bu durumlar devlet idarelerini etkisiz hale getirebilmekte ve yönetim sürecini sekteye uğratabilmektedir. Modern yönetim felsefesinin en önemli özelliklerinden biri de meydana gelme olasılığı olan problemleri önceden engellemek ve bu sorunların genel bir krize dönüşmesini önlemektir. Yöneticilik vasfına da en çok kriz anlarında ihtiyaç duyulur ve lider vasıflı bir yönetici en çok böyle durumlarda ve zamanlarda kendini göstermektedir (Çapar, 2018: 153-163).

21. yüzyılın başlarından itibaren, küresel ölçekte yaşanan sağlık krizleri, doğal afetler ve ekonomik buhranlar gibi olağanüstü durumlar, devletlerin ve kamu yönetimlerinin kriz yönetimi kapasitelerini sınavan önemli olaylar olarak öne çıkmıştır. Yine bu dönemde nüfusun büyük çoğunluğunun kentlere kayması ve kentleşmenin hız kazanması da olası bir krizin boyutunu ve etkilenen kişi sayısını arttıran önemli faktörler olmuştur. Son olarak dünyanın neredeyse tamamını etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, yüksek sayıda ölüm vakalarına neden olmuş, ülkelerin üretim, ticaret, turizm vb. ekonomik faaliyetlerini sekteye uğratarak iktisadi buhran yaşamalarına sebep olmuş ve dünya genelini etkileyen bir enflasyon meydana getirmiştir. Bu yönüyle Covid-19 pandemisi 21. yüzyılın önemli bir kriz ve acil durum hali olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye de Covid-19 salgını gibi küresel bir sağlık kriziyle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu denli büyük krizler karşısında ülkenin genel yönetim sistemini ve sosyo-ekonomik dengesini koruyabilmek ve krizlere bağlı oluşan ve sonradan gelişen tali sorunları en doğru yol ve yöntemlerle çözebilmek kolay olmamakta; bu tür zor durumlar, güçlü bir devlet deneyimini, yönetsel dayanıklılığı ve bu zorluklarla mücadelede sağlam ve dirençli bir taşra yönetim sistemini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'nin söz konusu krizler karşısında uyguladığı yönetim stratejilerini, alınan önlemleri, karşılaşılan zorlukları ve bu süreçlerde elde edilen deneyimleri kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma bir giriş, üç bölüm

ve bir sonuç olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, kriz ve kriz yönetimine ilişkin genel bir kavramsal çerçeve sunulduktan sonra, ikinci bölümde mülki idare sisteminin ve mülki idare amirlerinin kamu yönetimindeki yeri tarihten günümüze ana hatlarıyla ele alınmış, mülki idare amirlerinin kriz yönetimindeki rolü, görev, yetki ve sorumlulukları mer'î mevzuat çerçevesinde incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca, Türkiye'de kriz yönetiminde yaygın olarak kullanılan bazı kanun ve yönetmelikler genel hatlarıyla ele alınmış, mevzuatın çalışma açısından ön plana çıkan maddelerine değinilmiştir. Akabinde, mülki idare amirlerinin kriz yönetimindeki rolü, Covid-19 örneği üzerinden etraflıca ele alınmış, mülki idarenin pandemi ile mücadelesindeki çalışmaları, uygulamaları, karşılaştığı sorunlar ve bu süreçteki kritik rolü incelenmiştir. Burada, Türkiye'nin Covid-19 salgınına karşı genel mücadele stratejisi, pandemi döneminde uygulanan çeşitli tedbirler ve kısıtlamalar üzerinden detaylandırılmış, mülki idarenin bu süreçteki rolü ve görevi bu örnekler üzerinden irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, kamu yönetiminin krizlere karşı direncinin artırılmasına yönelik tartışmalar, gözlemler ve öneriler ele alınarak kriz sürecinde karşılaşılan sorun ve eksiklikler ile yapılması gerekenler tartışılmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler ve bulgular çerçevesinde konunun genel bir değerlendirmesi yapılarak bu çalışma neticesinde ulaşılan sonuç incelenmiştir.

Bu çalışma ile, Türkiye'de yaşanan büyük krizler karşısında uygulanan yönetim stratejileri, karşılaşılan zorluklar ve bu süreçlerden elde edilen dersler analiz edilerek gelecekteki krizler karşısında kamu yönetiminin direncini arttırmak, kriz anında ve sonrasında daha etkin ve etkili müdahale ve mücadele stratejileri geliştirmek amacıyla mülki idare amirlerinin bu süreçteki görev ve rolleri esas alınarak öneriler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken de konu, şu sorular üzerinden cevaplandırılmaya çalışılmış ve irdelenmiştir:

- Kriz durumlarına ilişkin mevzuatın geneli incelendiğinde mülki idare amirleri neden merkezi bir noktada konumlandırılmıştır?
- Mülki idare amirlerinin olmadığı bir sistemde kriz yönetimi başarılı bir şekilde sürdürülebilir mi?
- Kamu yönetiminin krizlere karşı direncinin artırılmasında mülki idare amirlerinin rolü nedir?

Bu soruların cevabı aranırken Covid-19 pandemi örneği üzerinden bir vaka analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında veriler, doküman incelemesi ve gözlemlere dayanılarak elde edilmiştir. Tez yazarının mülki idare amiri olması gözlemler vasıtasıyla toplanan verilerin zenginliğini beraberinde getirmiştir. Verilerden elde edilen bulgular özellikle son bölümde tartışılarak Türk kamu yönetiminin krizlere karşı direncinin artırılmasında mülki idare amirlerinin rolünün nasıl olması gerektiğine dair bir cevap bulunmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın amacı, krizlere karşı Türk kamu yönetiminin direncini artırmada, mülki idare sisteminin etkin ve etkili olduğunu Covid-19 pandemi örneği üzerinden tespit etmeye çalışmaktır.

Bu konular çalışılırken metodolojik olarak nicel analizler yerine çalışmanın amacına daha uygun olan nitel araştırma tekniğinin bir alt dalı olan vaka incelemesi metodu kullanılmıştır. Vaka incelemesi yöntemi, gerçek dünya olaylarını ve durumlarını detaylı bir şekilde inceleyerek bilgi edinmeyi amaçlayan, genellikle sosyal bilimlerde kullanılan bir araştırma tekniğidir. Vaka incelemesi yöntemi, genellikle bir konuyu derinlemesine anlamak, keşfetmek ve tanımlamak amacıyla kullanılır. Araştırmacılar, belirli bir durumu veya olayı detaylı bir şekilde analiz ederler ve bu süreçte genellikle birden fazla veri kaynağı kullanırlar. Bu yöntem, kantitatif verilerin yanı sıra nitel verilerin de analiz edilmesini sağlar ve araştırmacılara derinlemesine bir anlayış kazandırır. Vaka analizi tekniğinin avantajlarından biri, araştırmacılara gerçek dünya durumlarını ve olaylarını daha iyi anlama ve açıklama imkânı sunmasıdır.

Bu yöntem, teorik bilgilerin pratik uygulamalarıyla ilişkilendirilmesine olanak tanır ve yeni bilgilerin keşfedilmesine yardımcı olur. Ancak vaka incelemesi yönteminin bazı dezavantajları da vardır. Örneğin, vaka incelemesinin sonuçları genel geçerlik açısından zayıf olabilir. Yani, belirli bir durum veya olay üzerinde yapılan analizler genellikle sadece o durum veya olayla ilgili bilgi sunar ve genel geçerliliği sınırlı olabilir (Süleymanoğlu, 2020: 152).

Bu çalışmada, Covid-19 pandemisi vaka analizi yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen veriler ve bulgular neticesinde Türkiye'de bir kriz durumu yaşandığında, kamu yönetiminin direncini azaltan unsurların neler olduğu örnekler üzerinden incelenerek başarılı bir kriz yönetimi için yapılması gerekenler hususunda, mülki idare amirlerinin rolü de dikkate alınarak öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KRİZ KAVRAMI VE KRİZ YÖNETİMİ

21. yüzyıl modern dünyasında küreselleşmenin de etkisiyle dünyamız adeta tek bir ülke haline dönüşmüş, bu durum geçmişe göre birçok kavramın içeriğini veya şeklini değiştirerek yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesi, nüfus hareketliliğinin kolaylaşması ve artması, kitlesel göç hareketlerinin yaşanması ve yaygınlaşması başta güvenlik olmak üzere kriz yönetimi, salgın hastalıklara karşı halk sağlığını koruyucu önlemler, sınır güvenliği, teröre karşı iç ve dış güvenlik, sivil savunma vb. birçok kavramın ve konunun yeniden ele alınmasını ve tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Ulaşım, iletişim, mobilizasyon ve toplumsal etkileşimin artması, globalleşen dünyada kriz türlerini de kriz sebeplerini de arttırmıştır. Modern çağda insan toplulukları, daha önce hiç karşılaşmadığı krizlerle karşılaşabilirken daha önce krize sebep olmayan birçok etken ve faktörün de yeni krizler doğurabileceğini fark etmektedir.

1.1. Krizin Tanımı

Kriz, normal işleyişi bozan ve bireyler, kuruluşlar, toplumlar ve hatta tüm uluslar için tehdit oluşturan önemli bir olay veya olaylar dizisi olarak tanımlanabilir. Krizler, doğal afetler, ekonomik gerilemeler, siyasi çalkantılar, salgın hastalıklar ve toplumsal huzursuzluk gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Literatürde kriz, çoğunlukla ekonomik alanda yaşanan olumsuzlukları veya dalgalanmaları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bununla birlikte doğa veya insan kaynaklı, beklenmedik, plansız ve ani gelişen, istenmeyen olumsuz olaylar da kriz olarak tanımlanmaktadır (Övgün ve Gül, 2019: 174). Sezgin (2003: 183) krizi, istenmeyen ve planlanmayan bir sonucu olan ve daha önce ihtimaller dahilinde değerlendirilmeyen bir olay veya olaylar zinciri olarak ifade etmektedir.

McConnell ve Drennan'a göre kriz, bir kuruluşun veya topluluğun normal işleyişini ciddi şekilde etkileyen ve acil müdahale gerektiren olaylar veya durumlar olarak tanımlanır. Bu tür durumlar, genellikle öngörülemeyen ve hızlı bir şekilde gelişen olaylardır ve büyük belirsizlik içermektedir. Krizler, birçok ani gelişen (deprem, yangın, kasırga vb. doğa olayları ya da kuş gribi, Sars virüsü, Covid-19 virüsü vb. salgın hastalıklar) olaylar nedeniyle ortaya çıkabilir ve teşkilatlar (kamu veya özel) üzerinde kritik bir etkiye sahip olabilir, tüzel kişiliklerini tehdit edebilir ve kamu kurumlarında kritik role sahip idarecilerin görevden el çektilmesine sebep olabilir. Hızlı gelişen teknolojik

yenilikler, nüfus yükselişi ve hareketliliği, terörizm, etnisite problemleri ve diğer olaylar, organizasyonların krizlere hazırlıklı olması gerektiğini açıkça göstermektedir (Kutluk ve Korkusuz, 2015: 25).

Türk Dil Kurumu kriz sözcüğünü, bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir teşekkülün yaşamında görülen zor dönem; bunalım, buhran olarak tanımlamıştır (TDK, 2023). Buradan hareketle kriz bir veya birden fazla ülkeyi etkileyen finansal kriz, ekonomik kriz, enerji krizi veya sağlık krizi gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar olarak değerlendirilebilir. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğünde ise kriz, kurulu düzeni bozan, toplumsal hayat açısından olumsuz sonuçlar meydana getirme ihtimali bulunan fiziksel (doğal ya da insan kaynaklı), sosyal, ekonomik ve siyasi olayların ortaya çıkması durumu olarak tanımlanmıştır (AFAD, 2024).

Kriz, bireylerin, organizasyonların veya toplumların ani, beklenmedik ve yıkıcı bir durum karşısında mevcut kaynakları ve stratejileriyle başa çıkamama halini ifade eder. Hermann (1963: 64) krizi, yüksek seviyede tehdit, zaman baskısı ve belirsizliğin bir arada bulunduğu durum olarak tanımlar. Coombs (2010: 174) ise krizi, iş sahiplerinin önemli beklentilerini tehdit eden ve bir kuruluşun performansını ciddi şekilde etkileyebilecek ve olumsuz sonuçlar doğurabilecek öngörülemeyen bir olay algısı olarak tanımlar. Krizler genellikle, mevcut sistemlerin zayıflıklarını ortaya çıkarır ve hızlı müdahale gerektirir. Bir firmayı veya bir ülkeyi etkileyecek krizler olduğu gibi dünyanın tamamını etkileyebilecek krizler de meydana gelebilir. Bu kapsamda çeşitli örneklerle bakılacak olursa;

- Küresel Finansal Kriz (2008): Dünya genelinde büyük ekonomik durgunluğa yol açan ve bankacılık sistemlerinde büyük sıkıntılara neden olan finansal krizdir.
- Volkswagen Emisyon Skandalı (2015): Volkswagen Firması'nın emisyon testlerinde hile yaptığının ortaya çıkması, şirketin itibarını ciddi şekilde sarsmış ve büyük mali cezalar almasına neden olmuştur. Şirketin krizi ele alma şekli, başta itirafı geciktirmesi ve sorumluluğu kabul etmemesi büyük eleştiriler almasına neden olmuştur. Kriz sonrası süreçte, şirketin hataları telafi etmek için attığı adımlar, ancak uzun vadede itibarın yeniden kazanılmasına katkı sağlamıştır.
- BP Deepwater Horizon Petrol Sızıntısı (2010): Meksika Körfezi'nde meydana gelen bu çevre felaketi, deniz ekosistemine büyük zarar vermiş ve BP şirketinin kriz yönetim becerilerini ciddi şekilde test etmiştir. BP, kriz yönetiminde yetersiz kalmış

ve her açıdan büyük zarar görmüştür. Şirketin başlangıçta sorumluluğu kabul etmemesi ve kriz iletişimi stratejisindeki eksiklikler, kamuoyunun ve düzenleyici otoritelerin tepkisini çekmiştir.

- Covid-19 Pandemisi (2020): Küresel bir sağlık krizi olarak tarihe geçen bu durum, hükümetlerin kriz yönetimi kapasitelerini ciddi ölçüde test etmiştir.

Bu bilgilerden hareketle kriz, beklenmedik bir şekilde gelişen, bir topluluğu, müesseseyi veya teşekkülü derinden etkileyerek olağan akışını bozan olay, buhran, afet veya olaylar silsilesi olarak tanımlanabilir.

1.2. Kriz Türleri

Krizlerin türleri, etki alanlarına, kaynaklarına ve nedenlerine göre farklılık göstermektedir. En yaygın kriz türlerinden bazıları doğal, ekonomik, kurumsal, sosyal ve siyasi krizler ile teknolojik krizlerdir.

1.2.1. Doğal Krizler

İklim değişikliği, doğal afetler ve çevresel tehditler gibi olayların yol açtığı krizlerdir. Doğal krizler, insan yaşamını tehdit ederken, altyapının yıkılmasına ve uzun vadeli ekonomik zararlara neden olabilir. Deprem, sel, yangın ve kuraklık gibi afetler hem insan hayatını hem de ekonomik yapıyı tehdit eden doğa kaynaklı felaketlerdir. Afet yönetimi planları ve erken uyarı sistemleri, bu krizlerin etkilerini hafifletmek için hayati öneme sahiptir (Perry & Lindell, 2003: 343). 1999 yılı Marmara Depremi, 2005 yılı Katrina Kasırgası (ABD) ve 2022 yılı Pakistan sel felaketi doğal krizlere örnek gösterilebilir.

1.2.2. Ekonomik Krizler

Genellikle piyasalardaki dengesizliklerden kaynaklanır ve işsizlik, enflasyon veya mali çöküş gibi olumsuz sonuçlara yol açabilen krizlerdir. Bu tür krizler, bankaların iflası, borsa çöküşleri ve ekonomik durgunluk gibi olayları içerir. Ekonomik krizler toplumsal yapıyı derinden etkileyerek, insanların yaşam standartlarını düşürebilir (Kindleberger, 1978: 273). Ekonomik krizlere örnek olarak, 1929 yılı Büyük Buhran olarak isimlendirilen küresel ekonomik durgunluk, 2008 yılında ABD’de mortgage piyasasındaki çöküşle başlayan Küresel Finans Krizi ve 2001 yılında Türkiye’nin bankacılık sistemindeki aksaklıkların tetiklediği ekonomik çöküş gösterilebilir.

1.2.3. Kurumsal Krizler

Şirket içi skandallar, ürün hataları ya da yönetsel başarısızlıklar sonucu bir firmanın, şirketin veya teşekkülün karşılaştığı beklenmedik ve aşılması güç zorluklardır. Kurumsal krizler, şirket itibarını zedeler ve finansal kayıplara yol açar. Bu krizlerin yönetiminde etkili bir iletişim stratejisi belirlemek önemlidir. Bu açıdan kurumsal krizler, şirketlerin sonunu getirebileceği gibi şirketler için birer fırsata da dönüşebilir. Bu noktada önemli olan, krizin doğru okunması ve tanımlanması; kriz yönetim sürecinin ise doğru bir şekilde sürdürülmesidir (Coombs, 2010: 175). Kurumsal krizlere örnek olarak, 2015 yılı Volkswagen Emisyon Skandalı (şirketin çevre standartlarını ihlal etmesi) ve 2001 yılı Enron Skandalı (finansal manipülasyon sonucu iflas) gösterilebilir.

1.2.4. Sosyal ve Siyasi Krizler

Yönetim ve iktidar yapısındaki sorunlar ile toplumsal huzur, güven ve dayanışma ortamının bozulması nedeniyle doğan krizlerdir. Bu tür krizler, savaş hali, askeri darbeler, yolsuzluk, hükümetin meşruiyeti gibi nedenler ile göç, ayrımcılık, protestolar, terör saldırıları veya sosyal adaletsizlik gibi toplumsal huzursuzluğa yol açan konulardan kaynaklanabilir. Bu krizler, bireyler arasındaki iletişimi zayıflatarak, toplumda kutuplaşmaya, uzun süreli çatışmalara, göç ve insani krizlere yol açabilir (Rosenthal, Charles & Hart, 1989). 1789 Fransız Devrimi, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ve 2018 yılında Fransa’da yaşanan Sarı Yelekliler Protestosu sosyal ve siyasi krizlere örnek gösterilebilir.

1.2.5. Teknolojik Krizler

İnsan yapımı teknolojilerin arızası, hatalı kullanımı veya yetersiz güvenlik önlemleri nedeniyle meydana gelen krizlerdir. Teknolojik krizler hem insan hem çevre sağlığına uzun vadeli zararlar verebilir. Bu tür krizlere karşı etkili mücadele için teknolojiye dayalı güvenlik önlemleri ve kriz yönetimi stratejileri geliştirilmelidir. Teknolojik krizlere örnek olarak, 1986 Çernobil Nükleer Kazası, 2000 yılı Concorde Havacılık Kazası, 1984 Bhopal Felaketi (Hindistan) gösterilebilir (Shrivastava, 1993: 28).

1.2.6. Sağlık ve Epidemik Krizler

Halk sağlığını tehdit eden salgın hastalıklar veya sağlık sistemlerindeki yetersizlikler nedeniyle oluşan krizlerdir. Bu krizler hızlı yayılım gösterir ve sağlık

sistemleri üzerinde ciddi baskılar yaratır. Erken müdahale, aşı geliştirme ve etkin iletişim stratejileri bu tür krizlerin yönetiminde hayati öneme sahiptir (Garrett, 1994: 525). Epidemik krizlere örnek olarak, dünya genelinde elli milyon insanın yaşamını kaybettiği 1918 İspanyol Gribi ve yine milyonlarca insanın ölümüne sebep olan Covid-19 Pandemisi gösterilebilir.

1.3. Kriz Yönetimi

Krizler, ekonomik, sosyal, sağlık ve çevresel alanlarda ortaya çıkabileceği için doğal afetler, ekonomik durgunluklar, pandemiler, savaşlar gibi çeşitli şekillerde kendini gösterebilir. Krizlere karşı direnç, her bireyin şahsi hayatında önemli olduğu gibi toplumlar ve devletler için de krizlere karşı dirençli olmak son derece önemlidir. Bu bağlamda krizlere karşı direnç, en temel anlamıyla insanların yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkma yeteneklerini ifade eder. Toplumlar açısından bu kavram, ülkelerin değişen koşullara uyum sağlama ve olumsuz durumlarla başa çıkma kapasitelerini ifade eder. Toplumların dayanışma içinde olmaları, kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmaları ve kriz anlarında birlikte hareket etmeleri, krizlerle başa çıkmada önemli bir rol oynar. Krizlere karşı direnç, öngörü ve hazırlık gerektirir. Kriz anında panik yapmak yerine planlı ve stratejik adımlar atmak, krizin etkilerini en aza indirmeye ve krizlere karşı direnç gösterme yolunda önemli bir savunma mekanizmasıdır. Bunun için kriz planları oluşturmak, acil durum hazırlıkları yapmak ve kriz müdahale ekipleri oluşturmak sürecin önemli safhalarıdır. Tüm bu süreçler başarılı bir kriz yönetimini gerekli kılmaktadır.

Kriz yönetimi, krizi meydana getiren durum ve koşullar devam ettiği sürece uygulanan kriz halini önceki normal haline döndürmeyi hedefleyen geçici bir yönetim şeklidir (AFAD, 2024). Kriz yönetimi, toplumların karşılaşılabileceği doğal afetler, teknolojik kazalar, salgın hastalıklar gibi beklenmedik durumlar karşısında alınması gereken önlemleri ve müdahale stratejilerini içeren bir yönetim ve planlama sistemidir. Bu sistem, krizlerin etkilerini en aza indirmek ve toplumun normal hayat düzenine hızlı bir şekilde dönmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Mülki idare sistemi ise bu merkezi planlamanın yerele nasıl entegre edileceğini ve koordinasyonun nasıl sağlanacağını belirleyen köklü ve güçlü bir yapıdır.

Kriz yönetimi, kamu yönetimi içerisinde kritik bir rol oynar ve kriz anlarında devletin tepkisini organize eden mekanizmaları içerir. Kriz yönetiminin temel amacı, kriz

öncesi hazırlık, kriz anında etkili müdahale ve kriz sonrası dönüştürme süreçlerini kapsayıcı bir şekilde yönetmektir. Kriz yönetimi, yaşanan olayların etkilerini en aza indirmeyi ve organizasyonu normal işleyişine geri döndürmeyi amaçlamaktadır (Clark vd., 2021: 449); (Sawalha, 2020: 474). Kamu yönetimi, bu süreçlerde politika yapma, kaynak dağıtım ve acil durum planlaması gibi çeşitli fonksiyonları üstlenerek toplumun krizlere karşı direncini artırmayı hedefler. Bu kapsamda, kriz yönetiminin başarısı büyük ölçüde kamu yönetiminin stratejik planlama ve koordinasyon yeteneğine bağlıdır. Başarılı kriz yöneticileri rutin prosedürleri atlayarak kararların hızlı alınmasını sağlar, uygulamaların önündeki engelleri öngörür, kalıplaşmış uygulamalara karşı bir farkındalık sergiler, kilit rolleri tanımlar ve tatmin edici bir destek mekanizması inşa eder (Boin ve Hart, 2003: 550)

Kriz yönetimi, kriz anında organizasyonların hızlı ve etkili kararlar alarak olumsuz etkileri en aza indirmeyi amaçlayan bir dizi strateji ve taktikten oluşur. Bu anlamda kriz yönetimi sürecinin aşamalarını incelemek faydalı olacaktır.

1.3.1. Kriz Yönetiminin Aşamaları

1.3.1.1. Farkındalık Aşaması (Krizin Tanımlanması)

Bu aşama, bir kriz durumunun etkili bir şekilde yönetilmesi için krizin belirtilerinin veya potansiyel tehditlerin fark edildiği kritik bir ilk adımdır. Bu aşama, potansiyel bir tehdit veya sorun tespit edilip değerlendirildiğinde başlar. Krizin tanımlanması, olayın doğası, kapsamı ve etkileri hakkında bilgi toplama sürecidir. Bu aşamada, öncelikle kriz durumuna neyin neden olduğu, krizin kaynakları ve olası etkileri analiz edilir. Belirsizliklerin ve karmaşıklıkların anlaşılması, müdahale sürecinin temelini oluşturur. İkinci olarak, krizin potansiyel etkileri değerlendirilir. Bu, bireyler, topluluklar, işletmeler ve hükümetler üzerindeki olası sonuçları incelemeyi içerir. (Coombs, 2010: 174).

Krizler, doğal felaketler, ekonomik çöküşler, sağlık tehditleri veya sosyal huzursuzluk gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Dolayısıyla, nedenlerin tespit edilmesi, çözüm yollarının geliştirilmesi açısından hayati önem taşır. Kriz tanımlaması aşamasında çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılabilir. Anketler, röportajlar, gözlemler ve mevcut raporların incelenmesi gibi yöntemler, durumu daha iyi anlamaya yardımcı olur. Ayrıca, bu aşamada iletişim stratejileri de belirlenmelidir. Kriz sırasında halkla ve ilgili paydaşlarla etkili bir iletişim, şeffaflık ve güven inşa etmek açısından büyük önem taşır.

Bu aşama, kriz yönetiminin temelini oluşturur ve ileride alınacak önlemlerle birlikte çözüm yollarının belirlenmesi için sağlam bir zemin hazırlar. Kriz yönetimi sadece tepkisel bir yaklaşım değil, aynı zamanda proaktif bir düşünme sürecidir ve bu aşama bu sürecin ilk adımıdır.

1.3.1.2. Hazırlık Aşaması (Kriz Planlaması)

Krizin hazırlık aşaması, bir kriz durumuyla başa çıkabilmek için önceden alınacak önlemlerin ve stratejilerin belirlendiği bir süreçtir. Bu aşama, krizin etkilerinin en aza indirilmesi için hayati önem taşır. Kriz hazırlığı, organizasyonların ve toplulukların, olası bir krizle karşılaştıklarında etkili bir şekilde yanıt verebilmelerini sağlar. Kriz öncesi dönemde, kurumlar veya bireyler olası risklere karşı stratejiler geliştirmelidir. Bu, krizle başa çıkmak için gereken kaynakların organize edilmesi ve iletişim mekanizmalarının oluşturulmasını içerir. Hazırlık aşaması, kriz yönetiminde başarının anahtarıdır (Mitroff, 1994: 291).

Eğitim ve tatbikatlar, kriz hazırlığının önemli bir parçasıdır. Ekiplerin, kriz durumunda nasıl hareket edeceklerini öğrenmeleri için düzenli tatbikatlar yapılmalıdır. Bu hazırlık, kurum ve kuruluşların, krize daha etkili ve hızlı bir şekilde yanıt vermelerine olanak tanır. Krizin hazırlık aşaması, bir krizden kaynaklanabilecek olumsuz etkileri en aza indirmek için kritik öneme sahiptir. Bu aşama, risk analizi, planlama ve eğitim süreçlerini içerir. İyi bir hazırlık, kriz anında başarıyı artırabilir ve organizasyonların dayanıklılığını güçlendirebilir.

1.3.1.3. Krizin Gelişmesi ve Müdahale Aşaması

Bu aşama, kriz durumu ile başa çıkma sürecidir. Bu aşamada, öncelikle krizin etkileri azaltılmaya çalışılır. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar veya sivil toplum örgütleri, krizle mücadele için bu aşamada çeşitli stratejiler geliştirebilir. Örneğin, finansal destek sağlamak, acil durum yardımları yapmak veya halkı bilgilendirmek gibi yöntemler kullanılabilir. Krizin gelişmesi ve müdahale aşamasında, krizin etkileri yoğunlaşır ve hızlı müdahale gerektirir. Etkin bir yönetim için kriz ekipleri devreye girer, operasyonel adımlar atılır ve durumun kontrol altına alınmasına çalışılır. Coombs (2010: 178), bu aşamada iletişimin hayati önem taşıdığını vurgular. Zamanında ve doğru müdahaleler, krizin olumsuz etkilerini azaltabilir ve yönetsel dayanıklılığı artırabilir. Bu nedenle, önleyici tedbirler almak ve müdahale planları geliştirmek büyük önem taşır.

1.3.1.4. Stabilizasyon Aşaması (Krizi Kontrol Altına Alma)

Krizin stabilizasyon aşaması, genellikle ekonomik, sosyal veya politik bir krizin ardından gelen dönemi ifade eder. Bu aşama, bir ülkenin veya bir kurumun kriz ile başa çıkma yeteneğini yeniden inşa etmeye çalıştığı kritik bir süreçtir. Stabilizasyon aşaması, sadece mevcut sorunları çözmekle kalmayıp, gelecekte benzer krizlerin yaşanmaması için stratejilerin geliştirilmesini de içerir (Clark vd., 2021: 450). Dolayısıyla bu aşama, ekonomik, sosyal ve kurumsal alanlarda kapsamlı bir yeniden yapılanma sürecini ifade eder. Bu aşamanın başarılı bir şekilde yönetilmesi, kriz sonrası sürdürülebilir bir kalkınma için sağlam bir temel oluşturur. Krizin yayılımının durdurulması ve etkilerinin hafifletilmesi için alınan önlemler bu aşamada devreye girer. Normal durumlara dönüş için geçici çözümler uygulanır ve paydaşlarla etkili bir iletişim kurulur (Fink, 1986).

Bu aşamanın temel bileşenleri, krizin türüne göre değişkenlik gösterebilir. Ekonomik kriz yaşanması durumunda, kriz sonrasında ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla hükümetler genellikle harcamaları kısar, vergi politikalarını gözden geçirir ve enflasyonu kontrol altına almak için faiz oranlarını ayarlar, kısacası ekonomi politikalarını yeniden düzenler. Sosyal kriz yaşanırsa, sosyal uyumun yeniden sağlanması için hükümetler, sosyal yardımlar ve eğitim programları gibi politikalarla dezavantajlı grupları destekleyerek toplumsal diyalog ve uzlaşi kültürünün geliştirilmesi, sosyal gerilimlerin azaltılması ve toplumun genel huzurunu sağlanmasına çalışır. Ayrıca bu aşamada kriz sonrası, güvenilir ve şeffaf bir yönetim anlayışı, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele ve insan haklarına saygı gibi prensipler benimsenerek, kamuoyunun devlet kurumlarına olan güveni artırılmaya ve kurumsal yapı güçlendirilmeye çalışılır.

1.3.1.5. Kriz Sonrası Değerlendirme ve Öğrenme Aşaması

Bu aşama, krizin etkilerinin analiz edilmesi ve yönetim stratejilerinin değerlendirilmesini kapsar. Bir kriz sonrasında değerlendirme ve öğrenme aşaması, bu tür durumların etkilerini minimize etmek ve gelecekte benzer olaylarla başa çıkma kapasitesini artırmak amacıyla belirsizlik döneminde edinilen deneyimlerin, derslerin ve stratejilerin sistematik bir şekilde gözden geçirildiği aşamadır. Kurumlar bu süreçte elde edilen deneyimlerden ders çıkarmalı ve gelecekte benzer krizleri önlemek için hazırlıklı olmalıdır (Mitroff, 1994).

Kriz sonrası değerlendirme, ilk olarak krizin etkilerini anlamakla başlar. Bu aşamada, yaşanan olayların nedenleri, sonuçları ve bunların üstesinden nasıl gelindiği analiz edilir. Verilerin toplanması, paydaşlarla yapılan değerlendirmeler ve kriz yönetimi planlarının gözden geçirilmesi, bu süreçte önemli bir yer tutar. Etkili bir analiz, organizasyonun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemesine yardımcı olur. Öğrenme aşaması ise değerlendirme sürecinin doğal bir uzantısıdır. Burada, yaşanan krizden edinilen dersler, gelecekteki stratejilerin şekillendirilmesinde kullanılır. Eğitim programları, simülasyonlar ve atölye çalışmaları, çalışanların bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler arasında yer alır. Böylece, bir kriz durumunda hızlı ve etkili yanıt verme becerisi artırılmış olur.

Çalışmanın konusunu kriz durumlarında kamu yönetiminin direncini artırmak için mülki idare amirlerinin rolü ve etkisi oluşturduğundan yukarıda tanımlanan kavramların yönetim boyutlarını da incelemek yerinde olacaktır.

1.3.2. Kriz Yönetiminde Başarıyı Etkileyen Unsurlar

Covid-19 pandemisi gibi krizlere yönelik ülkelerin aldığı önlemlerin başarısı, politikaların kâğıt üzerindeki mükemmelliğinden ziyade sahada etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığına bağlıdır. Etkili ve zamanında alınan kararların bile, sahadaki iş birliği ve dayanışmanın eksikliği, bilgi paylaşımındaki aksaklıklar ve yerel koşullara uygun düzenlemelerin yapılmaması gibi yönetsel zorluklar yaşandığında, istenilen sonuçları vermediği gözlenmiştir (Gaskell vd., 2020: 526). Bu bölümde kriz yönetiminin başarılı olmasında rol oynayan unsurlar sekiz alt başlık halinde incelenmektedir.

1.3.2.1. İdari Teşkilatlanmada Uzmanlaşmanın Önemi

Pandemi sürecinde devletin başarısını etkileyen unsurlardan biri de yeterli ve nitelikli kamu personelinin varlığı ve onların görevlerine olan bağlılıklarıdır. Profesyonel bürokrasi, tarih boyunca yaşanan iç çatışmalar ve kamu yararını koruma hedefi doğrultusunda şekillenmiş, pandemi gibi krizlerde devletin kapasitesinin kritik bir parçası haline gelmiştir (Yazıcı, 2020: 17). Weberyen bürokrasi, kriz anlarında esnek olamama eleştirilerine rağmen, meritokrasi ve kariyer odaklı yapısı sayesinde, uygun koşullar altında, yüksek motivasyonlu ve profesyonel bir güce dönüşebilir. Bu yapı, kriz yönetiminde önemli olan koordinasyon, iş birliği ve yenilikçilik gibi diğer idari kapasiteler için de sağlam bir temel oluşturur. Bürokrasinin profesyonellik seviyesi ile devlet

kapasitesi ve ekonomik gelişme arasındaki güçlü ilişkiyi gösteren pek çok araştırma bulunmaktadır (Evans ve Rauch, 1999: 754-755), (Henderson vd., 2007: 517).

Devletin kapasitesinin temel taşlarından biri olan personel sayısı, maddi kaynaklarla doğru orantılı olarak artırılabilen bir faktördür. Ancak personelin eğitim ve becerileri, hemen ölçülemeyen ve uzun vadeli bir personel politikası sonucu gelişen, sürekli iyileştirilmesi gereken bir kapasite unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu bürokrasisinin vatandaşlar ve hükümetler nezdindeki en değerli özelliği, bilgi ve tecrübe birikimidir ki bu da onlara otorite ve meşruiyet kazandırır. Ancak son dönemde yaşanan politik kutuplaşmalar ve sık değişen iş tanımları, bu değerli özelliğin erozyona uğramasına neden olmaktadır (Wal, 2020: 763). Batılı ülkelerde, özellikle popülist hükümetlerin, üst düzey kamu personelinin yetkinliğinden çok liderlere olan sadakatlerine önem vermesi, kurumların ve yönetimin genel idari kapasitesini zayıflatan bir süreç yaratmıştır. Örneğin, ABD'de eski Başkan Trump'ın, mesleki yetkinlik yerine siyasi bağları önceliklendiren atamalar yapması ve pandemiyle mücadelenin önde gelen ismi Dr. Anthony Fauci'yi hedef alması, bu durumun açık örneklerindendir. ABD Temsilciler Meclisinde Cumhuriyetçi vekiller de yine aynı şekilde Dr. Fauci'yi süreci yanlış yönettiği iddiasıyla eleştirmişlerdir (Çopur, 2024).

1.3.2.2. Analiz ve Planlamanın Önemi

Kriz yönetimlerinde başarılı olmanın önemli şartlarından biri de kriz öncesi ve sonrasında kısa ve uzun vadeli planlar oluşturmaktır. Krizlerin önceden öngörülememesi ve rutin uygulamaları etkisiz hale getirmesi, etkili ve uygulanabilir bir kriz yönetim planlamasını zorunlu hale getirmektedir. Yaşanan örnekler, krizlere hazırlıklı yakalanan ülkelerin ve toplumların krizle mücadelede ve krizi atlama konusunda daha başarılı olduklarını göstermiştir. Bunun yanında çok önemli bir diğer unsur da krizi sınıflandırmak ve analiz edebilmektir. Başarılı bir yönetici krizi tüm detaylarıyla ele alıp sebeplerini çok iyi analiz etmeli ve daha sonra da buna yönelik çözüm geliştirmelidir.

Kriz zamanlarında, acil ve önemli kararların verilmesi, alınacak önlemlerin bilimsel verilere dayanarak seçilmesi ve uygulamaların sonuçlarının değerlendirilmesi gibi süreçler, analitik kapasitenin bir yansımasıdır. Bu kapasite, kriz yönetiminde bilimsel bir perspektifi benimsemeyi gerektirir. Bu bağlamda, Covid-19 gibi bilimsel ve teknik detayların önemli olduğu krizlerde, kamu yöneticilerinin uzmanlık ve profesyonelliğinin ötesinde, konuyla

ilgili uzmanların bilgi ve tavsiyelerine erişebilme yeteneği, etkili bir kriz yönetimi için kritik bir faktördür. Bu amaca hizmet etmek üzere, ülkeler genellikle ulusal düzeyde bilim konseyleri gibi yapıları kurarak bu kapasiteyi güçlendirmişlerdir.

Sadece krizi analiz etmek yeterli olmayabilir. Güçlü bir idare modeli oluşturmak için, kriz durumlarında kişilerin ve toplumun reflekslerinin de çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Her birey bir teşekkülün veya teşkilatın mensubu olmakla beraber aynı zamanda toplumun da üyesi olduğundan kişilerin kriz durumlarındaki tutum ve davranış kodlarının okunarak analiz edilebilmesi kriz yönetimine büyük katkılar sunabilmektedir (Kutluk ve Korkusuz, 2015: 26).

Kaynak yönetimi, lojistik destek ve temel hizmetlerin sağlanması da planlamanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Alanında uzmanlaşmış insan sayısı gibi beşerî kaynaklar ile, araç-gereç ve malzeme gibi fiziki kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması için planlama yapılması büyük önem arz etmektedir. Yine acil durumlar için gerekli olan malzeme ve ekipmanların önceden temin edilmesi ve stoklanması; barınma, gıda, su ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçların kriz durumlarında karşılanmasının planlanması gerekmektedir.

1.3.2.3. Eşgüdüm İçinde Hareket Etmenin Önemi

Kriz zamanlarında yönetimde koordinasyon ve iş birliğinin rolü, literatürde vurgulanan kritik bir konudur ve bu unsurların eksikliği, çoğu zaman olumsuz sonuçların ana sebebi olarak kabul edilmektedir (Christensen vd., 2016: 327). Örneğin 2010 yılında yaşanan Haiti depremi sonrasında uluslararası yardım kuruluşları ve hükümetler arasındaki etkili koordinasyon, kriz yönetiminin başarısını büyük ölçüde artırmıştır. Özellikle lojistik ve ekipman desteği, kurtarma çalışmalarını hızlandırmıştır (Taft-Morales ve Margesson, 2010: 3). Koordinasyon ve iş birliği, kriz yönetiminde öyle temel bir öneme sahiptir ki, yönetim kapasitesinin genel yapısını, hizmet sunumu ve analitik yeteneklerle birlikte şekillendiren en önemli öğelerden biri olarak görülebilir (Pollock ve Steen, 2021: 97); (Lodge ve Wegrich, 2014: 13-14). Dolayısıyla, etkili bir kriz yönetimi sistemi oluşturulurken, bu idari kapasite boyutları özellikle önem taşır ki Covid-19 gibi geniş kapsamlı ve çok sektörlü müdahaleleri gerektiren krizlerde kamu yararı için etkili çalışmalar yapılabilir. Covid-19 ve iklim değişikliği gibi geniş çaplı krizler, yalnızca belirli bir bölgede ya da idari seviyede koordinasyonun sağlanmasının yeterli olmadığını, bu tür

derin ve toplumu geniş ölçekte etkileyen krizlerin, ulusal ve hatta küresel düzeyde ortak stratejilerle ele alınması gerektiğini göstermiştir. Siyasi ve idari iradenin zorluklarına rağmen, bu tür krizlerle başa çıkabilmek için toplumsal fedakarlıkların eşgüdüm içinde uygulanması gerekmektedir.

Koordinasyon, hem hiyerarşik yapı içindeki aktörlere yönelik eylemler için gereklidir hem de genellikle ağ yapılarındaki, hiyerarşi dışı kurumlar arasında bir uyum sağlanması anlamında ele alınabilir (Lodge ve Wegrich, 2014: 14). Dikey koordinasyon, aynı hiyerarşik yapı içerisinde faaliyetlerin uyumunu ifade ederken; yatay koordinasyon, farklı görev ve uzmanlık alanlarındaki aktörlerin eylemlerinin senkronize edilmesi anlamına gelir. Yönetimde yatay koordinasyonun sağlanması, özellikle yasal mekanizmaların oluşturulmasını gerektirir. Ancak pandemi gibi geniş kapsamlı krizlerde, belirli uzmanlık alanlarına göre organize edilen kurumlar yetersiz kalabilir; bu nedenle hem dikey hem de yatay koordinasyon prensiplerini bir araya getiren “hibrid” koordinasyon mekanizmaları gerekli hale gelir (Christensen vd., 2016: 320).

İş birliği, birden fazla kurum veya aktörün bir araya gelerek problemlere ortak çözümler üretmesi ve belirli görevleri başarıyla tamamlaması ilkesine dayanır (Parker vd., 2020: 511). Bu, özellikle tek başına üstesinden gelinmesi zor sorunlarla karşı karşıya kalan aktörler için, diğer kamu veya özel sektör aktörleriyle güçlerin birleştirilmesini zorunlu kılar; bu da özellikle pandemi gibi büyük toplumsal krizlerde hayati bir öneme sahiptir. Bu model, kamu yönetimi, sivil toplum ve özel sektör arasındaki etkileşime ve ortaklaşa yönetim anlayışına dayanan “yönetişim paradigması” olarak adlandırılır (Yılmaz, 2010: 188) ve çok sektörlü, çok boyutlu bir yönetim anlayışını temsil eder (Genç, 2021: 10). Günümüz kamu yönetiminde, yöneten ile yönetilen arasındaki sınır giderek bulanıklaşmakta, tek bir özne yerine, karşılıklı etkileşime ve yerel, ulusal, hatta küresel iş birliklerine dayanan bir yönetim anlayışı öne çıkmaktadır (Çapar, 2021: 51).

Kriz durumlarında, kamu sektörü, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör gibi toplumun geniş bir yelpazesinden gelen güçlerin kriz yönetim sürecine dahil edilmesi, ancak entegre bir yönetim ve yönetim modeli aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu, kamusal ve özel sektör kuruluşlarının birbirleriyle resmi olmayan veya yarı resmi yollarla iletişim ve etkileşim kurduğu ağların (network) oluşturulması ile sağlanabilir. Bu tür etkileşimler kurulmadan, hazırlık ve müdahale faaliyetlerinde uyumun sağlanabilmesi için gerekli

zeminin oluşturulması zorlaşabilir. Bu bağlamda, özellikle kurum liderlerinin, birlikte çalışmalarını kolaylaştıracak resmi veya yarı resmi mekanizmalara erişimi büyük önem taşımaktadır. Bu iş birliği mekanizmaları, yasal yollarla önceden oluşturulabileceği gibi, kriz anlarında da organik olarak şekillenebilir. Özellikle beklenmedik durumlar ve Covid-19 krizi gibi önceden tam olarak planlanamayan olaylarda, kamu kurumları genellikle kriz anında kamu iktisadi teşebbüsleri, kamu niteliğindeki meslek kuruluşları, özel müesseseler ve sivil toplum kuruluşları ile maske, koruyucu ekipman, oksijen tüpü üretimi gibi acil sağlık konuları da dahil olmak üzere, çeşitli iş birliği mekanizmaları oluşturmak zorunda kalmıştır. Ancak karmaşık sorunların ele alındığı ve acil kararların hızla alınıp uygulanması gereken kriz durumlarında, bu mekanizmaların önceden hazırlanmış olması, yönetimdeki koordinasyon ve iş birliğini, dolayısıyla idari kapasiteyi artırıcı bir etkiye sahiptir.

Kriz durumlarında, müdahalede bulunan tüm aktörler arasında iletişimin sürekli olması, iş birliği ve koordinasyonun devamlılığı için kritik öneme sahiptir. Etkili iletişim, farklı birimler arasında sorunlar hakkında ortak bir anlayışın oluşturulmasına yardımcı olur (Comfort L. K., 2007: 194). Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesiyle, bu iletişimin sürekliliği daha mümkün hale gelmiştir; ancak kriz durumlarında iletişim kanallarının kesintisiz kalmasını sağlayacak teknolojik altyapının hazırlanması, hayati önem taşımaktadır.

1.3.2.4. Kriz Liderliği ve Kurumsal Öğrenme

Etkili kriz yönetimi, liderlik ve geçmiş olaylardan ders çıkarma yeteneğine büyük ölçüde bağlıdır. Liderler, acil durumlar sırasında baskı altında bilgiye dayalı kararlar vermelidir. Bilgi ve tecrübe sahibi bir yöneticinin liderliğine en çok kriz yönetim sürecinde ihtiyaç duyulmaktadır; çünkü liderlik özelliğine sahip bir yönetici olağandışı durumları soğukkanlılıkla yönetmek, bilgi ve tecrübeleri ışığında problemleri çözmek için vardır. Her düzeydeki kamu liderleri, belirsiz ve öngörülemeyen koşullarda faaliyet göstermeyi öğrenmek ve olayların neden-sonucu hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan baskı altında sorunları çözmeye çalışmak zorunda kalacaktır. Çalkantılı zamanlarda liderlik, derin analizlere ve uzun süreli çalışmalara dayanarak rasyonel karar vermeyi tercih edenler için uygun değildir (Sorensen vd., 2021: 957). Kriz durumunda yönetimin kriz psikolojisinden kurtulması ve teşkilatlarda panik ortamının ortadan kalkması konusunda yöneticilerin liderlik vasıflarını ön plana çıkararak ortaya koyacakları yönetsel beceriler büyük önem arz

etmektedir. Bu nedenle, liderin kriz yönetim sürecini doğru bir şekilde planlayıp organize edebilme, bu süreçte etkili karar verip yasal yetkilerini her açıdan kullanabilmesi ve kriz sürecini kontrolü altında soğukkanlılıkla sürdürebilmesi gerekmektedir.

Devlet nezdinde ve kamu yönetimi alanında liderliğin önemi, yasal ve idari hedeflerin belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi sürecinde siyasi figürler ve kamu yönetimi yetkililerinin iş birliğiyle öne çıkar. Özellikle yetkin ve özerk kamu yöneticileri, yönetim kalitesinin artırılmasında temel bir rol oynarlar (Fukuyama, 2013: 351-352). Covid-19 krizinin yönetilmesinde de bu durum kendini göstermiş; yetkin kamu yönetimi yapılarına sahip ülkeler, krize yönelik tedbirleri ve politikaları daha başarılı bir şekilde uygulayabilmişlerdir.

Kamu yöneticileri, pandemi gibi kriz zamanlarında, halka ve ilgili taraflara alınan zorlu tedbirleri açıklama ve desteklerini alma konusunda zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Olağanüstü koşullar ve yüksek belirsizlik ortamında, kararların toplum tarafından kabulünü ve desteklenmesini sağlamak için muhalefetle hukuki bir çerçevede mücadele etmek ve tarafsız kesimlerin desteğini kazanmak gerekmektedir (Wal, 2020: 762). Özellikle pandemi sürecinde uygulanan sokağa çıkma kısıtlamaları, kapanma kararları, maske takma zorunluluğu gibi katı tedbirlerin, kamuoyu desteği olmadan sahada uygulanmasının zorluğu daha iyi anlaşıldı.

Covid-19 gibi kriz dönemlerinde, dönüştürücü liderlikten ziyade, şartlara uyum sağlayan, katılımcı ve iş birlikçi liderlik modelleri öne çıkmaktadır. Bu tür liderlik, farklı kurumların kamusal değer oluşturma amacıyla bir araya gelmesini ifade eder ve kurumun yapısı, kültürü ve işleyişi bu yönde şekillendirilir (Kapucu vd., 2010: 463). Modern krizlerde liderler, yetki alanları dışındaki çeşitli profesyonel gruplarla ve sektörlerle iş birliği yapma zorunluluğuyla karşı karşıya kalır. Araştırmalar, vizyoner, etkili iletişim kurabilen ve insan ilişkilerinde başarılı olan yöneticilerin, kriz yönetiminde daha etkin olduklarını göstermiştir. Bu, resmi yetkilere dayalı liderlikten ziyade, literatürde "doğal liderlik" olarak adlandırılan bir liderliği ifade etmektedir. İdeal olarak, kriz yöneticilerinde hem resmi hem de doğal liderlik özelliklerinin bir arada bulunması tercih edilir (Sorensen vd., 2021: 956).

Kamu yöneticileri ve üst düzey siyasetçiler, kriz durumlarında kamuoyu tarafından oluşturulan baskıyla da başa çıkmak zorundadır. Pandemi tedbirlerinin uygulanması

sürecinde, yöneticiler, sosyo-ekonomik kayıplara rağmen katı kapanma ve sokağa çıkma kısıtlamalarını savunmak, halkla etkili bir iletişim kurmak ve aynı zamanda kurallara uymayanlara karşı gerekli yaptırımların etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak zorunda kalmışlardır.

1.3.2.5. Kriz Yönetimine Uygun İdari Teşkilatlanma

Bu tür bir kapasite, devletin ekonomi ve yönetim alanlarında piyasa mekanizmalarını düzenleyici araçlar aracılığıyla etkin bir şekilde müdahale edebilme yeteneğine işaret eder. Bu kapsamda, devletin serbest piyasa koşullarını sürdürme ve potansiyel ekonomik krizleri önleme amacıyla sahip olduğu yetki ve sorumluluklar vurgulanır. Kriz yönetimi açısından bakıldığında ise, bu kapasite; yönetimin kural belirleme, bu kuralları adil ve tarafsız bir biçimde uygulama kabiliyeti ile kamu yönetiminde disiplin ve kontrolü temin edebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. Yönetimin, yasal yetki ve sorumluluklar çerçevesinde faaliyet göstermesi, hukuk devletinin temel bir ilkesidir. Aynı zamanda, yönetimin kurumsal kültür ve itibar da dahil olmak üzere, örgütlenme ve işleyiş açısından belirli bir yetkinliğe sahip olması, kriz durumlarında sergileyeceği performans açısından kritik öneme sahiptir. Yani, bir yönetim biriminin veya kurumun, bürokrasi ve toplum nezdinde itibar sahibi olması, etkin bir kriz yönetiminin temel bir gereğidir. Yasal kuralların varlığı tek başına yeterli olmayıp, yönetimin ve yöneticilerin, ilgili aktörler tarafından otorite olarak kabul edilmesi de gerekmektedir. Bu, resmi ve gayri resmi etkileşimler sonucunda oluşan güven ve itibar ortamı ile mümkün olmaktadır (Lodge ve Wegrich, 2014: 17). Bu durum, genellikle uzun yılların birikimiyle desteklenen güçlü bir devlet geleneği sayesinde sağlanabilir.

1.3.2.6. Kriz Zamanlarında İşbirliğinin Önemi

Kamu yönetiminde, görev ve amaçlar doğrultusunda uzmanlaşma arttıkça, farklı yasal çerçevelere ve örgüt kültürlerine sahip pek çok kamusal kurum ortaya çıkmıştır. Ancak Covid-19 gibi global krizler, devletin genel bir koordinasyon ve kooperasyon kurarak kamu ve kamu dışı tüm birimleri tek bir organizasyon gibi hareket ettirmesini gerektirmektedir; çünkü kurumların bu türden geniş çaplı bir krizle tek başına mücadele etmesi oldukça zor olabilir. Bu nedenle, kriz zamanlarında, önceden bahsedilen “entegre kamu yönetimi”, “iş birlikçi yönetim”, “network yaklaşımı” gibi çeşitli kavramlarla ifade

edilen, esasında devletin tüm kaynaklarını krizle mücadele amacıyla bir araya getirmeyi hedefleyen stratejilerin geliştirilmesi kriz yönetiminde başarıyı beraberinde getirebilir.

Bununla birlikte kriz zamanlarında özel sektörün mağdur olduğu durumlarda da devletin iş birliğine yönelik destekleyici çalışmaları yapılmakta ve özel sektör sadece faydalanılan veya kaynakları kullanılan bir alan değil aynı zamanda desteklenen bir alan olarak da öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, merkezi hükümet birimleri ile belediyeler gibi yerel yönetimlerin, kriz durumlarında zararın azaltılması, müdahale, iyileştirme ve mağdurlara sosyal yardım sağlama konularında iş birliği yapmaları, başarılı bir kriz yönetimi için zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye’de pandemi sürecinde hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla uygulamaya konulan kısmi kapanma ve tam kapanma tedbirleri sürecinde iş yapamayan restoran, kafeterya, kahvehane, berber, güzellik salonu vb. iş yerlerine dönem dönem destekleme ödemeleri yapılarak esnafın mağduriyeti azaltılmaya çalışılmıştır.

1.3.2.7. Kriz ve İletişim

Krizlerde dikkat edilmesi gereken önemli bir konu da iletişimdir. Kriz sürecinde halkın bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi sağlıklı bir iletişimle mümkün olabilir. Bu noktada, doğru iletişimin doğru kanallar üzerinden sağlanması kriz yönetiminde başarı sağlayacak önemli etkenlerden biridir. Yine bu süreçte bilgilerin tek bir kaynaktan çıkması ve yönetim adına konuşma yetkisi bulunan bir görevli üzerinden bu bilgilerin topluma duyurulması da önem taşımaktadır. Özellikle günümüzde birçok iletişim kanallarının bulunması ve sosyal medya platformlarının yoğun bir şekilde kullanılması etkileşimi büyük oranda arttırmaktadır. Bu nedenle krize ilişkin bilgilendirmelerin ve alınan kararların bu platformlar üzerinden de halka ilan edilmesinin etkili bir iletişim yolu olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim günümüzde devlet kurumları ve görevlileri de bu platformları ve iletişim kanallarını yoğun bir şekilde kullanarak bu gerçeği fiilen göstermektedir.

Krize müdahale sürecinde, kamu kuruluşlarının çalışmalarının yanı sıra halkla kurulan etkileşimin ve açık, hızlı, etkili bir iletişimin kriz yönetimindeki önemi de yadsınamaz bir gerçektir (Genç, 2021: 30). Kriz durumlarında hızlı ve doğru bilgi akışını sağlamak için iletişim kanallarının belirlenmesi, kamuoyunun doğru ve zamanında bilgilendirilmesi, panik ve yanlış bilgilendirmeyi önlemek için gerekli tedbirlerin alınması

büyük önem taşımaktadır. Halkın riskler hakkında bilgilendirilmesi ve alınacak önlemlerin kamuoyuna doğru bir şekilde aktarılması, kriz yönetiminin başarılı olması için kritik faktörlerdendir. Özellikle pandemi gibi krizlerde, kriz iletişimi ve koordinasyon, etkin bir kriz yönetimi için gerekli unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir (Pollock ve Steen, 2021: 76). Covid-19 sürecinde, halk sağlığı tedbirlerinin anlaşılması ve bunlara uyum sağlanması, kriz yönetiminde başarının anahtarını oluşturmuştur. Bu dönemde alınan yönetsel kararların amacı, sivil toplum kuruluşlarının desteği ile hedef kitleyi ikna ederek halk desteğini elde etmek olmuştur.

Halk desteğinin kazanılması, ancak etkili bir iletişim stratejisi ile mümkündür. Kriz dönemlerinde, halkın sürekli, doğru ve şeffaf bir şekilde bilgilendirilmesi, alınan önlemlerin ve vatandaşların üstlenmesi gereken sorumlulukların net bir şekilde ifade edilmesi, yönetimin önemli görevlerindendir. Ancak bu bilgilendirmenin toplum ve ilgili paydaşlar üzerinde beklenen etkiyi yaratması için yüksek düzeyde profesyonellik gerekebilir. Pandemi gibi krizlerde, tüm paydaşların bilgilendirilmesi ve ortak hareket etmeye teşvik edilmesi amacıyla bir bilgi sistemi oluşturulması, etkin kriz yönetimi için yapılan tavsiyeler arasındadır (Gao ve Yu, 2020: 184-185). Yine de halkı korku ve paniğe sürükleyecek bilgilerin paylaşılması, kriz yönetimini olumsuz etkileyebilir. Örneğin, pandeminin ilk dönemlerinde İtalya'da vaka sayılarının yoğun olduğu bölgelerdeki verilerin halkla paylaşılması, hastalığın ülkenin diğer bölgelerine hızla yayılmasına neden olmuştur (Genç, 2021: 59).

1.3.2.8. İnandırıcılığın Önemi ve Güvenilir Yönetim

Covid-19 gibi büyük toplumsal krizlerde, vatandaşların devlet ve hükümetten beklentileri, krizin neden olduğu sorunların hızla çözülmesi yönündedir. Vatandaşların bu beklentileri, kamu yönetiminin etkin bir şekilde müdahale etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kriz yönetimi sürecinde alınan önlemlerin kabul edilmesi ve uygulanması, büyük ölçüde halkın yönetime olan güvenine bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, kriz yöneticilerine olan güven ne kadar yüksekse, alınan tedbirlerin uygulanması o derece kolaylaşacaktır. Kriz yönetiminin başarısı, yönetime duyulan güven ile uygulanan politikaların meşruiyeti arasında karşılıklı etkileşim içinde oluşan dinamik bir süreçtir (Genç, 2021: 59). Araştırmalar göstermektedir ki, Covid-19 pandemisi gibi istisnai durumlarda halkın devlet ve hükümete olan güveni, yetkililer tarafından alınan kararlara

uyumu ve dolayısıyla bu kararların başarıya ulaşmasını doğrudan etkilemektedir (Genç, 2021: 431). Yönetimin meşru olarak kabul edilmesi, bu sayede paydaşların sürece aktif katılımını ve yönetime olan güvenini ifade eder ve etkililik açısından önemli bir kaynaktır (Christensen vd. 2016: 778).

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜLKİ İDARE SİSTEMİ VE KRİZ YÖNETİMİNDE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ

2.1. Mülki İdare Sistemi

Günümüzde il ve ilçe yönetiminden sınır kapıları ve havaalanlarının yönetimine kadar birçok alanı kapsayan Mülki İdare sistemi, temelleri Osmanlı'nın son dönemlerine dayanan, Türkiye Cumhuriyeti'nde de birçok özelliği korunarak ve yeniden yapılandırılarak sürdürülen yaklaşık 150 yıllık köklü bir geleneğe sahip taşra yönetim sistemidir. 19. Yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin Batılı güçler karşısında yaşadığı zorluklar ve toprak kayıpları, yönetimi modernleşme ve Batılılaşma yönünde önemli adımlar atmaya itmiştir. Bu süreçte, özellikle askeri ve idari alanlarda yapılan reformlar, devletin merkeziyetçi yapısını güçlendirme ve halkın refahını artırma amacı gütmüştür. Tanzimat Fermanı ile başlayan bu dönüşüm, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılmasında kritik bir rol oynamıştır. Bu sürecin, Batıya duyulan bir hayranlık değil, zorunluluktan kaynaklanan bir tercih olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Özdemiray ve Kutlu, 2020: 242). Zira Osmanlı Devleti 19. Yüzyıldaki savaşlarda yaşadığı mağlubiyetlerin ve idari sistemdeki bozulmaların etkisiyle merkezin gücünü arttırmak ve taşrada kontrolü daha iyi sağlamak amacıyla yönetim sisteminde birtakım değişiklikler yaparak yeniden teşkilatlanmak zorunda kalmıştır. Bu geçmiş, Türkiye'nin mülki idare sisteminin ve genel yönetim yapısının bugünkü konumunu anlamada önemli bir yere sahiptir.

Devlet yönetiminin daha verimli ve etkili olabilmesi için, merkezileşme yanında, yerel düzeyde de güçlü bir bürokrasi oluşturulması gerektiği fikriyle, yönetimde "eşraf"ın da katılımı teşvik edilmiştir. Bu bağlamda, padişahın mutlak yetkilerini sınırlama kararıyla, özellikle yargı ve yasal düzenlemeler yapma yetkisi verilerek çağının ötesinde bir adım olarak değerlendirilen Meclis-i Vâlâ kurulmuştur. Bu gelişmeyle eş zamanlı olarak, taşrada da Müslüman ve gayrimüslim vatandaşların yer aldığı, halkın yönetimde söz sahibi olabileceği danışma düzeyinde meclislerin oluşturulması sağlanmıştır. Bu meclisler, vilayetlerden köylere kadar farklı seviyelerde, bölge halkını temsil eden seçilmiş üyelerden oluşmuştur ve dönemin koşulları altında, Batılı devletlerin baskısıyla gerçekleşen önemli bir demokratik gelişmeyi temsil etmiştir (Yılmaz, 2023: 156-157). Ne var ki, Ortaylı'ya göre 1840'larda başlatılan bu uygulamalar, devletin vergi gelirlerinin azalması ve taşrada

otoritenin zayıflaması gibi sorunlar nedeniyle sonlandırılmıştır. Bu aşamada, imparatorluğun çeşitliliğini koruyarak merkezi gücü artırma amacıyla Fransız yönetim modeli benimsenmiştir. 1858'de ve sonrasında yayımlanan düzenlemelerle mülki idarenin temel yapısı oluşturulmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nda "merkeziyetçi ve modern" bir devlet düzeni hedeflenmiştir (Akçagündüz, 2021: 1250).

Tanzimat'tan sonra taşra teşkilatlanmasına yönelik hazırlanan ilk kapsamlı ve sistemli nizamname 7 Kasım 1864'te yürürlüğe giren Vilayet Nizamnamesi'dir. Fransız merkeziyetçi idare sistemini örnek alan ve Osmanlı'ya özgü deneyimlerle şekillenen bu nizamnamede vilayet (departement)- sancak/liva (arrondissement)- kaza (canton)- kariye/köy (commune) şeklinde bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Bu Nizamnameye göre vilayetlere valiler, sancaklara mutasarrıflar, kazalara kaymakamlar ve kariyelere de muhtarlar yöneticilik edecektir. Bugün olduğu gibi muhtarların halk tarafından seçimle göreve geleceği diğer yöneticilerin ise merkez tarafından atama usulüyle belirleneceği hükme bağlanmıştır (Tuncer, 2016: 579).

1864 Vilayet Nizamnamesinin zaman içinde Osmanlı taşra yönetiminin belirli bir sisteme oturmasında etkisinin azalması üzerine bu nizamnamenin noksanlıklarını tamamlayan ve 22 Ocak 1871 tarihinde yayımlanan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi çıkarılmıştır. İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile istikrara kavuşan vilayet sistemi, Osmanlı'nın dört bir yanına yayılarak geniş bir uygulama alanı buldu. Bu yeni yapılanma altında, Rumeli'de 10 vilayet ve 44 sancak, Anadolu'da 16 vilayet ve 74 sancak, Afrika'da ise 1 vilayet ve 5 sancak oluşturuldu. Ayrıca Evliye-i Gayri Mülhaka adı verilen bazı sancaklar, merkeziyetçilik anlayışı gereği doğrudan İstanbul'a bağlandı. Bu dönemde Osmanlı yönetimi, vilayetlerden köylere kadar beş aşamalı bir idari yapıya kavuştu ve sancaklar liva olarak anılmaya başladı (Tuncer, 2016: 580).

1871 İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesinin 43 ile 49. maddeleri, kaza yönetimi ve kaymakamların rolleri üzerine odaklanmıştır. Bu belgeye göre, kaymakamlar, mülki, mali ve güvenlik işlerinin yanı sıra yasal duyuruların yönetiminden sorumluydu ve mutasarrıflar için belirlenen görevlerin kaza düzeyinde uygulanması kaymakamlara verilmişti. Taşra yönetimindeki bu kapsamlı değişikliklerin temel amacı dağılma tehlikesi içinde bulunan Devletin dağılmasını önlemek ve imparatorluğun her tarafında aynı sistemi

oluşturarak tekdüzelik sağlamaktır. Böylece âdem-i merkeziyetçi bir sistemden merkeziyetçi yönetime geçiş çalışmalarının da başladığı söylenebilir (Tuncer, 2016: 584).

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin 1876'da kabul edilmesinden sonra vilayet idaresine ilişkin de bir kanun çıkarılması karara bağlanmış ve buna yönelik hazırlanan “vilayetler kanun tasarısı” Meclis-i Mebusan 'da kabul edilmiştir. Ancak dönemin padişahı II. Abdülhamit tarafından bu kanun tasarısı veto edilip daha sonra da meclis kapatılınca söz konusu tasarı kanunlaşmamıştır. İlerleyen zamanlarda yaşanan büyük savaşlar ve devam eden isyanlar nedeniyle devletin dağılma süreci hızlandığında vilayetleri güçlendirerek merkezi otoriteyi ve ülke birliğini korumak amacıyla taşra idaresine ilişkin yeni düzenlemeler yapma gereği duyulmuştur. Bunun üzerine vilayetlerden gelen öneriler de dikkate alınarak bir kanun tasarısı hazırlanmış, ancak Balkan Savaşlarına denk gelmesi ve meclisin savaş halinde kapalı olması nedeniyle daha sonra onaylatılmak üzere 1913'te İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkati ismiyle geçici bir kanun çıkarılmıştır (Tuncer, 2016: 594).

İdare-i Umumiye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkatı ile taşra teşkilatlanmasında önemli bir değişikliğe gidilmemiş, 1864 Vilayet Nizamnamesi ile kurulan mülki idare sistemi sürdürülmüştür. Tek farkı idari teşkilatlanmaya Nahiye Müdürlüğünün eklenmesi olmuştur. İdare-i Umumiye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkatı 1921 ve 1924 Anayasaları döneminde de yürürlükte kalmıştır. 1921 Anayasası olarak bilinen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile mülki sınıflandırmada değişikliğe gidilerek livalar kaldırılmıştır (Tuncer, 2016: 594). 1921 anayasasının 10. maddesinde, “Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet nokta-i nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara münkasem olup, kazalar da nahiyelerden tereküp eder.” hükmü ile livalara maddede yer verilmemiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla mülki idarede radikal değişiklikler yapılmadı, il sayısı artırıldı ve zamanla bazı görev tanımlarında düzenlemeler yapıldı. 1924 Anayasası'nda, nahiyelerin kasaba ve köylerden oluştuğu ve vilayet idaresinin geniş yetkileri olduğu belirtilmiştir. 1924 Anayasası'nın 89. maddesinde “Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet nokta-i nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasımdır ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder.” hükmü ile kasaba ve köyler il idare sisteminin alt kademeleri olarak sayılmıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, ulus devlet ideali doğrultusunda, merkezi idarenin güçlendirilmesi ve

yurt genelinde etkin bir yönetim yapısının oluşturulması ön plana çıkmıştır. Bu amaçla, 1921 Anayasası'nın öngördüğü yerinden yönetim anlayışı terk edilmiş, 1924 Anayasası, Vilayet İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu ve Köy Kanunu ile merkeziyetçi bir mülki idare sistemi kurulmuştur (Çapar, 2021: 126).

Bu dönemde, dikkat çeken bir diğer kurum da 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun'la kurulan “umumi müfettişliklerdir”. İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan umumi müfettişler, bölgeleri dahilinde asayiş, güvenlik ve kamu düzenini sağlamak, kanunlar ve kararnamelerin uygulanması ve icrasını takip etmek ve Bakanlar Kurulunca kendilerine verilen görevleri yapmakla yükümlü, Bakanlar Kurulu kararıyla atanan, birden fazla ili ilgilendiren ve bu illerin ortak faaliyeti ile giderilebilecek ihtiyaçların giderilmesinde maiyetindeki iller üzerinde güçlü ve kesin yetkileri haiz bölge valileridir (TBMM, 2024).

Daha çok devletin kendisine tehdit hissettiği, çeşitli güvenlik sorunlarının ve ayaklanmaların baş gösterdiği illeri kapsayan dört ayrı umumi müfettişlik kurulmuş olup 19 Haziran 1952 tarihinde kuruluş kanunu lağvedilerek bu yönetim birimi sonlandırılmıştır (Wikipedia ö. a., 2024). Bu tür uygulamalarla Cumhuriyet hükümeti, Tanzimat Dönemi'nden itibaren oluşan merkeziyetçi yönetim yapısına ve elitist bürokrasiye geri dönüş yapmıştır ki bu yapı Kurtuluş Savaşı'nı yöneten ve kazanan batı yanlısı asker ve sivil bürokrasinin bir mirasıdır (Pustu, 2007: 203).

05.05.1929 tarih ve 1426 sayılı “Vilayet İdaresi Kanunu” (Resmî Gazete, 05.05.1929, S. 1184) ile Muvakkat (Geçici) Kanuna yönelik önemli bir değişiklik yapılmış ve Geçici Kanundaki Vilayet Genel İdaresi bölümü yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanunun üçüncü maddesi, vilayetlerin genel idaresinin başında valinin, kazaların başında kaymakamın, nahiyelerin başında müdürün ve köylerin başında ise muhtarın olduğunu ifade etmektedir. Vilayet merkezlerinde ihtiyaç duyulduğunda merkez kazası ve kaymakam ataması yapılabileceğini de vurgulamaktadır. Kanun, aynı zamanda mülki idare amirlerinin yetkilerini, atamalarını, merkezi yönetimle ilişkilerini ve bakanlık müdürleriyle olan ilişkilerini detaylandırarak, Cumhuriyet dönemi mülki idare sisteminin temel taşlarını oluşturmuştur.

1949 yılında yürürlüğe giren ve günümüzde de kullanılan 10.06.1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile Vilayet İdaresi Kanunu ilga edilmiş ve kanunun dili

sadeleştirilerek yeni Türkçe kelimelerle yeniden yazılmıştır. Yeni durumda taşra idaresindeki sistem aynen sürdürülmüş, dilin sadeleştirilmesi nedeniyle vilayet yerine il, kaza yerine ilçe, nahiye yerine bucak ve kariye yerine köy sözcükleri kullanılmıştır. İl İdaresi Kanunu zaman içinde yapılan birtakım değişikliklerle birlikte halen yürürlüktedir ve mülki idare sistemimizin temelini oluşturmaktadır. (Tuncer, 2016: 596-597)

1961 ve 1982 Anayasalarında il dışındaki idari yapılanmalara değinilmemiştir. 1961 Anayasasının 115. maddesinde, “Türkiye merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.” hükmü ile; yine 1982 Anayasası’nın “*Merkezi İdare*” başlıklı 126. maddesinde benzer bir hüküm ile sadece illerden bahsedilmiş, nahiye, kaza ve köylere Anayasada yer verilmemiş, idari açıdan kademelenme kanuni düzenlemeye bırakılmıştır.

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 1. maddesinde; “Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere; iller ilçelere ve ilçeler de bucaklara bölünmüştür.” hükmü ile idari kademelenme yasal olarak düzenlenmiştir. Önceleri köylerin resmi iş ve işlemlerini yaparak kaymakamlık ve valiliklerin yükünü azaltan bucak müdürlüklerine zaman içinde ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesi nedeniyle artık gerek duyulmamıştır. Bu nedenle, 6/12/2012 tarihinde yayımlanan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 6. maddesi ile 27 ildeki tüm bucaklar ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır. 2014 yılında 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 9. Maddesinde yapılan değişiklikle de tüm illerdeki bucaklar kaldırılmış, bunlara bağlı belde ve köyler, bucağın bağlı olduğu idari birime bağlanmıştır. Dolayısıyla mülki idare teşkilatı günümüzde esas olarak il ve ilçe düzeyinde işlev gören 81 il ve 922 ilçeden oluşan, valiler ve kaymakamlar tarafından yönetilen bir yönetim sistemini ifade etmektedir.

Anayasa'nın 123. maddesi, idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenlendiğini, 126. maddesinde ise illerin yönetiminin yetki genişliği esasına dayandığını, yine kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyumu temin etmek amacıyla birden çok ili kapsayan merkezi idare teşkilatı kurulabileceği hükme bağlanmıştır.

Anayasanın yerel yönetimleri konu alan 127. maddesinde ise yerel yönetimlerin il, belediye veya köy halkının yerel ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla karar organları seçmenler tarafından seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileri olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin neler olduğu isim olarak sayılmamış sadece hizmet vereceği taşra birimleri sayılmıştır. Yine aynı maddenin beşinci fıkrasında merkezi idarenin yerel yönetimler üzerinde kanunda belirtilen ilke ve yöntemler çerçevesinde idari vesayet yetkisine sahip olduğu belirtilerek merkezî yerel üzerindeki vesayet (denetim, kontrol ve gözetim) hakkı korunmuştur. Bu düzenlemeler, Türkiye'de merkezi ve yerel yönetimin nasıl işlediğine dair temel çerçeveyi oluşturmaktadır.

Türkiye'de 2017'de yapılan referandum sonucunda Anayasa'da değişiklikler yapılarak, ülke parlamenter sistemden "cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine" geçmiş ve bu değişiklikte başbakanlık kurumu ve statüsü kaldırılmıştır. Yürütme yetkisinin tek elde toplandığı bu yeni sistemde, doğrudan halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma ve belli konuları bu kararnamelerle düzenleme yetkisiyle donatılmıştır (Avaner ve Küçükyavaş, 2021: 35).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişin ardından, 10 Ağustos 2018'de yürürlüğe giren 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı, bağlı organlar ve bakanlıkların yapısı belirlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, bakanlıklar merkezi ve gerektiğinde taşra teşkilatları kurabileceklerdir; bunlar valilere bağlı il kuruluşları, kaymakamlara bağlı ilçe kuruluşları ve merkeze doğrudan bağlı taşra kuruluşları olarak sınıflandırılmıştır.

2.2. Mülki İdare Amirleri

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde idarenin bütünlüğü ilkesi dikkate alınarak oluşturulan mülki idare teşkilatlanması tarihsel süreç içerisinde birçok değişim ve dönüşümlere uğramış, Cumhuriyet Türkiye'sinde de bu değişim ve dönüşümler zamanın ve şartların gereklerine ve merkezi hükümetlerin politikalarına göre devam edegelmiştir. Güncel haliyle Mülki İdare Sistemi il ve ilçe teşkilatlanması şeklinde işlev görmektedir. Bu birimler mülki idare amirleri tarafından yönetilmekte olup günümüzde mülki amirler vali, kaymakam, vali yardımcısı ve kaymakam adaylarından oluşmaktadır. Vali yardımcısı valilere bağlı olarak çalıştığından ve kaymakam adayları da yaklaşık üç yıl süren adaylık süreçlerinde sadece kendilerine

kaymakam vekilliği görevi verildiğinde ilçelerde kaymakamlık yetkilerini kullanabildiklerinden il ve ilçe yöneticileri olarak daha çok vali ve kaymakam isimleri ön plana çıkmaktadır.

2.2.1. Vali

Mülki idare amirliğinde en yüksek mülki idare amiri konumunda olan vali, kanun, cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın il genelinde yayım ve ilanını ve uygulanmasını sağlamak, kendisine verilen talimat ve emirleri yürütmekle yükümlü, görevli olduğu ilin genel idaresinden cumhurbaşkanına karşı sorumlu olan, ilde adli ve askeri kuruluşlar dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan tüm personelin en yüksek amiri olan, cumhurbaşkanının ildeki temsilcisi ve idari yürütme vasıtasıdır (İl İdaresi Kanunu, Mad. 9).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmeden önce vali ilde devletin ve hükümetin temsilcisi olarak nitelendirilmekteyken, cumhurbaşkanlığı sistemine geçildikten sonra 02.07.2018 tarihli ve 703 sayılı KHK'nın 138. maddesi ile ilde valinin hukuki durumunu düzenleyen 5442 sayılı Kanunun 9. maddesinde değişiklik yapılmış ve vali, ilde cumhurbaşkanının temsilcisi ve idari yürütme vasıtası şeklinde tanımlanmıştır.

3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde üst kademe yöneticileri arasında sayılan valinin cumhurbaşkanı kararıyla atanacağı ve vali olarak atanacaklarda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda memurluğa girmek için sayılan genel şartlar dışında başka bir koşul aranmadığı hükme bağlanmıştır. Valilerin atanması konusunda cumhurbaşkanının geniş bir takdir yetkisi olup farklı mesleklerden vali atanabileceği gibi kanunlarda veya cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde vali olabilmek için özel nitelikler de öngörülmemiştir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018, mad. 2/3/4).

Valiler, kanun, cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın kendilerine verdiği yetkileri kullanmak ve verilen görev ve sorumlulukları yerine getirmek için genel emirler çıkarabilirler (İl İdaresi Kanunu, 2005, 9/Ç). Vali, kamu hizmetlerinin görülmesi ve devlet işlerinin yürütülmesi konusunda ildeki memurlar ve diğer kamu personeli üzerinde de geniş yetkilere sahiptir. 5442 sayılı Kanunun 9. Maddesinin (F) ve (G) fıkralarına göre vali, ilde birimi olmayan veya teşkilatı olup da görevli memuru bulunmayan hizmetlerin yapılmasını bu alanla ilgili bir şube müdürü veya daire başkanından isteyebilir ve bu şekilde verilen görevlerin yapılması zorunludur. Yine ilin

genel ve ortak hizmetlerinin yürütülmesine yönelik uzmanlık gerektiren alanlarda bilgisi olan uzman ve teknik görevlilerden bu hizmetlerin yürütülmesini isteyebilir. Bu şekilde verilen görevlerin yapılması zorunludur.

Vali tarafından verilen emirlerin yerine getirilmemesi ve zorluk çıkarılmasına ilişkin 5442 sayılı Kanunun 66. maddesine göre il idare kurulu veya mülki amir tarafından kanuni yetkilere dayanılarak alınan kararlar ve verilen emirlere uymayanlar veya zorluk çıkaranlara yönelik idari para cezası, kamu düzenini tehlikeye sokan toplumsal olayların yaşandığı durumlarda ise bu kişilerin hapis cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

Vali, ilde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvet ve teşkilatının yani Türk Silahlı Kuvvetleri birimleri dışındaki emniyet, jandarma, sahil güvenlik, orman muhafaza zabıtası gibi güvenlik birimlerinin amiri olarak kamu düzenini ve güvenliğini korumak, ülkenin sınır ve kıyı güvenliğini sağlamak, kamu esenliğini ve toplumun huzur ve emniyetini temin etmek için gereken tedbirleri alır ve buna yönelik güvenlik birimlerine emir verebilir.

Kamu düzeni ve güvenliğinin hayatın normal akışını sekteye uğratacak kadar bozulduğu ya da bozulacağına yönelik ciddi emarelerin baş gösterdiği durumlarda valilere, 15 güne kadar ilde belirlenen yerlere tehlikeli görülen kişiler için giriş çıkışı sınırlayabilme, belli zaman dilimlerinde veya mekanlarda kişilerin seyahat ve toplanma hürriyetini düzenleyip kısıtlayabilme, ruhsatı olsa bile kişilerin her türden silah ve mermi taşımamasını yasaklayabilme yetkisi verilmiştir.

Olağan dışı gelişen durumlar ve risk arz eden haller için de valilere geniş ve etkili yetkiler ve görevler verilmiştir. 5442 sayılı Kanunun 11. maddesinin (H) fıkrasına göre vali, kamu düzenini ve güvenliğini veya kişilerin can ve mal emniyetini sağlamak amacıyla aldığı tedbir ve kararların uygulanması için adli kuruluşlar ile askerî kuruluşlar dışında, yerel yönetimler de dâhil bütün kamu kurum ve kuruluşlarının araç ve gereçlerinden yararlanabilir ve bu idarelerin personeline görev verebilir. Kamu kurumları bu konuda vali tarafından verilen emirleri yerine getirmekle yükümlüdür, aksi durumda vali emirlerini kolluk kuvvetleri aracılığıyla yerine getirebilir. Aynı maddenin (I) fıkrasında bu yetkilerin ilçelerde kaymakam tarafından kullanılabileceği de belirtilmiştir.

2.2.2. Kaymakam

Kaymakam, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın ilçede yayım ve ilanını yaparak uygulanmasını sağlamak ve bunların verdiği yetkileri kullanarak ödevleri yerine getirmekle, bunun yanında valinin verdiği emir ve talimatları uygulamakla yükümlü; ilçede adli ve askeri teşkilat dışındaki tüm kamu kurum ve kuruluşlarının amiri olarak ilçenin her yönden genel idare ve genel işleyişini düzenlemek ve denetlemekten sorumlu ilçe genel idaresinin başı, ilçede Cumhurbaşkanının temsilcisi ve idarî yürütme vasıtasıdır (İl İdaresi Kanunu, 2005, mad. 27).

Kaymakamlık valilikten farklı olarak kariyer mesleği olup Kaymakamın mesleğe alınması, yetiştirilmesi, atanması ve yerinin değiştirilmesi Mülki İdare Amirleri Atama, Değerlendirme ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'nde yer alan belli kurallara bağlanmıştır. Kaymakamın atanması, validen farklı olarak Cumhurbaşkanlığı Kararıyla değil "Cumhurbaşkanlığı Onayı" ile olur; çünkü 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2. maddesinde ekli (II) sayılı cetvelde yer alan kadro, pozisyon ve görevlere Cumhurbaşkanı onayı ile atama yapılacağı belirtildiğinden ve kaymakam pozisyonu da (II) sayılı cetvelde yer aldığından kaymakamlar, İçişleri Bakanlığı Müdürler Encümeninin seçimi, İçişleri Bakanının oluru ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanırlar.

Kaymakam, kamu hizmetlerinin görülmesi ve devlet işlerinin yürütülmesi konusunda ilçedeki memurlar ve diğer kamu personeli üzerinde geniş yetkilere sahiptir. 5442 sayılı Kanunun 31. Maddesinin (F) ve (G) fıkralarına göre kaymakam ilçede birimi olmayan veya görevli memuru bulunmayan işlerin yapılmasını bu alanla ilgili bir şube müdüründen isteyebilir ve bu şekilde verilen görevlerin yapılması zorunludur. Yine kaymakam, ilçenin genel ve ortak hizmetlerinin yürütülmesine yönelik uzmanlık gerektiren alanlarda bilgisi olan uzman ve teknik görevlilerden bu hizmetlerin yürütülmesini valiye teklif edebilir. Valinin vereceği emir üzerine bu görevliler kendilerine verilen işleri yapmak zorundadır. Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere kaymakam, ilçenin genel ve yerel hizmetlerine ilişkin yapılması gereken işlerin, bu alanda bilgi ve tecrübe sahibi memurlar tarafından yürütülmesini isteyebilir. Yine ilçede teşkilatı olmayan veya teşkilatı olup da görevli memuru bulunmayan kamu kurumlarının işlerini yürütme görevini, benzer alanlarda görevli kamu görevlilerinden isteyebilir. Bu şekilde verilen emirlerin yapılması zorunludur.

Kaymakam, ilçede bulunan genel ve özel kolluk kuvvet ve teşkilatının, yani Türk Silahlı Kuvvetleri birimleri dışındaki emniyet, jandarma, sahil güvenlik, orman muhafaza zabıtası gibi güvenlik birimlerinin amiri olarak kamu düzenini ve güvenliğini korumak, ülkenin sınır ve kıyı güvenliğini sağlamak, kamu esenliğini ve toplumun huzur ve güvenliğini temin etmek için gereken tedbirleri alır ve buna yönelik güvenlik birimlerine emir verebilir.

5442 sayılı Kanunun 32. Maddesine göre Kaymakam, ilçede bulunan genel ve özel kolluk kuvvetlerinin amiridir. Genel idari kolluk ve özel idari kolluk, Türkiye'deki kolluk sisteminin temel bileşenleridir. Genel idari kolluk, polis, jandarma, sahil güvenlik gibi teşkilatları kapsayan ülkenin genel iç güvenliğinden sorumlu güvenlik hizmetleri anlamına gelirken, özel idari kolluk özel bir kanunla kurulan ve genel kolluk görevi dışında sadece uzmanlık gerektiren belirli tür faaliyetler konusunda görevli olan belediye zabıtası, orman kolluğu, tarım kolluğu, hayvan kolluğu, av kolluğu, gümrük kolluğu gibi alanlardan oluşan güvenlik hizmetleri olarak tanımlanmaktadır (Gözler, 2003: 443-446). Genel idari kolluk birimleri daha geniş yetki ve yargı yetkisine sahipken, özel idari kolluk birimleri daha uzmanlaşmış hizmetler sunmakta ve kolluk kuvvetlerinin belirli alanlarına odaklanmaktadır. Genel idari kolluk birimleri kamu düzeninin sağlanması, kanunların uygulanması, suçların önlenmesi, vatandaşların emniyet ve güvenliğinin sağlanmasından sorumludur. Bu kurumlar suçları soruşturma, şüphelileri tutuklama ve kanun ve düzeni sağlamak için gerekli önlemleri alma yetkisine sahiptir. Örneğin polis sokaklarda devriye gezmekten, acil durumlarla ilgilenmekten, yardım çağrılarına yanıt vermekten ve suçluları yakalayıp adli makamlara teslim etmekten sorumludur. Jandarma kırsal kesimde aynı görevleri yapmaktan ve sınır bölgelerinde güvenliğin sağlanmasından sorumludur. Özel idari kolluk birimleri ise daha spesifik görev ve sorumluluklara sahiptir. Örneğin belediye zabıtası, yerel düzenlemelerin uygulanmasından, orman muhafaza memurları ormanların korunması ve işletilmesinden sorumludur.

Kaymakam, ilçede kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak amacıyla genel ve özel kolu kuvvetlerini yönetir, mevzuat ve kararların uygulanması için kendilerine emir verebilir. İlçede çıkabilecek olayların emri altındaki kolluk güçleri ile önlenemeyeceğine kanaat getirirse ve bunu gerektirecek olağanüstü durumlar yaşanırsa valiye bilgi vererek yardım talebinde bulunur ve en yakın askeri birimlere haber verir. Böylece kaymakama gerek olağanüstü durumlarda gerekse de teftiş ve kontrol zamanlarında geniş ve etkili

yetkiler verilerek hem ilçenin bütüncül bir anlayışla denetim ve gözetim altında tutulması sağlanmış hem de yaşanabilecek bir kriz durumunda ilçe yöneticisi olarak kaymakamın (ilçe mülki idare amirinin) en hızlı bir şekilde reaksiyon göstererek krizi sonlandırma imkân ve kabiliyetine sahip olması sağlanmıştır.

2.2.3. Ortak Hükümler

Yasal çerçeveye göre mülki amirler, Anayasa'da vurgulanan "idarenin bütünlüğü" ilkesini yerel düzeyde temsil eden, merkezi hükümetin politikalarını uygulama, kurumlar arası iş birliği ve koordinasyonu sağlama ve vatandaşların sorunlarını çözme görevi olan, idari yapı içinde en üst düzey yöneticilerdir. Valilik ve kaymakamlık birimlerinin teşkilat, görev, yetki ve sorumlulukları ile iş ve işlemleri 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu uyarınca çıkarılan “Valilik ve Kaymakamlık Birimleri Teşkilat Görev ve Çalışma Yönetmeliği” hükümlerine göre düzenlenmiştir. Valilik ve kaymakamlıkların bünyesinde bulunan alt birimler bu Yönetmelik’te düzenlenmiş olup bunların yanında doğrudan alt birim olmayıp bakanlıkların il ve ilçe düzeyinde teşkilatlanmaları sonucu oluşan il ve ilçe idare kurumları da doğrudan mülki idari amirlerine karşı sorumlu olarak Vali ve Kaymakamın emri altında hizmet vermektedir. Örneğin il yazı işleri müdürlüğü, il hukuk işleri müdürlüğü, il sivil toplumla ilişkiler müdürlüğü gibi birimler doğrudan valiliğin alt birimleri olup valiye bağlı işlem yürütürken il milli eğitim müdürlüğü, il tarım ve orman müdürlüğü, il gençlik ve spor müdürlüğü gibi kurumlar bakanlıkların il düzeyindeki teşkilatları olup yine valiye bağlı olarak hizmetlerini yürütmektedirler. Bu noktada dikkat edilmesi gereken konu, valiliğin doğrudan alt birimlerinin İçişleri Bakanlığında bulunan daire başkanlıkları ve genel müdürlüklerin taşradaki birimleri olduğu ve il ve ilçelerde, valilik ve kaymakamlıklarda hizmet yürüttüğü; diğer kurumların ise farklı bakanlıkların taşra teşkilatları olarak il ve ilçelerde bakanları temsil eden vali ve kaymakamlara bağlı olarak hizmet yürüttüğü hususudur.

Bunun yanında 1961 ve 1982 Anayasalarıyla getirilen bölgesel yapılanma, verimlilik ve uyum amacıyla birden fazla ili kapsayan merkezi idare teşkilatlarının kurulabilmesine olanak tanımış olup bu teşkilatlanma günümüzde de yönetim sisteminde yer almaya devam etmektedir. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi bakanlıkların bağlı kuruluşu olan merkezi teşkilatların taşradaki faaliyetleri birden çok ili kapsayan bölge müdürlükleri aracılığıyla

yürütölmekte olup bunlar üzerinde, mülki idare amirlerinin koordinasyon, yönlendirme ve iş birliğı sağlama dışında belirleyici bir etkisi yoktur.

Valilikler bünyesinde, illerin büyüklüğüne bağılı olarak sayıları değışen vali yardımcıları ve il hukuk işleri müdürleri de mülki idare hizmetleri sınıfına mensup görevlilerdir. Vali yardımcıları, ildeki tüm kurumların valilikle ilişkilerini vali adına yöneterek sevk ve idare eder. İmza Yetkilileri Yönergesi ile vali tarafından kendilerine devredilen hususlardaki evrakları vali adına imzalarlar ve yine valinin uygun göreceğı toplantılara vali adına başkanlık ederler. Kaymakamlıklar için bu derecede geniş bir kadro tahsisi ve kaymakam yardımcılığı gibi bir pozisyon bulunmamakta, valilikte alt birimler tarafından yapılan iş ve işlemlerin tamamı kaymakamlık yazı işleri müdürlüğü tarafından yapılmakta ve valilikteki birim amirleri yerine kaymakamlıklarda yazı işleri müdürü tüm organizasyonu ve koordinasyonu yürütmektedir. Yazı işleri müdürlerine belli konularda kaymakam adına imza atma yetkisi veriliyorsa da bu çok kısıtlı tutulmakta, imzaların tamamına yakını kaymakam tarafından atılmaktadır. Bu durum hem sahada hem de kurum içinde ağır görev ve sorumlulukları olan kaymakamın iş yükünü arttırarak verimli çalışmasını engellemekte ve özellikle kriz hali gibi olağanüstü durumlarda başarılı bir kriz yönetimi için, valiliklerin büro yapılanması ve onlara bağılı birimler göz önüne alındığında, mülki amirlerin liderlik yeteneklerini etkin kullanabilecekleri profesyonel ve güçlü koordinasyon kapasitesine sahip ekiplere ihtiyaç duyduğunu açıkça göstermektedir (Çapar, 2021: 160).

Vali ve kaymakamın yani mülki idare amirlerinin yerel yönetim kuruluşları ile ilişkisi hiyerarşik değıl idari vesayet yetkisi çerçevesinde gerçekleşmektedir. İdari vesayet denetimi, merkezi yönetimin mahalli idarelerin kararları üzerinde kontrol ve denetim mekanizmasıdır. Merkeziyetçi anlayışın güçlü olduğı devletlerde mahalli idareler tarafından alınan kararlar sıkı bir biçimde denetlenmekte ve uygun bulunmayan kararlar yürürlük kazanmamaktadır. Bununla birlikte Avrupa Birliğı Yerel Yönetimler Özerklik Şartına uyum çerçevesinde son dönemlerde mahalli idarelerin yetkilerinin arttırılıp bu idareler üzerindeki merkezi idarenin vesayet yetkisinin daraltıldığı hatta bazı istisnalar dışında sadece yargısal denetime tabi olduğı görölmektedir (Keser ve Akoğöl, 2013: 122).

Örneğın 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 23. maddesine göre belediye meclisi kararları kesinleştiğı tarihten itibaren 7 gün içinde mülki idare amirine (vali/kaymakam)

gönderilmelidir. Mülki idare amirine gönderilmeyen kararların yürürlüğe giremeyeceği kanun maddesinde belirtilerek bu konudaki idari vesayet yetkisi sürdürülmüştür. Bununla birlikte önceki Belediye Kanunu olan 1580 sayılı Belediye Kanunu'na göre belli işler hakkındaki meclis kararları mahalli en büyük mülki amirin, yani vali/kaymakamın onayından sonra kesinlik kazanabiliyordu. Dolayısıyla meclisin kararları mülki idare amirinin onamasına tabiydi. 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu'nda onama yetkisi kaldırılmış ve sadece meclis kararlarına karşı mahallin en yüksek mülki idare amirine 10 gün içinde iptal davası açma hakkı tanınmıştı. Bu ise 2010 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilerek mülki idare amirlerine, sadece meclis kararlarına karşı diğer vatandaşlar gibi genel hükümlere göre dava açma hakkı bırakılmıştır.

Mülki idare yapılanmasına dahil edilmesi gereken önemli bir birim olarak, son yıllarda tüm illerde faaliyete geçirilen 112 Acil Çağrı Merkezi Müdürlükleri öne çıkmaktadır. Bu merkezler, 24 saat boyunca uzman personel tarafından işletilerek, sağlık, güvenlik, orman yangınları, doğal afetler gibi acil durumlarda hayati bir rol oynamaktadır. Acil çağrılara cevap vermekten, olaylara müdahalede gerekli kurumların yönlendirilmesine kadar geniş bir yelpazede hizmet sunarlar (Çapar, 2021: 187-188). Özellikle mesai dışı zamanlarda ve hafta sonlarında meydana gelen acil durumlar için, valiliklerin kriz yönetimini ve müdahale sürecini etkin bir şekilde yönlendirmesi açısından kritik bir öneme sahiptirler.

Örneğin, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na göre mülki amirler, halk sağlığının korunması, salgınlarla mücadele, hıfzıssıhha kurullarının başkanlığı gibi görevleri üstlenmektedir. Bu görevlerin yanı sıra mülki amirler, kamu düzeninin korunması, kamu-STK-özel sektör ilişkilerinde koordinasyon sağlanması, güvenlikten sağlık hizmetlerine kadar geniş bir yelpazede kamu hizmetlerinin yürütülmesinde kritik rol oynamaktadırlar (Çapar, 2021: 187-190). Bu yapı, uzun yıllara dayanan bir yönetim kültürünün sonucu olarak, halkın karşılaştığı sorunlar için başvurduğu ilk merci olarak valilik ve kaymakamlıkların önemli bir konumda olduğunu göstermektedir.

2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelerin hem bütçe olanakları güçlendirilmiş hem görev ve yetki alanları genişletilmiş hem de mülki amirler aracılığıyla uygulanan merkezi idarenin vesayeti azaltılarak, belediyeler daha özerk bir yapıya

kavuşmuşlardır. Bu durum, mülki idarenin yerel ekonomik yatırımlar ve kırsal hizmetler üzerindeki etkisini sınırlamış ve bütçe imkanlarını adeta yok ederek icrai anlamda imkân ve kabiliyet sahalarını daraltmıştır. Bununla beraber büyükşehir olmayan illerdeki il özel idareleri ve ilçelerdeki köylere hizmet götürme birliklerinin mülkî idare amirlerinin yönetiminde yerel altyapı ve üst yapı yatırımlarına devam ettiği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca sosyo-ekonomik gelişmeler ve küreselleşmeyle birlikte, yerel düzeyde güç kazanan siyasi, ekonomik ve sivil toplum güç merkezlerinin varlığı ve medya organlarının da yaygınlaşması, mülki idare amirlerinin uygulamadaki rollerini etkileyen önemli bir faktördür. Özellikle uygulamaya yönelik olarak vali ve kaymakamların kanuni yetkilerine dayanarak verecekleri kararlarda bu güç merkezlerinin ve medya organlarının tesiri altında kaldığı gözlemlenmektedir. Verilen bir kararın veya yapılan bir eylemin amacı, sebebi ve sonuçları sorgulanmadan ve araştırılmadan sosyal medya platformları ve buradan da medya organları aracılığıyla hızlıca paylaşılarak konu ülke gündemine taşınmakta ve yöneticiler üzerinde gereksiz ve adil olmayan baskılar kurulabilmektedir. Bu durum mülki idare amirlerinin gelişen durumlar karşısında hızlı ve etkili kararlar almalarını ve olaylara farklı açılardan bakarak yeni yöntemler geliştirmelerini engellemektedir.

2000'lerin başından itibaren yerelleşme, bölgeselleşme ve yönetim gibi kavramların öne çıkmasıyla, siyasi iradenin bu doğrultudaki tercihlerine uygun olarak 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yerel yönetimler, taşra düzeyinde önemli ölçüde güçlenmiştir. Bu dönemde, yerel yönetimlerin yetki ve otoritesindeki artış, mülki idare birimlerinin yetkilerinde gözle görülür bir daralma ve güç kaybına yol açmıştır. Buna rağmen, terör suçları sebebiyle görevden alınan belediye yöneticilerinin yerine mülki idare amirlerinin kayyum olarak atanması ve olağanüstü hâl yönetimi gibi kritik dönemlerde mülki idare amirlerinin üstlendiği aktif roller, bu sistemin yeni görevlerle donatılarak farklı yönlerden güç kazandığını ve özellikle kriz dönemlerinde belirgin bir şekilde ön plana çıktığını göstermektedir.

2.3. Türk Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi Mevzuatı

2.3.1. 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun

Bu kanun, afet durumlarında alınacak tedbirleri ve yapılacak yardımları düzenler. Afetlerin meydana gelmesi durumunda yapılacak acil müdahale, yardım ve rehabilitasyon çalışmalarını kapsar. Bu kanuna göre afetin meydana gelmesinden sonra alınması gereken tedbirlerin acilen alınmasından ve yapılması gereken yardımların ve diğer müdahalelerin ivedilikle yapılmasından mahalli mülki amir sorumludur.

Kanun, bu konuda mülki idare amirlerine geniş yetkiler vermiş olup Kanunun 6. maddesine göre afetlerden sonra valiler ve kaymakamlar, askerler ve yargıçlar dışında 18 ile 65 yaş arasındaki tüm erkekleri görevlendirmeye, bedeli daha sonra ödenmek üzere her türlü taşıt, makine, araç ve gereçlere el koymaya, gıda, sağlık ve kıyafet malzemeleri gibi ihtiyaçlara yönelik gerekli olan acil alım ve kiralamaları yapmaya, kamu kurum ve kuruluşlarına ait her türlü taşınmazı, bunun yeterli olmaması halinde diğer tüzel ve gerçek kişilere ait taşınmazları geçici olarak işgal etmeye yetkilidir. Böylece kriz zamanlarında mülki idare amirlerinin olaya en hızlı ve en etkili bir şekilde müdahale edebilmesi için tüm imkanların seferber edileceği ve tüm kaynakların en etkin bir şekilde kullanılabileceği bir imkân oluşturulmuştur.

Kanunun 8. maddesine göre afet bölgelerinde bulunan silahlı kuvvetler birimleri, vali veya kaymakamların kendilerinden isteyecekleri yardımları üstlerinden komut beklemeksizin yerine getirmek zorundadırlar. Böylece eldeki kaynaklar ve ekipler afetle mücadele için yeterli olmadığı ve askeri personele ihtiyaç duyulduğu durumlarda mülki idare amirlerine yardım talep etme yetkisi verilmiş ve ilgili askeri birliğin de bu isteğe geciktirilmeksizin karşılık vermesi zorunlu tutulmuştur.

Kanunun 13. maddesine göre afetin meydana geldiği bölgede yıktırılması veya boşaltılması gereken binalarla ilgili il veya ilçedeki en büyük mülki amire rapor verilir. Mülki idare amiri tarafından binalar derhal boşalttırılır ve yıkılması gerekenler için mülk sahiplerine en çok üç günlük süre verilir. Bu süre zarfında yıkılmayan binalar yıkım masrafı bina enkazından elde edilecek malzeme bedelinden ödenmek üzere mülki amirin emriyle yıktırılır.

2.3.2. 7126 Sayılı Sivil Savunma Kanunu

Sivil Savunma Kanunu, savaş hali gibi acil durumlarda veya afet zamanlarında sivilleri korumak ve güvenliklerini sağlamak amacıyla uygulamaya konulan bir dizi düzenleme ve tedbirleri içermektedir. Bu Yasa, sivil savunma çabalarında yer alan çeşitli kurum, kuruluş ve bireylerin koordinasyonu için bir çerçeve oluşturmayı ve sonuçta doğal afetlerin, kazaların veya savaşların toplum üzerindeki etkisini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Sivil Savunma Kanununun en önemli unsurlarından biri de ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde sivil savunma teşkilatlarının kurulmasıdır. Bu kuruluşlar, acil durum müdahale planlarının geliştirilmesinden ve uygulanmasından, tatbikatlar hazırlamaktan ve uygulamaktan ve farklı acil durumlarda nasıl müdahale edileceği konusunda halkı eğitmekten sorumludur.

Kanuna göre hassas bölge, yaşamsal öneminden ve özelliklerinden dolayı düşman saldırılarına özellikle hedef olabilecek yerleşim alanları ile doğal afetlerin yaşanma ihtimali olan yerlere denir (Madde 2). Mülki idare amirleri bu kanun hüküm ve esasları ile bunlara dayanılarak İçişleri Bakanlığınca belirlenecek kurallar çerçevesinde kendi mülki sınırları içindeki hassas bölgelerde, sivil savunma teşkilat ve donanımının kurulmasından, yönetiminden ve denetiminden, düşman saldırıları, doğal afetler ve yangınlara karşı sivil müdafaayı fiilen uygulamaktan sorumludurlar (Madde 5).

Sivil Savunma Kanununun bir diğer önemli unsuru da sivil savunma operasyonları için gerekli kaynak ve teçhizatın sağlanmasıdır. Buna acil durum barınakları, iletişim sistemleri, ilk yardım çantaları ve arama kurtarma ekipmanı dahildir. Kanunda aynı zamanda bu kaynakların ihtiyaç duyulduğunda zamanında harekete geçirilmesi, konuşlandırılması ve kullanılmasına ilişkin mülki idare amirlerine geniş yetkiler verilmiş olup buna ilişkin prosedürler Kanunun ilgili maddelerinde açıkça belirtilmiştir.

Sivil Savunma Kanunu'nda ayrıca sivil savunma eğitimlerine ve çalışmalarına halkın katılımının önemi vurgulanmaktadır. Böylece Kanun, potansiyel risklerin farkında olarak, acil durum kitlerinin hazırlanması, acil durumlarda nasıl tahliye edileceğini veya nereye sığınacağını bilerek bireyleri kendi güvenlikleri için kişisel sorumluluk almaya teşvik etmektedir. Sivillerin korunmasında ve toplumun çeşitli tehditlere karşı korunmasında önemli bir rol oynayan Sivil Savunma Kanunu, koordinasyonu, kaynak tahsisini ve halkın katılımını teşvik ederek, hükümetlerin acil durumlara ve afetlere etkili

bir şekilde müdahale etmeye hazırlıklı olmalarını sağlamayı, halkın hayatını kurtarmayı ve mülklere verilen zararı en aza indirmeyi amaç edinmektedir.

2.3.3. 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu

Olağanüstü Hal Kanunu, kriz veya acil durumlarda hükümetin olağanüstü önlemler almasına olanak sağlayan yasal bir çerçevedir. Kanun, Türkiye'de ilk kez 1983 yılında yürürlüğe girmiş ve o tarihten bu yana doğal afetler, terörizm veya siyasi istikrarsızlık gibi çeşitli krizlere yönelik olarak birçok kez kullanılmıştır. Olağanüstü hâl ilanı, doğal afet tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım durumlarında veya anayasal düzenin ve temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesine yönelik yaygın şiddet hareketlerinin baş göstermesi ve bu şiddet hareketleri sonucunda kamu düzeninin ciddi şekilde zarar görmesi halinde Cumhurbaşkanı tarafından Milli Güvenlik Kurulunun da görüşü alındıktan sonra ülkenin ihtiyaç duyulan bölgesinde veya tamamında altı aya kadar ilan edilebilir. Olağanüstü hâl kararı Resmî Gazetede yayımlanır ve geciktirilmeksizin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulur. Meclis olağanüstü hâl süresini değiştirebilir, cumhurbaşkanının talebi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir (Madde 3).

Olağanüstü Hal Kanunu, kamu düzenini ve güvenliğini sağlamak amacıyla hükümete ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi bazı hak ve özgürlükleri askıya alma yetkisi vermektedir. Aynı zamanda cumhurbaşkanına sokağa çıkma yasağı koyma, izinsiz arama ve tutuklama yapma, medyayı kontrol etme gibi konularda kanun hükmünde kararname çıkarma olanağı da tanımaktadır.

Olağanüstü hâl ilanını gerektiren şartların oluşması halinde alınacak tedbirler ve getirilecek yükümlülükler Kanunun ilgili maddelerinde sayılmış olup bu tedbir ve yükümlülüklerin sahada uygulanmasında görev ve yetki, ilde olağanüstü hâl ilan edilmişse il valisine, birden çok ilde ilan edilmesi halinde bölge valisine, birden çok bölgede veya bütün ülkede ilan edilmesi halinde koordinasyonu cumhurbaşkanlığınca sağlanmak suretiyle bölge valilerine aittir. İlçelerde ise olağanüstü hâl büroları kurularak kaymakamın yetki ve koordinesi altında olağanüstü hale ilişkin tüm iş ve işlemlerin sekreteryası bu büro tarafından yürütülmektedir.

2.3.4. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

Genel Sağlık Kanunu olarak da bilinen 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Türkiye'de halk sağlığının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan önemli bir kanundur. 1930 yılında yürürlüğe giren bu yasa, ülkedeki kamu sağlığı düzenlemelerinin temelini oluşturmaktadır. Halk sağlığının ve refahının korunmasında hayati bir rol oynadığı için de bu yasanın önemi göz ardı edilmemelidir.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun en önemli yönlerinden biri hastalıkların önlenmesi ve kontrolüne odaklanmasıdır. Kanun, nüfusun sağlıklı ve güvende kalmasını sağlayarak bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemeye yönelik önlemlerin ana hatlarını çizmektedir. Kanun'un birinci maddesinde ülkenin sağlık şartlarını iyileştirmek, halk sağlığına zarar veren bütün hastalıklar ve zararlı çalışmalarla mücadele etmek, gelecek neslin sağlıklı yetişmesini sağlamak ve halkı sağlık ve sosyal alanlarda yardımlaşmaya teşvik etmenin devletin genel hizmetlerinden olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Kanun, salgın hastalıklar veya doğal afetler gibi sağlıkla ilgili acil durumların yönetimine ilişkin yönlendirici perspektifler de sağlamaktadır.

1593 sayılı Kanun gereğince her il ve ilçede bir umumi hıfzıssıhha meclisi toplanır. İlde bu kurul vali veya görevlendireceği vali yardımcısının başkanlığında, sağlık müdürü, tarım müdürü, milli eğitim müdürü, veteriner, başhekim, serbest meslek icra eden bir doktor ve eczacı ile belediye başkanından oluşmaktadır. İlçelerde ise kaymakamın başkanlığında sağlık müdürü, tarım müdürü, tarım müdürlüğünden bir veteriner, serbest meslek icra edenler arasından kaymakam tarafından seçilen bir doktor ve bir eczacı ile belediye başkanından oluşmaktadır (Madde 23-24).

Umumi hıfzıssıhha kurulları rutin olarak her ay bir defa toplanır; ancak olağanüstü bir durumun gelişmesi veya salgın hastalık durumunda valinin veya sağlık bakanının isteği üzerine daha sık toplanabilirler. Bu meclisler il ve ilçelerin ve bunlara bağlı kasaba ve köylerin genel sağlık durumunu gözetim altında tutarak salgın hastalıklarla ilgili sahadan sürekli bilgi toplayıp halk sağlığını tehdit eden unsurlardan korunmak için çözüm üretirler ve halkı bu konularda aydınlatırlar. Herhangi bir salgın hastalığın ortaya çıkması durumunda ise bu hastalığın yok edilmesi için alınacak tedbirleri görüşüp karara bağlarlar. Umumi hıfzıssıhha kurullarının kararları vali ve kaymakamlar tarafından uygulanır ve kontrol edilir (Madde 26-28) (Ek-1: Örnek Kurul Kararı).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu salgın hastalıkların yanı sıra çevre sağlığına ilişkin konuları da ele almaktadır. Hava ve su kalitesi, atık yönetimi ve iş sağlığı ve güvenliği konularında standartlar belirlemektedir. Kanun bu hususları düzenleyerek tüm vatandaşlar için sağlıklı ve sürdürülebilir bir ortam oluşturmayı amaçlamaktadır. Örneğin Kanun'un 168. maddesinde;

“Her şehir ve kasaba belediyeleri o şehir ve kasabanın vüs'at ve nüfusunun adedine göre icap eden büyüklükte küçük çocukların temiz hava almasına mahsus bir veya müteaddit bahçeler ve spor meydanları vücade getirmeğe mecburdurlar.”

hükmüne yer verilerek vatandaşların özellikle de çocukların temiz hava alabilecekleri ve spor yapabilecekleri parklar, bahçeler ve spor sahaları yapmaları belediyelere zorunlu tutularak toplumun sağlıklı ve huzurlu bir şekilde yetişmesi ve yaşaması hedeflenmiştir.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun bir diğer önemli özelliği de sağlık hizmetlerine verdiği önemdir. Kanun, kaliteli sağlık hizmetinin herkes için erişilebilir olmasını sağlayarak sağlık hizmeti sağlayıcılarının ve hastaların hak ve sorumluluklarını özetlemektedir. Aynı zamanda ülke çapında yüksek standartta bir bakımı teşvik ederek tıbbi uygulamalar ve sağlık tesisleri için standartlar belirlemektedir. Bunun yanında Kanun'da sağlığın geliştirilmesi ve eğitime ilişkin hükümler de yer almaktadır. Sağlıklı yaşam tarzlarını ve davranışlarını öğreten halkı bilinçlendirici kampanyaları ve programları teşvik eder. Yasa, halkı önleyici tedbirlerin ve sağlıklı yaşamın önemi konusunda eğiterek uzun vadede hastalık yükünü azaltmayı amaçlamaktadır.

Bu yönleriyle, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Türkiye'de halk sağlığının çeşitli yönlerini ele alan, düzenlemeleri ve hükümleri aracılığıyla, halk sağlığının ve refahının korunmasında ve geliştirilmesinde hayati rol oynayan önemli bir kanundur.

2.3.5. 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu

İl İdaresi Kanunu, Türkiye'de taşra yönetiminin teşkilatını ve işleyişini düzenleyen bir Kanun olup yönetim sisteminin değişen ihtiyaçlarına uyum sağlamak amacıyla yıllar içinde birçok değişiklik ve revizyona uğramıştır. İl İdaresi Kanunu'nun en önemli yönlerinden biri de il ve ilçe yönetiminden sorumlu vali ve kaymakamın görev ve sorumluluklarını kapsamlıca tanımlamasıdır.

Kanunun 11. ve 32. maddelerinde bu çalışmanın mülki idare amirleri bölümünde detaylı bir şekilde ele alındığı üzere vali ve kaymakamların kriz zamanlarında sahip olduğu yetkiler ile görev ve sorumlulukları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu nedenle, il ve ilçelerde kriz, afet ve acil durumlar ile mücadelede 5442 sayılı Kanunun vermiş olduğu yetkiler ve sağladığı imkanların büyük bir önem taşıdığı söylenebilir.

2.3.6. 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

5902 sayılı Kanun, Türkiye'de afet ve acil durumların yönetilmesi ve önlenmesi amacıyla oluşturulmuş, afetler ve acil durumlar karşısında etkili bir müdahale ve koordinasyonun sağlanması için düzenleyici hükümler içeren, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının görevleri, yapılanması, personel ve birimlerin görev ve yetkileri ile afetle ilgili kurumlar arası ilişkileri düzenleyen bir yasadır. Kanun kapsamında, afet ve acil durumlarla ilgili risklerin belirlenmesi, bu risklere karşı önlemlerin alınması, afetlere yönelik hazırlık, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme aşamalarında görev alacak kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, bu konularda strateji üretilmesi ve uygulanması ve yardım faaliyetlerinin yönetilmesi, afet ve acil durumlarla ilgili olarak kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğinin arttırılması vb. konular yer almaktadır.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Kanunu, ulusal düzeyde afet ve acil durumların etkin bir şekilde yönetilmesini ve koordinasyonun sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu kanun sayesinde, afet ve acil durumlarla ilgili olarak hızlı ve etkili müdahalelerin gerçekleştirilmesi, toplumun bilinçlendirilmesi ve hazırlıklı olması sağlanmaktadır. 2009 yılında bu kanunla kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türkiye'de afet ve acil durum yönetiminden sorumlu ana kuruluş olup Devletin afet ve acil durumlarla karşı karşıya kaldığı zorluklarla başa çıkabilmesi için önemli bir kurumdur. Kurumun etkin ve planlı bir şekilde çalıştırılması, ülkenin afetlere karşı direncini artırarak afet yönetiminde başarı elde edilmesini sağlayacaktır.

2.3.7. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği

Bu yönetmelik Türkiye'de afet ve acil durumlarla başa çıkmak için belirlenen kuralları, afet ve acil durumlara müdahale süreçlerini, müdahale hizmetlerinin organizasyonunu ve yerelde sorumlu kurum ve kuruluşların görev ve sorumluluklarını

içeren bir düzenleme olup afet ve acil durum müdahale hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Yönetmelik, afet ve acil durumların önlenmesi, hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanmanın etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini hedefler. Bu kapsamda, afet ve acil durumların olası etkilerini en aza indirmek için alınacak tedbirler, hazırlık planları, müdahale ekiplerinin oluşturulması ve koordinasyonun sağlanması gibi konuları düzenler (Çapar, 2023: 164).

Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, afet ve acil durumlarla mücadelede görev alacak birimleri, personeli ve bunların görev ve sorumluluklarını da belirlemektedir. Bu kapsamda, afet ve acil durum müdahale ekiplerinin oluşturulması, eğitimi ve koordinasyonunu düzenleyen Yönetmelik, mülki idare amirlerine de birçok önemli ve kritik görev ve yetkiler vermiştir. Yönetmeliğin 15. maddesinde mahalli düzeyde afet ve acil durumların hazırlıklarının illerde valilerin, ilçelerde ise kaymakamların koordinasyonunda bütün kurum ve kuruluşların desteği ile yapılacağı belirtilmiştir.

Yönetmeliğin “Mülki idare amirlerinin görev ve sorumlulukları” başlıklı 26. maddesinde illerde İl AFAD Merkezi ve gerek duyulan ilçelerde İlçe AFAD Merkezlerini oluşturmak ve sürekli çalıştırılmasını sağlamaktan valilerin sorumlu olduğu belirtilmiştir. Yine aynı maddede il ve ilçelerde afet ve acil durumlara yönelik önlemlerin hazırlanması, gereken yardımlar için harcamaların yapılması, kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevlilerden müdahale ekipleri oluşturulması, kamu dışındaki gerçek ve tüzel kişilerin bölgelerindeki afet ve acil durum çalışmalarına entegre edilmesi ve kriz anlarında AFAD Başkanlığı’nın geciktirilmeksizin bilgilendirilmesi görevleri vali ve kaymakamlara verilmiştir.

Aynı maddenin 3. fıkrasında ise afet ve acil durum yaşanması halinde, vali ve kaymakamların vereceği görevlerin hızlıca uygulanacağı, görevli mülki idare amirinin diğer il ve ilçelerden destek isteyebileceği, yardım istenen mülki idare amirlerinin de bütün imkanlarını kullanarak yardım etmek zorunda olduğu, afet bölgesindeki vali ve kaymakamların isteyecekleri her türlü araç gereç ve malzemenin kamu kurum ve kuruluşlarınca geciktirilmeksizin temin edileceği, afet ve acil durumun gerektirdiği her türlü ihtiyaçların karşılanması için vali ve kaymakamların 7269 sayılı Kanun’da ve diğer mevzuatta kendilerine verilen yetkileri ivedilikle kullanacağı, gerekmesi halinde valilik tarafından afet bölgesine giriş çıkış yasağı veya kontrollü giriş çıkış tedbiri konulabileceği

hükme bağlanarak vali ve kaymakamların afet ve acil durumlardaki görev ve yetkileri kapsamıca ele alınmıştır. Yönetmeliğin bu hükmünden, afet ve acil durumlarda mülki idare amirlerine çok kritik rol verildiği, yerelde kriz yönetiminin merkezinde mülki idare amirlerinin yer aldığı, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin, yani afet ve acil durumlarda görev alacak diğer tüm aktörlerin mülki idare amirlerinin mevzuata göre kuracakları sistem içinde çalışacakları ve bu sistemin bir parçası olarak kriz yönetim sürecinde yer alacakları açıkça görülmektedir.

Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, Türkiye'de afet ve acil durumlarla başa çıkma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yönetmelik sayesinde afet ve acil durumlar önceden belirlenmiş prosedürlere uygun bir şekilde yönetilebilmekte ve etkileri en aza indirilebilmektedir. Bu da hem vatandaşların güvenliğini sağlamak hem de afet ve acil durumları minimize etmek açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4. Mülki İdare Amirlerinin Kriz Yönetimindeki Rolü ve Küresel Bir Kriz Örneği: Covid-19

Merkezi yönetimin taşradaki temsilcisi olan mülki idare amirlerine kriz zamanlarında geniş yetkiler verilerek devletin tek bir organizasyon gibi eşgüdüm içinde hareket etmesi, kamu kaynakları ile kamu dışı kaynakların tek bir amaca yönelik olarak süratle kullanılması amaçlanmıştır. Gerçekten de Türkiye'nin taşra teşkilatlanma modeli olan mülki idare sistemi, özellikle kriz zamanlarında gerek kamu kurumları arasında gerekse kamusal olmayan kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlama konusunda oldukça etkili bir yönetim modelidir. Bu model, sadece gönüllü iş birliğini değil aynı zamanda zorunlu iş birliğini de mülki idare amirleri üzerinden bir sistematığa bağlamaktadır. Örneğin, 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un 6. maddesi, mülki idare amirlerine kamu kurum ve kuruluşlarının araç, gereç, taşınır ve taşınmaz mallarının yanı sıra diğer tüzel kişiler ve gerçek kişilere ait taşınır ve taşınmazları da ücreti veya kirası sonradan ödenmek üzere kullanma yetkisini vermektedir. Covid-19 virüs salgını, halk sağlığını tehdit eden tehlikeli salgın hastalıklar kapsamında yer aldığından, mülki idare amirleri açısından bu dönemde bir sağlık krizini yönetme ve bu krizle mücadele etme rolü ve görevi ön plana çıkmıştır. Bu tehlikeli salgın hastalık nedeniyle olağanüstü hâl yönetimi ilan edilmemiş ve süreç daha çok 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu üzerinden yürütülmeye ve

yönetilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Covid-19 salgın krizi döneminde mülki idare amirlerinin, genel afet veya OHAL dönemlerindeki geniş yetkilerinden ziyade daha çok 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kapsamında kalan yetkilerinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bu bölümde, Covid-19 salgını ile mücadelede hükümet nezdinde yapılan çalışmalar ele alındıktan sonra, mülki idare amirlerinin pandemi sürecindeki çalışmaları, özellikle yaptırımlar ve kısıtlamaların, vefa sosyal destek çalışmalarının ve aşılama çalışmalarının yönetimi üzerinden detaylıca incelenmektedir.

2.4.1. Olayın Öyküsü

İlk olarak Çin'in Wuhan bölgesinde, 2019 yılı aralık ayının başında görülüp, bu bölgedeki yetkililer tarafından tanımlandığı için gayri resmi Wuhan koronavirüsü adıyla da bilinen yeni koronavirüsün resmi adı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından SARS-CoV-2 (Şiddetli Akut Solunum Sendromu-Koronavirus-2) olarak belirlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü virüsün neden olduğu hastalığı tanımlamak için Covid-19 terimini kullanmış ve 30 Ocak 2020'de CoViD-19, küresel bir sağlık acil durumu olarak ilan edilmiştir. 11 Mart 2020 tarihinde ise virüs pandemi, yani küresel salgın hastalık olarak ilan edilmiştir (Acıbadem Üniversitesi, 2024).

Türkiye 11 Mart 2020 günü yaşanan ilk vaka ile Covid-19 salgınının etkisi altına girmiş ve yaklaşık üç yıl boyunca pandeminin olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Bunun sonucunda, Mart 2023 tarihi itibarıyla ülke genelinde toplam 17.232.066 Covid-19 vakası yaşanmış ve toplam 102.174 kişi hayatını kaybetmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2024). Bu salgına karşı dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de hükümet tarafından acil önlem paketi devreye sokulmuş, salgınla mücadeleye yönelik alınan kararlar kamu yönetimi tarafından sahada uygulanmıştır. Bu süreçte hastalığın seyrine göre bazen esnek bazen de katı tedbirler uygulanarak salgının gerek sağlık açısından gerekse sosyal ve ekonomik açıdan en az zararla atlatılmasına çalışılmıştır.

2.4.2. Salgınla Mücadelede Alınan Önlemler

Covid-19 salgınının dünya çapında yayılmasıyla beraber hükümetler salgına karşı önlem almak ve salgını kontrol altında tutmak için birçok farklı çalışma yürütmüştür. Türkiye'de kriz boyunca sağlık sistemini yönetmek ve güçlendirmek amacıyla Hükümet, hastane kapasitelerini artırmak, sağlık personeline destek sağlamak ve tıbbi malzeme temin etmek gibi tedbirler almıştır. Ayrıca, salgının ekonomik etkileriyle başa çıkmak amacıyla

çeşitli mali destek ve teşvik paketleri de uygulamış, halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumun dayanışma içinde olmasını teşvik etmek amacıyla çeşitli sosyal yardım kampanyaları düzenlemiştir. Koronavirüs salgınının görüldüğü andan itibaren, Türkiye’de Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulunun önerileri üzerine Cumhurbaşkanlığınca verilen kararlar doğrultusunda; salgının toplum sağlığı ve kamu düzeni açısından oluşturduğu riski yönetme, sosyal izolasyonu temin, sosyal mesafeyi koruma ve yayılım hızını kontrol altında tutma adına İçişleri Bakanlığı tarafından birçok Genelge çıkarılarak il ve ilçelere gönderilmiştir. İl ve ilçelerde de bu genelgeler doğrultusunda umumi hıfzıssıhha kararları alınarak bu tedbirler uygulamaya geçirilmiştir. Dünya genelinde her alanda ve her ülkede farklılık gösteren birçok kısıtlamaya gidilmiştir. Türkiye koronavirüs sürecini yönetmede diğer ülkelerin uygulamış olduğu kısıtlama ve yaptırımlardan etkilendiği gibi sağlık ve kriz yönetimi konusunda pek çok ülkeye de örnek olmuştur.

Türkiye, dünya genelindeki devletlerin aldığı tedbirlerden esinlenerek, toplumsal hayatı sınırlandırırken ekonomik faaliyetlerin devamlılığını sağlamaya da odaklanmıştır. Pandeminin ilk yılında, 65 yaş üstü ve 18-20 yaş altı bireylere sokağa çıkma kısıtlamaları uygulanmış, okullar, alışveriş merkezleri, stadyumlar ve diğer toplumsal mekanların faaliyetleri kısıtlanmış ya da durdurulmuştur. Türkiye, tam bir kapanma yerine, daha dengeli bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşımın arkasında, sıkı kapanma tedbirlerinin ekonomik krizlere yol açabileceği endişesi yatmaktadır, bu durum Türkiye'nin bütçe imkanları ve dış ticaret açıkları göz önünde bulundurulduğunda daha net anlaşılmaktadır.

Pandeminin ilk yılında, Türkiye'nin merkeziyetçi yapısı ve idari kapasitesi, salgının yönetiminde önemli bir rol oynamıştır. 11 Mart 2020'de Türkiye'de ilk Covid-19 vakası tespit edildikten sonra, hükümet çeşitli halk sağlığı tedbirleri almaya başlamıştır. DSÖ'nün tavsiyeleri ve diğer ülkelerin deneyimleri dikkate alınarak, uçuş yasakları, uzaktan eğitime geçiş, seyircisiz spor müsabakaları ve toplumsal etkinliklerin ertelenmesi gibi kararlar alınmıştır. Ayrıca yurtdışından dönen vatandaşların karantina altına alınması, kısıtlamalardan etkilenen sektörlerle mali destek sağlanması gibi önlemlerin yanı sıra şehirlerarası seyahat kısıtlamaları ve yurtdışı uçuşların durdurulması gibi ek tedbirler de devreye sokulmuştur (Avaner ve Küçükyavaş, 2021: 48-49). Bu bakımdan politika transferleri gerçekleştirilerek salgına karşı farklı ülkelerin uyguladığı başarılı sağlık politikaları diğer dünya ülkeleri tarafından da transfer edilerek uygulanmıştır. Bu

politikaların ve kararların uygulanması, İçişleri Bakanlığı'nın genelgeleri ve il/ilçe hıfzıssıhha kurullarının kararları ile sağlanmıştır.

Covid-19 krizinin Türkiye'deki yönetimi, Cumhurbaşkanlığı kabinesinin telekonferans yoluyla sürekli toplantılar yaparak ülkenin karşılaştığı önemli sorunları ele almasıyla şekillenmiştir. Bu süreçte, "Biz bize yeteriz Türkiyem" adlı sosyal yardım kampanyası ve ekonomik destek önlemleri gibi kritik kararlar alınmış, bu kararlar kamuoyuna üst düzeyden duyurulmuştur (Avaner ve Küçükyavaş, 2021: 48-50). Hükümet, salgından etkilenen esnaflara 1000 TL nakit desteği, kira yardımı ve çeşitli vergi indirimleri ile finansal destek sağlamıştır. Bu destekler, özellikle hizmet ve turizm sektörlerinin ekonomik istikrarını korumak ve bir ekonomik çöküşü önlemek amacıyla verilmiştir (CB İletişim Başkanlığı, 2021).

Kısıtlama tedbirleri, ekonominin sürekliliğini sağlamak ve sosyo-ekonomik krizi önlemek için özellikle hafta sonları sokağa çıkma kısıtlamaları ve kritik sektörlerin işleyişinin devamını içeriyordu. Cumhurbaşkanlığı seviyesindeki bu kararlar, genel olarak ilkel düzeyde olup, daha karmaşık operasyonel detaylar ilgili bakanlıklar ve kurumlar tarafından yönetilmiştir. Bu kararlar, 11 Mart 2020'de ilk Covid-19 vakasının tespit edilmesinden itibaren, toplumsal hayatta "normalleşme" sürecine geçilene kadar sıkı bir şekilde uygulanmıştır. İlerleyen dönemde ise hükümet, vaka ve yoğun bakım doluluk oranlarına göre gerektiğinde sert tedbirler almıştır (Avaner ve Küçükyavaş, 2021: 76).

Cumhurbaşkanlığı, pandemi öncesi dönemde de kriz durumunda uygulanacak politikalar üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Bu değerlendirmeler, özellikle Avrupa'nın uygulamalarından dersler çıkararak, sıkı önlemleri tercih etme yönünde olmuştur. Pandemi koşullarının sıradanlaşmasıyla birlikte, Cumhurbaşkanlığı'nın kararları ekonomiyi canlandırmaya ve güçlendirmeye odaklanmış, bu kapsamda kısa çalışma ödeneği süresinin uzatılması, düşük faizli kredi borçlarının ertelenmesi ve KDV oranlarının düşürülmesi gibi önlemler alınmıştır (Avaner ve Küçükyavaş, 2021: 76-80).

Türkiye, pandemi sürecinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın öncülüğünde ve özel sektörle iş birliği içinde, solunum cihazları, hızlı Covid-19 PCR test kitleri, maskeler, koruyucu ekipmanlar ve dezenfektanlar gibi temel sağlık malzemelerinin yerel üretimini hızla artırmıştır. Bu malzemelerin yurt içi ihtiyaçları karşılaması ve hatta çeşitli ülkelere ihracatı, pandemiyle mücadelede Türkiye'ye önemli bir avantaj sağlamıştır (CB İletişim

Başkanlığı, 2021: 93). Maskelerin başlangıçta yaşanan tedarik sorunları, devletin müdahalesi ve sonrasında piyasanın serbestleştirilmesiyle çözülmüştür.

DSÖ'nün ilk değerlendirmelerine göre, Türkiye'nin pandemiyle mücadelesindeki başarısının arkasında, siyasi liderliğin sorunu sahiplenmesi, yaşlı nüfusu koruyucu bilimsel tedbirler, iyi uygulamaların hızlı öğrenilmesi ve yerli üretimin güçlendirilmesi yer almaktadır (Genç, 2021: 353-354). Bakır'a göre bu başarı, kriz durumlarında hızlı karar alabilen cumhurbaşkanlığı sisteminin güçlü lider geleneği, devletin önceki krizlerden edindiği deneyimler ve izlenen proaktif bir politikayla birleşmesi sonucu oluşmuştur. (Bakır, 2020: 425); (Capanoa, 2020: 302).

Yaşlı nüfusun Covid-19'dan daha fazla etkilenmesi nedeniyle, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın aldığı önlemler de hayati önem taşımıştır. Yaşlı bakım merkezlerindeki personel için 14 günlük vardiya sistemi, sosyal izolasyon odaları ve ziyaret yasağı gibi önlemler (Kılınç, 2021: 444-445), yaşlı bakım merkezlerindeki ölüm sayılarını sınırlı tutmada etkili olmuştur. Bu sayede, Türkiye'de Birleşik Krallık veya Kanada'da görülen toplu ölüm vakaları yaşanmamıştır.

Türkiye'de pandemi sürecinde, olağanüstü yönetim usulleri kullanılmamıştır. Bunun yerine, özellikle 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun verdiği yetki ve görevlere istinaden İl/İlçe Umumi Hıfzıssıhha Kurul Kararları alınarak, sokağa çıkma ve seyahat kısıtlamaları, maske, mesafe ve karantina zorunluluğu ve iş yeri kapatmaları gibi tedbirlerin uygulanmasında bu kararlar kullanılmıştır. Bu durum, özellikle salgının başlarında, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, hasta mahremiyeti ve dijital izleme gibi konularda yasal belirsizlikler yaratmış, kamu yöneticilerinin bu konularda sorumluluk almasını gerektirmiş ve Covid-19 tedbirlerinin yasal geçerliliği üzerine tartışmalara yol açmıştır (Güler, 2020: 193-194).

Pandemiyle mücadelede önemli roller, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı kabinesi tarafından üstlenilmiştir (Genç, 2021: 353). İçişleri Bakanlığı'nın salgınla ilgili doğrudan bir görev tanımı olmamasına rağmen, iç güvenlik ve kamu düzenini sağlama görevleri kapsamında, önemli bir rol oynamıştır (Öğünç, 2021: 160). İçişleri Bakanlığı ve mülki idare sistemi, pandemi sürecinde etkin bir şekilde çalışmış, mülki idare amirleri sahada tedbirlerin uygulanmasını koordine ederek, bu zor dönemde adeta bir "cankurtaran" işlevi görmüşlerdir (Çapar, 2021: 156).

2.4.3. Sağlık Bakanlığı Nezdinde Yapılan Çalışmalar

Türkiye Sağlık Bakanlığı, Covid-19 dahil olmak üzere bulaşıcı hastalıklarla mücadelede ve halk sağlığını korumada önemli bir rol üstlenmiştir. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1920 yılında çıkardığı 3 numaralı Kanunla, Kurtuluş Savaşı sırasında kurulmuştur. Bakanlığın hızlı kuruluşu, savaş ve yoksulluk nedeniyle ülkede yaygınlaşan verem, sıtma, frengi, kolera gibi salgın hastalıkları kontrol altına alma ihtiyacından kaynaklanmıştır. 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra, sağlık hizmetleri daha düzenli ve kurumsal bir yapıda toplanmıştır. 1937'ye kadar görev yapan Dr. Refik Saydam'ın liderliğinde Sağlık Bakanlığı, ciddi bir kurumsallaşma sürecine girmiş ve 1930'da çıkarılan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi önemli yasaları hayata geçirmiştir. 1950'lerden itibaren, laboratuvarlar, tıp fakülteleri ve verem savaş dispanserleri gibi kuruluşların sayısı artarak, Türkiye'de daha önce yaygın olan verem, sıtma, kolera, çiçek gibi hastalıkların yaygınlığını azaltmıştır (Genç, 2021: 357). Ayrıca son dönemde gerçekleştirilen sağlık reformları ve şehir hastaneleri gibi büyük sağlık kuruluşlarının inşası ile sağlık sisteminin kapasitesi artırılmıştır.

Türkiye'de Covid-19 hastalığı ile mücadele etmek ve ülke genelinde alınacak tedbirleri görüşüp değerlendirmek amacıyla Ocak 2020'de Sağlık Bakanı başkanlığında farklı tıp dallarından akademisyenler ve alanında uzman bilim insanlarından oluşan Koronavirüsü Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Başlangıçta kurulun üye sayısı 26 iken daha sonra 31'e çıkarılmış, Nisan 2020'de ise ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak bu sayı 38 üyeye yükseltilmiştir. Kurul tarafından alınan kararlar tavsiye niteliğinde olup bu kararlar Sağlık Bakanı tarafından Cumhurbaşkanı'na sunulmakta ve bu tavsiyeler doğrultusunda ülke genelinde uygulanacak tedbirler genelgeler şeklinde hazırlanarak 81 İl Valiliğine gönderilmekteydi. Bu genelgeler uyarınca da il ve ilçe hıfzıssıhha kurul kararları alınarak uygulamaya konulmaktaydı. Bilim Kurulu tarafından hazırlanan "2019-nCoV Hastalığı Rehberi" 14 Ocak'ta Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlandı. Covid-19 hastalığının ne olduğu, nasıl yayılım gösterdiği, buna ilişkin alınması gereken önlemlerin neler olduğu ve benzeri konuları içeren bu rehberde yeni vakalara ve hastalığın seyrine göre farklı tarihlerde güncellemeler yapılarak rehber yeniden yayımlandı ve ülke genelinde dağıtıldı. Dolayısıyla Türkiye'de Covid-19 salgını ile mücadelede Koronavirüsü Bilim Kurulunun tavsiye niteliğindeki kararları önemli rol oynamıştır (Wikipedia, 2024).

Pandemi mücadelesinde, herkesin teşhis ve tedaviye erişebilmesinin önemi, Türkiye'nin Covid-19 ile mücadelesinde de belirginleşmiştir. Genel sağlık sigortası kapsamında, Covid-19 hastaları devlet ve üniversite hastanelerinde ücretsiz tedavi imkânı bulmuş, acil sağlık hizmetleri hem kamu hem de özel hastanelerde ücretsiz olarak sunulmuştur. Bu durum, salgınla mücadelede kamuoyunda ciddi bir güven oluşturmuştur. Pandemiyle mücadelede Türkiye'nin sağlık sisteminin güçlü yönleri arasında, özellikle sağlık personeli sayısı ve hastane yatak kapasitesi bulunmaktadır. 2020 yılında, Türkiye'nin 100 bin kişi başına düşen yoğun bakım yatak sayısı 56,9 ile Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya gibi birçok Avrupa ülkesini geride bırakmıştır (CB İletişim Başkanlığı, 2021: 48). Ayrıca 2002-2021 döneminde gerçekleştirilen "Sağlıkta Dönüşüm" programı ve salgının ilk yılında inşa edilen yeni büyük hastanelerle, kamu hastanelerindeki yoğun bakım yatak sayısının %51 oranında artırılması, sağlık sistemini güçlendiren önemli adımlar olmuştur (CB İletişim Başkanlığı, 2021: 38). Bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin salgın hastalıklarla mücadeleye hazırlıklı olduğu ve Sağlık Bakanlığı'nın organizasyonel kapasitesinin yüksek olduğu söylenebilir (Bakir, 2020: 428-430).

Türkiye'nin sağlık politikaları, öncelikle Sağlık Bakanlığı tarafından ulusal düzeyde belirlenip yürütülmektedir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanlığı bünyesinde oluşturulan Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu da strateji ve politika belirleme yetkisine sahiptir. Sağlık Bakanlığı'nın bir birimi olan Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, halk sağlığını koruma ve geliştirme, sağlık risklerini yönetme, birinci basamak sağlık hizmetlerini yürütme, bulaşıcı ve kronik hastalıklarla mücadele, risk grupları için özel sağlık programları geliştirme ve bunların uygulanmasını denetleme görevlerini üstlenmiştir.

Pandemiyle mücadelede, DSÖ'nün tavsiyeleri doğrultusunda Türkiye'de Sağlık ve Tarım Bakanlıkları iş birliğiyle 2006 ve 2019 yıllarında ulusal pandemi planlarının hazırlandığı görülmektedir. Bu planlar, hastalıkların tanı ve tedavi yöntemleri, sürveyans sistemleri, sağlık kuruluşlarının hazırlık süreçleri ve diğer kurumlarla koordinasyon gibi konuları detaylı bir şekilde ele almaktadır (Genç, 2021: 360-361). Pandemi yönetiminde ana sorumluluk Sağlık Bakanlığı'na aitken, bu sürecin etkin yönetimi için Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü'nde bir Bakanlık Operasyon Merkezi'nin kurulması planlanmıştır. Bu merkez, pandemiyle ilgili tüm verileri toplayıp, analiz ederek, gerekli birimlerle paylaşmakta ve müdahale stratejileri geliştirmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019: 54). Diğer bakanlıklar ve kurumlar pandemi yönetiminde, Sağlık Bakanlığı'nın faaliyetlerine ve

salgınla mücadele stratejisine destek olmakla görevli paydaş kurumlardır. Örneğin, Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu gibi eğitimden sorumlu kurumlar, eğitime ara verilmesi gibi eğitim tedbirlerinin uygulanmasında, İçişleri Bakanlığı güvenliğin sağlanması ve alınan tedbirlerin sahada uygulanması gibi konularda Sağlık Bakanlığı ile iş birliği yapmaktadırlar (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019). Ayrıca pandeminin öngörülen “10-12 haftalık” fazlarında, sağlık çalışanlarına ve etkilenen bireylere psiko-sosyal destek sağlama konusunda da bakanlık ve ilgili kurumların iş birliği yapması gerektiği planlarda belirtilmiştir.

Yüksek düzey yetkililerden oluşan bir komisyonun her faaliyeti koordine edebileceği izlenimi verilse de aslında sağlık müdürlüğü ve sağlık teşkilatının, planın sekretaryasını yürüten ve asıl yetkiye sahip kurumlar olduğu açıktır. Plan, çeşitli önlemleri (okulların tatil edilmesi, seyahat kısıtlamaları gibi) uzun bir liste halinde sunarken, bu önlemlerin kim tarafından ve nasıl alınacağını açıklamaktan kaçınmıştır. Sağlık teşkilatının yetki alanında olan somut önlemler (salgın verilerinin toplanması, sınır kapılarında sağlık tedbirlerinin uygulanması gibi) planda belirtilirken, daha detaylı ve kritik kararlar (genel sokağa çıkma yasağı gibi) yasal ve taktik yetkiye sahip kurumlar tarafından alınmaktadır. Örneğin, Covid-19 krizi sırasında sokağa çıkma kısıtlamaları, pandemi koordinasyon kurulları yerine, Bilim Kurulu'nun önerileri, Cumhurbaşkanlığı'nın onayı ve İçişleri Bakanlığı'nın genelgeleri ile mülki idare amirlerinin başkanlığındaki il ve ilçe hıfzıssıhha kurulları tarafından uygulanmıştır.

Covid-19 pandemisi gibi büyük bir salgının önceden tam olarak öngörülmemiş olmasına rağmen, Sağlık Bakanlığı'nın takip sistemlerinin kurulması ve DSÖ'nün tavsiyeleri doğrultusunda alınacak önlemlerin (cerrahi maske kullanımı, toplumsal hareketliliğin sınırlandırılması, hijyen uygulamaları ve halkın bilgilendirilmesi gibi) 2019'un aralık ayında planlanmış olması, kamu sağlığının korunmasında ve pandemiyle mücadelede büyük oranda etkili olmuştur. Özellikle sağlık kurumlarının Covid-19 salgınına hazırlığı ve sağlık sisteminin pandemi sırasında işleyişinin bu planlamalar sayesinde desteklenmesi, kriz döneminde büyük yararlar sağlamıştır.

2.4.4. Covid-19 Krizinde Mülki İdare Amirlerinin Çalışmaları

Her türlü kriz durumunda en kritik görevleri üstlenen mülki idare amirleri, Covid-19 salgını sürecinde de önemli görevler ve büyük sorumluluklar üstlenmiştir. Mülki idare

amirlerinin, bu süreçte özellikle salgının yayılmasını önlemek amacıyla kararlaştırılan kısıtlamaları ve yükümlülükleri sahada uygulama rolü ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda mülki idare amirleri, belirlenen kurallara uymayanlara gerekli yaptırımları uygulama, kapanma zamanı vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan vefa gruplarını organize etme ve faaliyetlerini yönetme, filyasyon ve aşılama faaliyetlerini yönetme ve takip etme, kısıtlamalardan muaf olan kişilere seyahat izin belgesi gibi izin belgeleri düzenleme vb. pek çok alanı ilgilendiren çalışma ve faaliyetleri büyük bir hassasiyetle yürütmüştür. Mülki idare amirleri, bu görevleri yerine getirirken hem ulusal düzeyde belirlenen stratejilere hem de yerel ihtiyaç ve koşullara uygun olarak hareket etmiş, salgın krizine etkin müdahale sağlama amacıyla sağlıklı bir analiz, planlama ve koordinasyon süreci yürütmüşlerdir.

Bu çalışmalar, elbette gelişigüzel değil umumi hıfzıssıhha kurulları tarafından alınan kararlar çerçevesinde yürütülmekteydi. Umumi hıfzıssıhha kurul kararları da İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından, Koronavirüs Bilim Kurulunun tavsiyeleri ve Cumhurbaşkanlığı'nın kararları doğrultusunda hazırlanan ve tüm valilik/kaymakamlıklara gönderilen genelgelere göre oluşturulmaktaydı.

Covid-19 salgının yayıldığı ve bir sağlık krizine dönüştüğü dönemlerde iletişim altyapısının güçlü olmasının kriz yönetiminde ne kadar önemli olduğu açıkça görülmüştür. Özellikle pandemi sürecinde alınan kararların sahada süratle uygulanmasında WhatsApp vb. toplu mesaj uygulamalarının, yine Zoom ve benzeri online toplantı programlarının büyük faydası olmuştur. İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan genelgeler resmi yazı ile il ve ilçelere gönderilmekle beraber bu süreçte yaşanacak gecikmeler dikkate alınarak oluşturulan WhatsApp gruplarından da bu genelgeler anında valilere ve valilerden kaymakamlara iletilerek ülke genelindeki bütün il ve ilçelerde kararların aynı anda uygulamaya geçirilmesi sağlanmıştır. Yine fiziksel teması ve yüz yüze toplantıları önlemek amacıyla Zoom ve benzeri online toplantı programları üzerinden Cumhurbaşkanı ve İçişleri Bakanı valilerle, valiler de kaymakamlarla, diğer merkez kurumları ise kendi taşra teşkilatları ile sürekli toplantılar gerçekleştirerek süreci canlı ve hızlı bir şekilde yönetebilmişlerdir.

Pandemi döneminde mülki idare amirleri, alınan kararların sahada etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla sokaklarda, kahvehane, çarşı, pazar vb. yerleri gezip

ziyaret ederek vatandaşlara gereken açıklamaları yapmışlar ve belirlenen kuralların halk sağlığını korumak için gerekli ve yerinde olduğunu, salgın hastalık tehlikesinin ancak toplumun tüm fertlerinin kurallara uymasıyla atlatılabileceğini, bu nedenle herkesin alınan tedbirlere istisnasız uyması gerektiğini anlatıp halkı ikna etmeye çalışmışlardır. Hatta elinde megafonla sokakta, çarşı ve pazarda salgın hastalık tehdidinin boyutunu anlatarak belirlenen kuralları halka tebliğ ve ilan eden ve vatandaşları kurallara uymaya çağıran mülki amirler de olmuştur. Bunun yanında sosyal medya vb. iletişim ve haberleşme platformları üzerinden de sürekli bilinçlendirici ve bilgilendirici paylaşımlar yapılmıştır. Bu etkili iletişim yöntemleri ve vatandaşlarla sürekli etkileşim hâli, kuralların uygulanmasını kolaylaştırmış hastalığın geniş kitlelere yayılmasını engellemiştir.

2.4.4.1. Kısıtlamaların Yönetimi

Mülki idare amirlerinin pandemi ile mücadele sürecinde diğer kurum kuruluşları da koordine ederek sahada uygulanmasını sürekli takip ettiği kısıtlamalardan örnekler, alanlarına göre gruplandırılarak İçişleri Bakanlığı'nın ilgili genelge numaraları ile birlikte başlıklar halinde aşağıda sıralanmıştır. Kısıtlamalar yazıldıktan sonra mülki idare amirlerinin ve diğer görevli kurum ve kuruluşların bu kısıtlamalara ilişkin sahadaki uygulama örnekleri ve bu uygulamalarda karşılaşılan zorluklar ve yaşanan problemler yüzeysel olarak açıklanmıştır.

a) Sokağa Çıkma Kısıtlamaları

Covid-19 vaka seyri ve çıkarılan genelgeler birlikte değerlendirildiğinde sokağa çıkma kısıtlamalarının salgın hastalığın yayılım hızına ve durumuna bağlı olarak değişkenlik gösterdiği, yayılımın fazla olduğu, vaka sayıları ile buna bağlı ölüm sayılarında artış olduğu dönemlerde kısıtlamaların da daha katı ve daha uzun süre uygulandığı, yayılımın yavaşladığı ve vaka sayılarında düşüş yaşanan dönemlerde ise sokağa çıkma kısıtlamalarında daha esnek bir tutum izlendiği ve sürenin kısa tutulduğu gözlenmektedir.

İlk vakaların görüldüğü ve hasta sayısının artmaya başladığı Nisan 2020'de İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan 03.04.2020 tarih ve 6235 sayılı Genelge ile “10.04.2020 tarihi saat 24:00 ile 12.04.2020 tarihi saat 24:00 arasında bazı istisnalar hariç tutularak Büyükşehir statüsündeki 30 il ve Zonguldak il sınırları içinde bulunan tüm vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Yine 16.04.2020 tarihli ve 6879 sayılı Genelge ile “17.04.2020 tarihi saat 24.00- 19.04.2020 tarihi saat 24.00 arasında

(hafta sonu) bazı istisnalar hariç tutularak Büyükşehir statüsündeki 30 il ve Zonguldak il sınırları içinde bulunan tüm vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Hastalığın yayılım hızının artması ile birlikte özellikle insanlar arası etkileşimin ve fiziksel temasın fazla olacağı bayram günleri ve tatil günlerinde sokağa çıkma kısıtlamasına karar verilerek fiziksel temasın engellenmesi ve hastalığın yayılım hızının düşürülmesi amaçlanmıştır.

Örneğin, 28.04.2020 tarihli ve 7345 sayılı Genelge gereğince, “30.04.2020 tarihi saat 24.00 ile 03.05.2020 tarihi saat 24.00 arasında belirlenen istisnalar hariç olmak üzere Büyükşehir statüsündeki 30 il ile Zonguldak il sınırları içinde bulunan tüm vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Böylece hem sokağa çıkma kısıtlamasının uygulanacağı gün sayısı arttırılmış hem de 1 Mayıs İşçi Bayramı'nda sokaklardaki hareketliliğin ve kutlamaların önüne geçilerek fiziksel temasın oluşması önlenmiştir.

Yine 19.05.2020 tarihli ve 8184 sayılı Genelge gereğince; “81 ilde Ramazan Bayramı arifesine denk gelen 23 Mayıs 2020 Cumartesi gününden başlayarak 24-25-26 Mayıs 2020 tarihlerinde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmasına karar verilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Böylece 22.05.2020 tarihi saat 24.00 ile 26.05.2020 tarihi saat 24.00 arasında 81 il sınırları içinde bulunan vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanarak bayram nedeniyle yapılan ziyaret, seyahat vb. sosyal faaliyetler engellenmiş ve insanlar arası fiziksel temasın oluşması önlenmiştir.

Bu noktada mülki idare amirleri, emri altında bulunan kolluk güçleri vasıtasıyla alınan kararların sahada tam olarak uygulanabilmesi için sıkı bir denetim ve kontrol faaliyeti yürütmüştür. Bunun yanında sağlık müdürlerinden aldıkları bilgiler üzerinden il ve ilçelerin genel sağlık durumunu sürekli değerlendirerek üst kurumlara görüş ve öneri sunmuşlardır. Bu görevlerin yanı sıra, sokağa çıkma kısıtlaması nedeniyle ihtiyaçlarına ulaşma imkânı olmayan vatandaşların ihtiyaçlarının temini için vefa sosyal destek grupları üzerinden ihtiyaç ürünlerinin dağıtım faaliyetlerini organize etmişler ve bu konuda görevli birimleri yönetmişlerdir. Dolayısıyla mülki idare amirleri görevli bulundukları il ve ilçelerde hem alınan kararların sahada uygulanması hem halk sağlığının değerlendirilmesi

hem de vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması konularında çok yönlü ve çok başlıklı bir görevi yürütmüşlerdir.

06.06.2020 tarihli ve 8967 sayılı Genelge gereğince, “65 yaş ve üzeri ile kronik rahatsızlıkları olan vatandaşlar ile 0-18 yaş aralığındaki vatandaşların belirli aralıklarla dışarı çıkabilmelerini sağlamak amacıyla, 65 yaş ve üzeri ile kronik rahatsızlıkları olan kişilerin ve ihtiyaç olması durumunda refakatçilerinin 07.06.2020 Pazar günü 14.00-20.00 saatleri arasında; 0-18 yaş aralığındaki kişilerin 10.06.2020 Çarşamba günü ve 12.06.2020 Cuma günü 14.00-20.00 saatleri arasında yürüme mesafesiyle sınırlı olmak, sosyal mesafe kuralına riayet etmek ve maske takmak kaydıyla dışarı çıkabilmeleri uygun görülmüştür” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

10.06.2020 tarihli ve 9138 sayılı Genelge’ de ise alınan tedbirlerle salgının yayılım hızının düşüşe geçmesiyle beraber “09.06.2020 tarihinde toplanan Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde 18 yaş altı ve 65 yaş ve üzeri vatandaşların sokağa çıkma kısıtlamasının kaldırılması veya esnetilmesi hususlarının değerlendirildiği; 18 yaş altı bireylerin sokağa çıkma kısıtlamasının küçük çocukların ebeveynleri gözetiminde olmaları şartıyla tümüyle kaldırılmasına; sokağa çıkmaları kısıtlanan 65 yaş ve üzeri bireylerin her gün 10.00-20.00 saatleri arasında sosyal mesafe kurallarına riayet etmek ve maske takmak kaydıyla dışarı çıkabilmelerine karar verildiği belirtilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Görüldüğü gibi 8967 ve 9138 sayılı Genelgeler arasında çok kısa bir süre geçmesine rağmen yeni genelgede kuralların büyük ölçüde değiştiği ve yeni kurallara yönelik hıfzıssıhha kurul kararlarının ivedilikle alınarak sahada uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu durum şüphesiz kolaylıkla yürütülebilecek bir durum değildir. Gitgide karmaşılaşan kuralların sahada uygulanması da zorlaştığından bu konuda mülki idare amirleri kararların hızla güncellenerek yeni kuralların vatandaşlara ivedilikle duyurulması ve sahada uygulanması konusunda kritik görevler gerçekleştirmişlerdir.

30.11.2020 tarih ve 20076 sayılı Genelgede, gelineen noktada koronavirüs salgınının yayılımında tüm Dünya’da ve özellikle Avrupa’da hızlı bir artış yaşanması ve Türkiye’de de vaka ve hasta sayılarında yükseliş görülmesi nedeniyle 30.11.2020 tarihinde toplanan Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde alınan kararlar doğrultusunda; yeni bir karar alınıncaya kadar ülke genelinde hafta sonları; “Cuma günleri saat 21.00’de başlayarak, Cumartesi ve Pazar günlerinin tamamını kapsayacak ve Pazartesi günleri saat 05.00’de tamamlanacak

şekilde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanacağı kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Ayrıca “ülke genelinde hafta içi her gün 21.00-05.00 saatleri arasında sokağa çıkma kısıtlaması uygulanacağı kararlaştırılmıştır. Sokağa çıkma kısıtlaması süresince üretim, imalat, tedarik ve lojistik zincirlerinin aksamaması, sağlık, tarım ve orman faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanması amacıyla Genelge ekinde belirlenen yerler ve kişilerin kısıtlamadan muaf tutulacağı kararlaştırılmıştır”. (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

14.04.2021 tarih ve 6638 sayılı Genelgede, mutasyona uğrayan Covid-19 virüsünün dünya genelinde hastalığın yayılımını artırdığı, Türkiye’de de özellikle İngiltere varyantı sebebiyle günlük vaka, yoğun bakım ve entübe hasta sayılarında artış yaşanması nedeniyle “14 Nisan 2021 Çarşamba günü saat 19.00’den itibaren ülke genelini kapsayacak şekilde iki haftalık kısmi kapanma kararı alındığı, hafta içi 19.00-05.00 saatleri arasında, hafta sonları ise Cuma günleri saat 19.00’da başlayıp, Cumartesi ve Pazar günlerinin tamamını kapsayıp Pazartesi günleri saat 05.00’de tamamlanacak şekilde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanacağı kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Aynı Genelge ’ye göre sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu “Cumartesi ve Pazar günleri market, bakkal, manav, kasaplar ve kuruyemişçilerin 10.00-17.00 saatleri arasında faaliyet gösterebileceği, 65 yaş ve üzeri ile 18 yaş altında bulunanlar hariç olmak üzere vatandaşların zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması ile sınırlı olarak ve araç kullanmamak şartıyla (engelli vatandaşlar hariç) meskenlerine en yakın market, bakkal, manav, kasap ve kuruyemişçilere gidebileceği kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Kısmi kapanma tedbirleri sonrasında salgının yayılım hızında yavaşlama görülmesi üzerine İçişleri Bakanlığı’nın 27.04 2021 tarih ve 7576 sayılı Genelgesi ile tam kapanma dönemine geçilmiştir. Bu kapsamda “hafta içi hafta sonu ayrımı olmaksızın 29 Nisan 2021 Perşembe günü saat 19.00’da başlayıp 17 Mayıs 2021 Pazartesi günü saat 05.00’de bitecek şekilde tam zamanlı sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021). Kısmi kapanma döneminde olduğu gibi tam kapanma döneminde de 6638 sayılı Genelge ’de uygulandığı şekliyle bazı meslek mensupları ve iş yerleri kısıtlamadan muaf tutulmuştur.

Kısmi ve tam kapanma dönemlerinde uygulanan tedbirlerin sonucu olarak salgının yayılım hızında yavaşlama, vaka ve hasta sayısında düşüş olması üzerine 16.05.2021 tarih ve 8160 sayılı Genelge ile kademeli normalleşme dönemine geçilmiştir. “17 Mayıs 2021

Pazartesi günü saat 05:00'ten 1 Haziran 2021 Salı günü saat 05.00'e kadar uygulanacak olan kademeli normalleşme döneminde hafta içi 21.00-05.00 saatleri arasında, hafta sonları ise cuma günleri saat 21.00'den başlayıp, pazartesi günleri saat 05.00'te tamamlanacak şekilde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021). Kısıtlamadan muaf olacak meslekler ve iş yerleri uygulamasına aynı şekilde devam edilmiştir.

01.06.2021 tarih ve 8878 sayılı Genelge ile 1 Haziran'dan başlayarak haziran ayı boyunca uygulanacak olan kademeli normalleşme döneminin ikinci etabına geçilmiştir. Bu dönemde ise “hafta içi ve cumartesi günleri 22.00-05.00 saatleri arasında, pazar günü ise cumartesi günü saat 22.00'den başlayıp pazartesi günü saat 05.00'te tamamlanacak şekilde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021). Böylece salgının yayılım hızında elde edilen yavaşlamanın ve vaka sayılarında görülen düşüş trendinin tekrar artışa geçmemesi için pazar günü vatandaşların evlerinde kalmaları sağlanarak sosyal izolasyonun arttırılması ve insanlar arasında fiziksel temasın engellenmesi amaçlanmıştır.

İçişleri Bakanlığı'nın 27.06.2021 tarihli ve 10530 sayılı Genelgesi ile kademeli normalleşme sürecinin üçüncü etabına geçilmiş ve “1 Temmuz 2021 Perşembe günü saat 05.00'ten itibaren hafta içi hafta sonu ayrımı olmaksızın sokağa çıkma ile buna bağlı olarak sürdürülen şehirler arası seyahat kısıtlamalarına son verilmiş ve bu tarihten itibaren sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmamıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Örnek genelgelere dikkat edildiğinde ilk başlarda esnek bir şekilde başlayan ve daha çok nüfus yoğunluğu fazla olan Büyükşehir statüsündeki illeri kapsayan sokağa çıkma kısıtlamaları zamanla vakaların ve ölüm sayılarının artmasıyla birlikte daha kapsamlı ve tüm illeri kapsayacak şekilde uygulandığı görülmektedir. Zonguldak İlinin Büyükşehir statüsündeki illerle birlikte ele alınmasının sebebi olarak da bu ilimizde yoğun bir şekilde kömür madeni ile uğraşılması nedeniyle insanların akciğer kapasitelerinin hastalığa karşı zorlanabileceğiyle ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Mülki idare amirleri, sokağa çıkma kısıtlamalarını yakından takip etmiş ve uygulamaları bizzat yönetmişlerdir. Zaman zaman sahada yapılan yol kontrol uygulamalarına katılarak dışarı çıkan kişilerin istisna kapsamında olup olmadığı vali ve kaymakamlar tarafından yerinde denetlenmiştir. Bu tür uygulamalar sahada görev yapan diğer personeli hem motive etmiş hem de işlerini daha

ciddi bir şekilde takip etmelerini sağlamıştır. Özellikle gıda sevkiyatının aksamaması ve ilaç, hijyen maddeleri, tıbbi araç, gereç malzeme gibi hayati öneme sahip ürünler ile tarımsal üretimin devam etmesi için bu sektörlerde çalışan kişiler bu alanlarda çalıştıklarına dair belge ibraz etmeleri şartıyla sokağa çıkma kısıtlamasından muaf tutulmuşlardır.

b) Seyahat Kısıtlamaları

Koronavirüs salgın krizini yönetme sürecinde zorlu konulardan biri de seyahat kısıtlamaları olmuştur. Seyahat kısıtlamasının uygulandığı sürelerde valilik ve kaymakamlıklarca düzenlenen seyahat izin belgesi ile seyahat etmek mümkün olduğundan, uygun gerekçesi olan vatandaşların yoğun bir şekilde seyahat izin belgesi başvuruları yaptıkları, bu durumun valilik ve kaymakamlıklarda yoğunluğa sebep olduğu ve mülki amirleri kriz yönetiminde meşgul eden konulardan biri olduğu gözlenmiştir.

28.03.2020 tarihli ve 6010 sayılı Genelge gereğince, “havayolu ile düzenlenecek seyahatlerde de yolcular, 29.03.2020 tarihi, saat 06:00’dan itibaren “Seyahat İzin Belgesi” olmadan seyahat edememiştir. Bu nedenle Türk Hava Yolları başta olmak üzere tüm hava yolu firmaları seyahat izin belgesi olmayan vatandaşlara bilet satışı yapmamış ve uçak ile seyahat etmelerine kesinlikle izin vermemiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Sokağa çıkmak kısıtlamaları aynı zamanda seyahat kısıtlamaları anlamına da gelmekteydi. Sokağa çıkma kısıtlamasının uygulandığı dönemlerde kısıtlamadan muaf olanlar ve seyahat izin belgesi olanlar dışındaki herkesin seyahat etme hakkı da durdurulmuş olmaktaydı. Seyahat kısıtlaması sadece ülke içinde değil ülkeler arasında da uygulanmıştır. Vaka sayısının fazla olduğu ülkelere başlayan bu kısıtlamalar git gide birçok ülkeyi kapsayacak bir duruma evrilmiştir.

Örneğin 14.03.2020 tarihli ve 5239 sayılı Genelge gereğince; “Koronavirüs (Covid-19) salgınından dolayı vatandaşları korumak ve salgının yayılmasını engellemek amacıyla Azerbaycan ile karşılıklı yapılan görüşmeler sonucunda iki ülke arasında mutabakat ile ülkeler arasındaki havayolu ile yolcu taşımacılığı 17.03.2020 Salı günü 24:00 saati itibarıyla geçici süreliğine karşılıklı olarak durdurulmuştur. Kara ve havalimanı hudut kapılarından Azerbaycan vatandaşlarının ülkeye girişleri ile Türk vatandaşlarının Azerbaycan’a seyahatleri geçici süreliğine durdurulmuştur” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Yine 16.03.2020 tarihli ve 5428 sayılı Genelge ‘de “koronavirüs salgınının, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere ülkemizin içinde bulunduğu coğrafyada hızla yayılmaya

devam ettiği belirtilerek hastalığın hızla yayıldığı Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, İrlanda, İsviçre, İngiltere ve Mısır'dan Türkiye'ye yolcu girişlerinin tüm hudut kapılarında (deniz, kara, hava ve demiryolu) durdurulması; anılan ülke vatandaşları ile son 14 gün içerisinde bu ülkelerde bulunmuş üçüncü ülke vatandaşlarının 17.03.2020 tarihi saat 11.00'den sonra Türkiye'ye alınmaması kararlaştırılmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Salgının yayılım hızının tüm dünya genelinde artması sonucu seyahat kısıtlaması uygulanan ülke sayısı arttırılmış ve 21.03.2020 tarihli ve 5758 sayılı Genelge gereğince; "Kuveyt, Bangladeş, Moğolistan, KKTC, Ukrayna, Kosova, Fas, Lübnan, Ürdün, Kazakistan, Özbekistan, Umman, Slovenya, Moldova, Cibuti, Ekvator Ginesi, Kanada, Hindistan, Macaristan, Guatemala, Polonya, Kenya, Sudan, Çad, Filipinler, Letonya, Tayvan, Peru, Sri Lanka, Ekvator, Nijer, Tunus, Cezayir, Fildişi Sahili, Finlandiya, Angola, Çekya, Dominik, Kamerun, Karadağ, Kolombiya, Kuzey Makedonya, Moritanya, Nepal, Portekiz ve Panama Devletlerinden düzenlenecek uçuşların 21.03.2020 tarihi saat 17:00 itibarıyla durdurulması ve bu ülkelerin vatandaşları ile son 14 gün içinde bu ülkelerde bulunmuş üçüncü ülke vatandaşlarının ülkemize girişlerine izin verilmemesi; anılan ülke vatandaşlarının ülkemizden çıkmalarında bir kısıtlama bulunmadığı; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ise bu ülkelere seyahatlerinin geçici olarak durdurulmasına karar verilmiştir" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Seyahat kısıtlaması ülkeler arasında uygulandığı gibi ülke içerisinde iller arasında da uygulanmıştır. Örneğin 03.04.2020 tarihli ve 6235 sayılı Genelge gereğince, "Büyükşehir statüsündeki 30 il ile Zonguldak il sınırlarından kara, hava ve deniz yolu ile (toplu ulaşım aracı, özel araç ve yaya vb.) yapılacak tüm giriş/çıkışların 03 Nisan 2020 Cuma günü saat 24.00'den itibaren 15 günlük bir süre için geçici olarak durdurulmasına karar verilmiştir" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Yine 24.06.2020 tarihli ve 10134 sayılı Genelge gereğince, "65 yaş ve üzeri vatandaşlar (son üç yıl içinde organ ve kemik iliğı nakli olanlar, immün yetmezliğı olanlar ile böbrek yetmezliğı nedeniyle diyalize giren hastalar hariç) turizm amacıyla yapacakları yolculuklarda "Turizm Amaçlı Seyahat İzin Belgesi" almak şartıyla istedikleri yerleşim yerine gidebilmiştir" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

10.07.2020 tarihli ve 11173 sayılı Genelge’de ise daha önce kararlaştırılan “18 yaş altı vatandaşların yanlarında veli/vasisinin veya ebeveynlerinin bulunması şartı ile seyahat izin belgesi almaksızın şehir içi ve şehirlerarası yolculuk yapabileceğine ilişkin hüküm esnetilerek veli/vasi veya ebeveynleri refakatinde olmadan da seyahat etmelerine izin verilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

11.06.2020 tarihli ve 9288 sayılı Genelge “Türk vatandaşları ile yabancı ülke vatandaşlarının hava, kara ve deniz yoluyla ülkemize giriş/çıkışlarına getirilen kısıtlamalar İran kara sınır kapılarından yolcu giriş/çıkışlarına yönelik hükümler hariç yürürlükten kaldırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Ancak İran-Türkiye uçak seferlerinin askıya alınması nedeniyle İran’dan Türkiye’ye giriş çıkış yapmak isteyen kişilerin İran kara sınırları kapılarını kullanmak istemesi üzerine sınır kapılarında büyük yoğunluk oluşmuş ve buralarda bekleyen yolcu sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Bu nedenle 15.09.2020 tarihli ve 15101 sayılı Genelge ile, “Valiliklerin takdir yetkisinin saklı kalması kaydıyla, uluslararası ticaret amacıyla ülkemizden transit geçiş yapacak araçların şoförlerinin sınır kapılarında sağlık kontrolleri yapılarak geçişlerine izin verilmesi, konunun valilikler ve kaymakamlıklarca titizlikle takip edilerek görevli kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Türkiye’ye yapılan seyahatlerde hasta sayısının artmaması ve hastalığın yeni varyantlarının ülkeye girmemesi için sınır kapılarında sıkı takip ve kontrol uygulanmış, Türkiye’ye giriş yapan tüm yolcuların pasaportlarında kaşe kontrolleri titizlikle yapılarak son on gün içerisinde seyahat kısıtlaması uygulanan ülkelerde bulunduğu anlaşılan kişiler Valilikler tarafından belirlenen yerlerde (daha çok il merkezlerindeki devlet yurtlarında) 14 gün boyunca karantina altına alınmıştır. 26.02.2021 tarihli ve 3281 sayılı Genelge gereğince, “Covid-19 virüsünün yeni bir varyantının Türkiye’ye girişinin engellenmesi amacıyla 1 Mart 2021 tarihine kadar tüm kara, deniz ve hava sınır kapılarından ülkeye giriş yapacak kişilerden son 72 saat içerisinde yapılmış negatif SARSCoV2 PCR testlerini ibraz etme zorunluluğu getirilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

02.09.2021 tarihli ve 13940 sayılı Genelge gereğince, “başka bir ülkeden gelmekle birlikte son 14 günde Brezilya, Güney Afrika, Nepal ve Sri Lanka’da bulunduğu anlaşılan kişilerden Türkiye’ye girişten azami 72 saat önce yapılmış negatif sonuçlu PCR test raporu ibrazı talep edilmesi ve bu kişilerin Valiliklerce belirlenen yerlerde (ücretlerini kendileri

karşlamak kaydıyla) 14 gün süreyle karantinaya alınması; karantinanın 14. gününde yapılan PCR test sonucunun negatif çıkması durumunda karantina tedbiri sonlandırılması; PCR test sonucu pozitif çıkanların ise test sonucunun pozitif çıktığı tarihten itibaren izolasyona alınması ve 14. günün sonucunda PCR testinden negatif sonuç alınmasıyla karantinanın sonlandırılması kararlaştırılmıştır. Aynı genelge ile Bangladeş, Hindistan ve Pakistan'dan ülkemize gelen kişilerden ülkemize girişten en fazla 72 saat önce yapılmış negatif sonuçlu PCR test sonucunun ibrazı gerekli tutulmuştur" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Görüldüğü gibi ülkeden ülkeye değişen uygulamalar da krizle mücadele sürecini zorlaştırmakta ve karmaşıklştırmaktadır. Burada yine mülki idare amirlerinin yönetim, organizasyon, planlama ve takip görevlerinin kriz yönetiminde etkin rol oynadığı görülmektedir

16.01.2022 tarihli ve 22955 sayılı Genelge gereğince, "aşısız veya aşı sürecini tamamlayan ve son yüz seksen gün içinde hastalığı geçirmemiş kişilerin yurt içinde uçakla gerçekleştirecekleri şehirlerarası seyahatler için en fazla kırk sekiz saat önce yapılmış negatif sonuçlu PCR testi istenilmesine devam edilmiştir. Havayolu yolcu taşımacılığı yapan firmalarca uçağa kabul öncesinde HES kodu üzerinden aşı/geçirilmiş hastalık veya en fazla kırk sekiz saat önce yapılmış negatif PCR testi sorgulamasının yapılması, aşı yaptırmamış veya PCR testi yaptırmamış kişilerin seyahatine müsaade edilmemesi kararlaştırılmıştır". (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2022).

c) Umuma Açık Alanlara Yönelik Kısıtlamalar

Pandemi sürecinde halkın genel kullanımına açık olan lokanta, kahvehane, berber, güzellik salonu, alışveriş yerleri vb. mekanlar mülki idare amirlerinin yoğun denetim ve kontrol mesaisi harcadığı alanlardan biri olmuştur. Çünkü bu mekanların sayıca fazla olması ve her tarafta bulunması kontrol altında tutulmalarını zorlaştırmakta ve bu da salgının yayılımını hızlandırmaktadır. Bu nedenle, bu tür iş yerlerine yönelik İçişleri Bakanlığı'nın genelgeleri ve il/ilçe umumi hıfzıssıhha kurul kararlarıyla zaman zaman belirli iş kollarına yönelik faaliyeti durdurma, daraltma veya tamamına yönelik genel kapanma kararları alınmıştır.

Örneğin, İçişleri Bakanlığı'nın 21/03/2020 tarihli 5759 sayılı Genelgesi gereğince, "vatandaşların bir arada bulunmaları ve yapılan işlem sırasında birçok kez fiziksel temasın

olması nedeniyle hastalığın yayılımını arttırma ihtimali yüksek olan berber, güzellik salonu/merkezi, kuaför vb. işyerlerinin faaliyetlerinin 21.03.2020 Cumartesi Günü saat 18:00 itibariyle geçici süreliğine durdurulması kararla tırılmı tır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Yine 21/03/2020 tarihli ve 5760 sayılı Genelge gereğince; “Coronavirüs (Kovid-19) salgınından; vatandaşları korumak ve salgının yayılmasını engellemek amacıyla alkollü veya alkolsüz tüm lokanta ve restoranlar ile pastane ve benzeri işyerlerinin, 21.03.2020 Cumartesi günü saat 24:00 itibariyle sadece paket servis, gel-al ve benzeri şekilde, müşterilerin oturmasına müsaade etmeden hizmet vermeleri; tüm lokanta ve restoranlar ile pastane vb. işyerlerinin oturma alanlarını kaldırmaları ve bu alanlara müşteri kabul etmemeleri; buna yönelik vali/kaymakamlarca il/ilçe umumi hıfzıssıhha kararlarını almaları ve uygulamayı titizlikle takip etmeleri kararla tırılmı tır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

27/03/2020 tarihli 6007 sayılı Genelge gereğince, “28-29.03.2020 tarihlerinden ba layarak virüsle mücadele sonuçlanıncaya kadar hafta sonlarında, il/ilçelerimizde vatandaşların sahil bantları, mesire ve  ren yerlerinde, piknik alanlarında; piknik yapmak, balık tutmak, spor, yürüyüş vb. faaliyetleri yapmalarının yasaklanması; il ve ilçelerin durumuna göre bu tedbirlerin hafta içi günlerine de yaygınla tırılabilmesi; il/ilçelerde vali ve kaymakamlar tarafından belediye merkezi sistemleri, camiler ve kolluk birimlerinin kullandığı araçlardan sürekli olarak vatandaşların gerekli olmadığı sürece dışarı çıkmamaları ve evde kalmaları için ikaz/anons yapılması; kolluk görevlileri tarafından da cadde ve sokaklarda zorunlu olmadıkça sosyal hareketlilik içinde olanların evlerinde kalmaları konusunda uyarılması kararla tırılmı tır. Böylece sosyal hareketliliğin azaltılarak fiziksel temasın önlenmesi amaçlanmış, özellikle hafta sonları halkın yoğun olarak yaptığı ortak faaliyetler ve aktiviteler engellenmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

30/05/2020 tarihli 8556 sayılı Genelge gereğince; “gelenen aşamada virüsün yayılma ve bulaşma hızının azalması, vaka artış hızının d    e geçmesi yönünde kaydedilen olumlu gelişmeler doğrultusunda faaliyetleri geçici süreliğine durdurulan/kısıtlanan lokanta, restoran, kafe, pastane, kiraathane, kahvehane, çay bahçesi, dernek lokallerinin (iskambil, okey, tavl  oyunları ve nargile satışları ile doğrudan temasa neden olacak şekilde dans ve oyun amacıyla yapılan canlı müzik faaliyetleri hariç olmak

üzere) 1 Haziran 2020 Pazartesi günü itibariyle belirlenen kurallar dâhilinde saat 22.00'a kadar hizmet vermeye başlamaları; faaliyetleri geçici süreliğine durdurulan yüzme havuzu, kaplıca, hamam, sauna, SPA merkezleri vb. işletmelerin 1 Haziran 2020 Pazartesi günü itibariyle belirlenen kurallar dâhilinde saat 22.00'a kadar; spor merkezleri/tesislerinin 24.00'a kadar hizmet vermeye başlamaları; halka açık alan olan park/bahçe, rekreasyon alanları, piknik alanları, mesire ve ören yerleri ile sahil bantlarında (plajlar) piknik, spor, yürüyüş, gezi, balık tutma vb. faaliyetlere (yerleşim yeri içi park/bahçelerde mangal yapmak hariç olmak üzere) belirlenen kurallar ve mesafe şartlarına uyularak 1 Haziran 2020 Pazartesi gününden itibaren başlanması; sosyete pazarı olarak adlandırılan alışveriş yerleri ile sergi ve tezgâhlarda giyim, oyuncak, süs eşyası, çanta vb. zaruri olmayan ihtiyaç maddelerinin satışının yapıldığı tüm pazarlarda belirlenen kurallar ve mesafe şartlarına uyularak 1 Haziran 2020 Pazartesi gününden itibaren faaliyetlere başlanması kararlaştırılmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Aynı Genelge gereğince "Valilik/Kaymakamlıklarca; İl İdaresi Kanununun 11/C maddesi ile Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 27 ve 72 nci maddeleri uyarınca belirtilen çerçevede gerekli kararların alınması, Genelge 'de belirlenen saatlerden sonra ilgili iş yerlerinin faaliyetlerine müsaade edilmemesi, belirlenen tedbirlere ve kurallara uymayanlara Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 282 nci maddesi gereğince idari para cezası verilmesi, aykırılığın durumuna göre Kanunun ilgili maddeleri gereğince işlem yapılması, konusu suç teşkil eden davranışlara ilişkin Türk Ceza Kanununun 195 inci maddesi kapsamında gerekli adli işlemlerin başlatılması kararlaştırılmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Görüldüğü gibi çok geniş bir alanı kapsayan umuma açık yerlerin faaliyetlerine ilişkin getirilen kuralların denetim görevi mülki idare amirlerine verilmiştir. Mülki idare amirleri, maiyetindeki birimler üzerinden Genelge 'de belirtilen kural ve esasları umuma açık işletmelerin sorumlularına tebliğ etmiş, daha sonrasında kuralların uygulanıp uygulanmadığını denetlemiş ve kurallara uymayanlara da idari yaptırım veya adli işlem başlatma iş ve işlemlerini yürütmüştür. Bu durum mülki idare amirleri açısından oldukça yoğun bir mesai harcamayı gerekli kılmış ve ayrı bir iş yükü oluşturmuştur.

Ayrıca Genelge 'den anlaşıldığı gibi umuma açık alanların faaliyetlerinin durdurulması veya kısıtlanması ciddi bir ekonomik yük oluşturduğundan ve ekonomik

darboğaza sebep olduğundan salgının yayılım hızının düşmesi ile birlikte bu alanlara yönelik kısıtlamalarda ivedi bir esnetme uygulanmıştır. 8556 sayılı Genelge'nin ekinde Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu tarafından hazırlanan "Covid-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberi" adlı bir kitapçık hazırlanmış ve bu kitapçıkta farklı iş kollarına bağlı iş yerlerinin salgın yönetimi kapsamında alması gereken tedbirler ve yapması gereken yükümlülükler detaylıca anlatılmıştır.

21/07/2020 tarihli 11876 sayılı Genelge gereğince; "21.07.2020 tarihinden itibaren yukarıda sayılan işletmelerin çalışma saatlerine yönelik kısıtlamaların kaldırılmasına; belirtilen işletmelerin genel mevzuatları ve ruhsatlarında belirtilen saat aralıklarında faaliyette bulunabilmelerine karar verilmiştir" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

04/05/2021 tarihli 7923 sayılı Genelge 'de, "26.04.2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde alınan "tam kapanma" kararı kapsamında 29 Nisan 2021 Perşembe günü saat 19.00'dan 17 Mayıs 2021 Pazartesi günü saat 05.00'e kadar uygulanacak olan sokağa çıkma kısıtlamasından, sayma usulü ile belirlenen temel gıda, ilaç ve temizlik ürünlerinin satıldığı yerler (bakkal, market, kasap, manav, kuruyemişçi, tatlıcı, fırın ve yeme içme yerleri) ile üretim, imalat, tedarik ve lojistik zincirlerinin aksamaması amacıyla belirlenen işyerlerinin muaf tutulduğu; ancak geline aşamada, mevsimsel etkiler nedeniyle ürün arzında yaşanan artış, ürünlerin saklama zorluğu ve raf ömürlerindeki kısalık nedeniyle çiftçimiz tarafından üretilen tarımsal ürünlerin (yaş sebze meyve) zayi olabileceği değerlendirildiğinden tam kapanma dönemi içerisinde 8 ve 15 Mayıs 2021 tarihlerine denk gelen Cumartesi günleri 10.00-17.00 saatleri arasında sadece yaş sebze/meyve ile fide satışı yapan pazaryerlerinin açık olabilmesi ve vatandaşlarımızın yaş sebze/meyve ve fide ihtiyaçlarını temin amacıyla ikametlerine en yakın pazaryerine gidip gelebilmelerine izin verilmesi kararlaştırılmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Aynı Genelge gereğince, "pazar yerlerinde oluşabilecek yoğunluk göz önünde tutularak vali/kaymakamların koordinasyonunda mahalli idareler tarafından gerekli tedbirlerin alınması, bu amaçla mevcut pazar yerlerinin genişletilmesi ve/veya ilave pazar alanlarının oluşturulması, pazar yerlerine kontrollü giriş/çıkışları sağlamak için belirlenen noktalar haricinde diğer tüm alanların demir bariyer ve benzeri araç gereç ile kapatılarak kontrolsüz giriş/çıkışların engellenmesi, pazar yerlerinde Sağlık Bakanlığı Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberinde belirtildiği üzere sergi ve tezgahlar arasında en az üç metre olacak

şekilde mesafe bırakılması, her bir pazar yerinde gerekli kontrolleri yapmak için başta zabıta olmak üzere yeterli sayıda personel görevlendirilmesi, görevlendirilen personel tarafından pazar yerlerinin içerisinde yoğunluk oluşmaması için gerekli tedbirlerin alınması, bu kapsamda içerdeki yoğunluk azaltılana kadar yeni müşteri girişine geçici olarak izin verilmemesi; pazar yerlerine yönelik her türlü tedbirin, vali/kaymakamlar ile belediye başkanları ve meslek odası temsilcilerinin katılımıyla planlanması, uygulanması ve sahada bizzat takip edilmesi, başta zabıta görevlileri ve kolluk kuvvetleri olmak üzere denetim ekiplerince bu hususa ilişkin gerekli kontrol faaliyetlerinin eksiksiz yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Pazar yerleri mülki idare amirlerinin özellikle odaklandığı ve yoğun mesai harcadığı alanlardan biri olmuştur. Bilindiği gibi halk pazarları genellikle sokaklarda, caddelerde veya açık geniş alanlarda kurulmaktadır. Böyle olunca birçok yerden giriş çıkışı olan ve yoğun katılımın yaşandığı kontrolsüz bir kalabalık ortamı oluşmaktadır. Pazar alışverişine gelen vatandaşların ve esnafın kurallara uyup uymadığını, maske takıp takmadığını kontrol etmek için giriş çıkışların tek noktadan veya biri giriş diğeri çıkış olmak üzere iki noktadan yapılması gerekmektedir. Bu nedenle vali/kaymakamların koordinasyonunda diğer ilgili kurum kuruluşların da katılımıyla toplantılar düzenlenerek pazar alanlarına yönelik özel tedbirler geliştirilmiştir. Sokak veya cadde üzerinde kurulan pazarlar için kontrollü giriş çıkış için iki nokta belirlenmiş, diğer ara sokaklardan pazara girilecek noktalar bariyerlerle kapatılmıştır. Giriş çıkış noktalarına da zabıta ve kolluk personeli görevlendirilerek pazar alanına girecek herkesin salgın tedbirlerine uyup uymadıkları kontrol edilmiştir. Ayrıca pazarın içinde de devriye şeklinde gezip kalabalığı kontrol edecek personel görevlendirilmiştir. Kalabalığın arttığı durumlarda pazar içindeki görevliler ile giriş-çıkış noktalarındaki görevliler telsiz üzerinden iletişime geçerek vatandaşların pazar alanına girişi durdurulmuş, pazar içindeki kalabalık azalıp göz kararı belli bir sayıya düştüğünde tekrar telsiz üzerinden bilgi verilerek pazar içine vatandaş alınmıştır. Ayrıca hem pazar esnafının hem de alışveriş için gelenlerin maske takıp takmadıkları sıkı bir şekilde kontrol edilerek maske takmayan veya maskesini çenesinin altında tutan kişilere idari para cezası uygulanmıştır. Tezgahlarda yoğunluk yaşanmaması için de pazar kurulurken görevli zabıta ve kolluk personeli marifetiyle esnaf uyarılmış, tezgahlar arası en az üç metre mesafe bırakılacak şekilde pazarın kurulumu sağlanmıştır.

Genelgelerden ve örneklerden anlaşılacağı gibi salgın hastalıkla mücadele, çok yönlü, çok aktörlü ve çok faktörlü bir kriz yönetim biçimidir. Bireysel bir hastalık sadece hasta ile doktor arasında hastanede verilen bir mücadele neticesinde sonlanırken salgın hastalık bütün toplumu ilgilendiren, devletin birçok kurum ve kuruluşuyla topyekûn bir mücadelesini gerektiren özel bir kriz durumudur. Bu açıdan sadece sağlık hizmetlerini yürüten kurumların başa çıkabileceği bir durum değildir. Bu tür kriz durumlarında, sağlık kurumları daha çok tedaviye yönelik yoğun bir mücadele vermektedir; ancak salgın hastalık sadece tedavi çalışmaları ile önlenilecek bir durum değildir. Hayatın normal akışını durduracak katı tedbir ve önlemlerin alınmasını, sosyal hayatın birçok alanına yönelik sıkı kontrol ve denetimlerin yapılmasını gerektiren çok yönlü bir kriz yönetimini gerekli kılmaktadır. Bu noktada mülki idare amirlerinin rolü ön plana çıkmaktadır; çünkü sağlık kurumları da dahil olmak üzere il ve ilçelerdeki bütün kurumların amiri ve il/ilçedeki en yüksek devlet memuru sıfatıyla mülki idare amirleri, kriz yönetiminde gerekli koordinasyonu sağlayabilecek, kurum ve kuruluşları harekete geçirebilecek kamu görevlileridir.

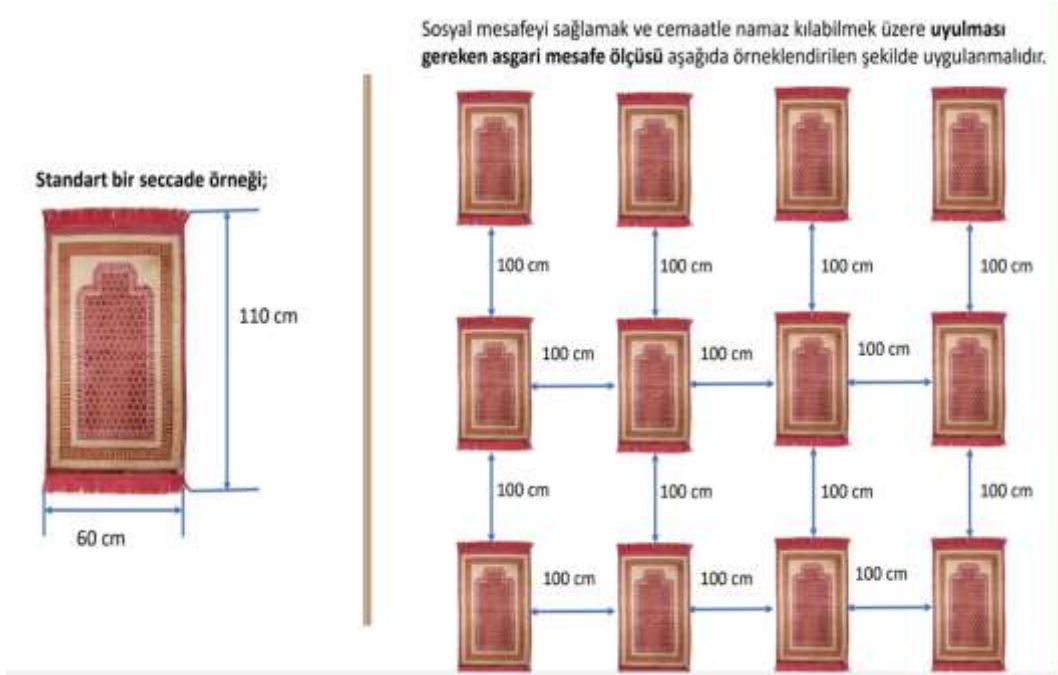
d) İbadethanelere Yönelik Alınan Önlemler ve Getirilen Kısıtlamalar

İbadetlere ve ibadethanelere yönelik tedbirler mülki idare amirlerinin salgın hastalık krizi ile mücadelesinde önemli bir yer teşkil etmiştir; çünkü cuma namazı ve cemaatle kılınan namaz gibi toplu yapılan ibadetler ile mevlit, taziye gibi dini programlar insanların belli alanlarda toplanmasını gerektirdiğinden fiziksel temasın ve dolayısıyla salgının yayılım hızının artmasına neden olmaktaydı. Bu nedenle, hastalığın yayılmasına engel olmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığınca alınan tedbirler kapsamında, 16 Mart 2020 tarihinden itibaren salgın kontrol altına alınıncaya kadar ülke genelindeki bütün cami ve mescitlerde cemaatle vakit namazlarının ve Cuma namazlarının kılınmasına ara verilmişti.

Vali/kaymakamların yönetiminde güvenlik güçleri ve müftülük personeli tarafından ibadethanelere ve dini etkinliklere yönelik getirilen durdurma tedbirleri takip ve kontrol edilerek maske, sosyal mesafe ve hijyen gibi konularda gerekli önlemlerin alınması sağlanmıştır. Örneğin cami görevlileri tarafından camilerde sosyal mesafeyi sağlamak amacıyla halıların üzerine işaretler konularak vatandaşların mesafeli bir şekilde ibadet etmeleri zorunlu tutulmuştur. Yine emniyet ve jandarma personeli tarafından cuma

namazları öncesi cami girişlerinde denetim yapılarak ibadete gelen vatandaşların maske takmaları zorunlu tutulmuş ve maskesi olmayanlar içeri alınmamıştır. Mülki idare amirleri de uygulamaları denetleyerek kuralların uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmişlerdir. Örneğin bazı kaymakamlar cuma namazı öncesi cami içerisinde denetim yaparak maske takılıp takılmadığını ve sosyal mesafeye uyulup uyulmadığını bizzat kontrol etmişlerdir.

İçişleri Bakanlığı'nın 22.05.2020 tarihli ve 8357 sayılı Genelgesi gereğince, "camilerde sosyal mesafenin korunmasını zorlaştıran nitelikte mevlit, toplu yemek vb. etkinlikler ile cami çıkışlarında ikram yapılmasına izin verilmemiştir. Yine cami ve mescitlerde sosyal mesafe kuralına uygun bir şekilde cemaatle namaz kılınabilmesi için Vali/Kaymakamların koordinesinde namaz kılacaklar arasında sosyal mesafenin sağlanmasını teminen, camilerin kapalı alanlarında/avlusunda ve namaz kılmak için belirlenecek diğer alanlarda, bir kişinin en az 60x110 cm'lik bir alanı (seccadenin kaplayacağı alan) kullanacağı göz önünde bulundurularak, namaz kılınacak alanın en uç noktalarından her yönden birer metre mesafe olacak şekilde (Şekil 1) zeminde işaretleme yapılacağı; belirlenecek cami içi, bahçesi ile namaz kılınacak açık alanların azami kapasiteleri, herkes tarafından görülebilecek bir şekilde anılan alanların girişine asılarak kapasite fazlasının alınmayacağı karara bağlanmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Şekil 1. Camilerde Alınan Koronavirüs Önlemleri

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı (2020)

8357 sayılı Genelge 'de, "cami ve mescitlerde 29 Mayıs 2020 Cuma gününden itibaren öğle, ikindi ve cuma namazlarının belirli şartlar dahilinde cemaatle (toplu) kılınabileceği kararlaştırılmıştır. Buna göre öncelik cami bahçesi/avlusı ve açık alanlar olmak üzere mevsimsel şartlara göre öğle ve ikindi namazları cami içinde, cuma namazları ise cami dışında kılınabilecektir. Cami ve mescit içerisinde bulunan klima ve havalandırmalar çalıştırılmayacak, kapı ve camlar açık tutularak cami içerisinde sürekli havalandırılması sağlanacaktır. Ortak kullanım alanlarını asgaride tutabilmek için abdesthane, şadırvan ve tuvaletler kapalı tutulup bu tür ihtiyaçların cami dışında giderilerek gelinmesi sağlanacaktır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Genelge uyarınca toplu yapılacak ibadetlerde herkesin bez maske kullanması zorunlu tutulmuş, maskesi olmayan kişilerin cemaatle namaz kılmasına müsaade edilmemiştir. Cami ve mescitlerde genellikle ortak olarak kullanılan ve salgın riskini artırabileceği düşünülen ortak kullanım malzemelerinin (tesbih, rahle, ayakkabı çekeceği vb.) bulundurulmasına izin verilmemiş ve vatandaşların yanlarında şahsi seccadelerini getirmeleri sağlanmış veya müftülükler tarafından tek kullanımlık seccade temin edilmiştir.

Koronavirüs ile mücadele kapsamında cami ve mescitlerde cemaatle namaz kılmak için uyulması gereken kuralları içeren uyarıcı afişler il/ilçe sağlık müdürlükleri ve müftülüklerden temin edilerek bütün cami ve mescitlere asılmıştır. Cami ve mescitlerde topluca geçirilecek sürenin mümkün olduğunca kısa tutulması amacıyla, namazların sünnetlerinin evde kılınabileceği ve tesbihatın evde yapılabileceği hususunda cemaatin bilgilendirilmesi sağlanmıştır. Cemaatin fiziksel temastan kaçınması (el sıkışma, musafaha, kucaklaşma vb.) ve sosyal mesafe kuralına uyması yönünde gerekli uyarılar sıklıkla tekrarlanmıştır. Cami yerleşkesi içerisinde bulunan türbelerin iç mekânları ziyarete açılmayarak, türbelerin dış yüzeylerine teması önlemek için en az bir metre mesafe olacak şekilde şerit çekilmiştir.

8357 sayılı Genelge gereğince "Cuma Namazının, Valilik ve Kaymakamlıklarca belirlenecek yeterli açık alanı bulunan camilerde kılınabilmesine izin verilmiştir. Cami bahçesi/avlularının yeterli olmadığı yerleşim yerlerinde il/ilçe müftülerinin teklifi ilçelerde kaymakamlar, illerde ise valilerin onayı ile uygun görülen açık alanlarda, alınan tedbirlerle birlikte cuma namazı kılınabilmektedir. Cuma namazı kılınacak alanların belirlenmesinde mevsimsel şartlar ile alanın genişlik ve giriş- çıkış kolaylığı gibi durumlar göz önüne

alınmıştır. Valilik ve Kaymakamlıklarca cuma namazı kılmak için belirlenen alanlar uygun iletişim kanallarıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Cuma namazı kılınacak alanda sesin rahat duyulması ve hutbe okunurken hatibin cemaat tarafından görülebilmesi için gerekli önlemler alınmıştır. Cuma namazı kılmak için belirlenen açık alanlar namaz öncesinde ve sonrasında, belediyelerle iş birliği içerisinde dezenfekte edilmiştir. Vali/Kaymakamlarca il/ilçe müftülerinin önerileri doğrultusunda namaz kılınabilecek her cami ve açık alan için en az beş kişiden oluşan "Cuma Heyeti" oluşturulmuş ve bu konuda kolluk personeli görevlendirilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Cuma Heyeti, görevlendirilen kolluk personeli ile koordineli şekilde cemaatin bu Genelge ‘deki şartlar dahilinde namaz kılınacak alanlara girmesi (ellerin dezenfekte edilmesi, maske kullanımının kontrolü, seccade getirilmesi vb.), saf tutması, içeriye girecek kişi sayısı belirlenen sayıya ulaştığında ise bu durumun giriş için bekleyen cemaate uygun bir şekilde anlatılması ve cemaatin namaz sonrası sosyal mesafeyi koruyarak çıkmalarının sağlanması konusunda görevlendirilmiştir.

05/06/2020 tarih ve 13306 sayılı Genelge gereğince “Kontrollü Sosyal Hayat” döneminde atılmış olan normalleşme adımları kapsamında belirlenen şartlara uyulması kaydıyla cuma namazları ile öğle ve ikindi namazlarının cami içinde de cemaat halinde kılınabilmesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

24.06.2020 tarih ve 10079 sayılı Genelge gereğince “8357 sayılı Genelgede belirtilen tedbirlere uyulması şartıyla, 24.06.2020 tarihinden itibaren cami ve mescitlerde beş vakit olarak cemaatle ibadet edilebilmesi, cuma namazlarının ise iklim koşullarına (yağışlı olması, aşırı sıcak vb. durumlar) bağlı olarak temizlik, maske ve mesafe başta olmak üzere ilgili kurallara uyulmak kaydıyla İl/İlçe Umumi Hıfzıssıhha Kurulları kararlarıyla cami içerisinde de kılınabilmesi; Valilik/Kaymakamlıklarca konuyla ilgili olarak gerekli İl/İlçe Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararlarının alınması, gerekli hassasiyetin gösterilerek uygulamanın belirtilen çerçevede eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesinin sağlanması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Burada dikkat edildiğinde iklim şartlarına göre İl/İlçe Umumi Hıfzıssıhha Kurullarına kuralları belirleme konusunda takdir yetkisi verilmiştir. Yani dışarıda ibadet edilemeyecek kadar havanın yağışlı veya aşırı sıcak olması durumlarında İl/İlçe Umumi

Hıfzıssıhha Kurulu kararlarıyla cami içerisinde de ibadet edilebilmesini kararlaştırma yetkisi verilmiştir.

30.06.2020 tarih ve 10492 sayılı Genelge gereğince “kontrollü sosyal hayat dönemi kapsamında, salgınla mücadelenin genel prensipleri olan temizlik, maske ve mesafe kurallarına uyulması kaydıyla camilerdeki abdesthane, şadırvan ve tuvaletler ile AVM, lokanta vb. mekânlarda bulunan benzer yerlerin 30.06.2020 tarihinden itibaren açılması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Mülki idare amirleri ibadethanelerde yapılan ibadetlerin ve mevlit, taziye, nikah gibi dini toplantıların alınan tedbirlere göre yapılıp yapılmadığını sürekli denetlemiş ve bu konuda il/ilçe müftülükleri ile kolluk birimleri arasında sürekli koordinasyon sağlamışlardır. Bunları yaparken elbette toplumun hassas olduğu noktaları da göz önünde bulundurmuş ve sosyal dengeleri sürekli gözetmişlerdir. Örneğin Cuma ibadeti için camilerde toplanan Müslümanların gereken mesafe kurallarına uyup uymadıkları mülki idari amirleri tarafından cami içinde kontrol edilmiştir. Cami içinde yapılan bu denetimler her ne kadar cami cemaatinin hoşuna gitmese de bu, halk sağlığını korumanın gereği olarak yapılmış ve uygulanmıştır.

e) Eğlence Mekânları, Konaklama Tesisleri, Kültür/Sanat/Spor Faaliyetleri ve Toplantılara Yönelik Kısıtlamalar

Eğlence mekanları toplulaşmanın ve fiziksel temasın en fazla ve yoğun bir şekilde yaşandığı yerlerden olması nedeniyle salgınla mücadele sürecinde özellikle dikkat edilen yerlerden olmuştur. Mülki idare amirleri de kolluk görevlileri marifetiyle şok uygulamalar ve denetimler gerçekleştirerek eğlence mekanlarının açık olup olmadığını sürekli gözetim altında tutmuşlardır

İçişleri Bakanlığı’nın 15.03.2020 tarih ve 5240 sayılı Genelgesi gereğince, “eğlence yerleri olarak faaliyet yürüten ve vatandaşların çok yakın mesafede bir arada bulunarak hastalığın bulaşma riskini arttıracak değerlendirilen pavyon, diskotek, bar ve gece kulüplerinin faaliyetleri 16.03.2020 Pazartesi Günü saat 10.00 itibariyle geçici süreliğine durdurulmuştur” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

19.03.2020 tarihli ve 31074 sayılı Genelge gereğince de “ulusal ve uluslararası düzeyde açık veya kapalı alanlarda düzenlenecek her türlü bilimsel, kültürel, sanatsal ve

benzeri toplantıların veya aktivitelerin Nisan ayı sonuna kadar ertelenmesine karar verilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

24.06.2020 tarihli ve 10106 sayılı Genelge gereğince, “virüsün yayılma ve bulaşma hızının azalması, vaka artış hızının düşüşe geçmesi yönünde kaydedilen olumlu gelişmeler doğrultusunda kontrollü normalleşme sürecine geçilmiş, Cumhurbaşkanının Başkanlığında 09 Haziran 2020 tarihinde toplanan Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde, Koronavirüs Bilim Kurulunun önerileri doğrultusunda düğün salonlarının 1 Temmuz 2020 tarihinden itibaren belirlenen kurallara uygun şekilde hizmet vermeye başlayabilecekleri kararı alınmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Düğünler, bulaşma riskini azaltmak amacıyla mümkün oldukça açık havada yapılmış ve süre kısa tutulmuştur. Düğünlerin yapılacağı mekânların sorumluları tarafından genel kullanım alanlarına ve oturma düzenine ilişkin mesafe planı hazırlanmış, düğün mekânının misafir kapasitesi mesafe planına göre belirlenmiş, bu kapasiteye uygun sayıda misafir kabul edilerek ve kapasite bilgisi düğün mekanının girişinde görülebilir yere asılmıştır. Hazırlanan plan çerçevesinde mekânın girişlerinde ve sıra oluşabilecek her noktada mesafeyi sağlamaya yardımcı yer işaretlemeleri yapılmıştır.

Genelge ‘de alınan karara dikkat edildiğinde vatandaşların ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş, özellikle yaz sezonunda artan düğünlerin yer ihtiyacını karşılamak için düğün salonlarına yönelik bir esneklik tanınmıştır. Diğer eğlence mekanları ise bu esneklikten faydalandırılmamıştır.

04.07.2020 tarihli ve 10704 sayılı Genelge gereğince “lunapark ve tematik parklar gibi eğlence tesislerinin faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması kararlaştırılmıştır. Kontrollü sosyal hayat döneminde ise salgınla mücadelenin genel prensipleri olan temizlik, maske ve mesafe kurallarının yanı sıra her bir faaliyet alanı kolu için alınması gereken önlemler ayrı ayrı belirlenerek faaliyete geçmeleri sağlanmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

07.07.2020 tarihli ve 10888 sayılı Genelge ile, “1 Temmuz 2020 tarihinden itibaren düğün salonlarının belirlenen kurallara uygun şekilde hizmet vermeye başlayabilecekleri kararı alınmış ve düğün, nişan sünnet düğünü vb. etkinliklerde uyulması gereken esaslar Valilik/Kaymakamlıklara bildirilmiş ve bahse konu etkinliklerin mümkün olan en kısa sürede tamamlanması gerektiği belirtilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Ancak bazı

yörelere sokak veya köy düğünlerinin kına, gelin alma, konvoy oluşturma gibi faaliyetlerle üç güne kadar uzatıldığı, bu düğünlerde başta fiziki mesafe kuralı olmak üzere alınması gereken tedbirlere yeterince uyulmadığı ve toplum sağlığının riske atıldığı, bu nedenlere bağlı olarak bazı mahalle ve köylerin karantinaya alınmak zorunda kalındığı görülmüştür.

Asker uğurlamalarına ilişkin kontrollü sosyal hayatın prensipleri olan temizlik, maske ve mesafe kurallarına uyulması, kontrolsüz kalabalıkların oluşmasına yol açabilecek her türlü uğurlama töreninin önüne geçilmesi, asker uğurlamalarında yalnızca birinci dereceden akrabalara izin verilmesi kararlaştırılmış ve askerlik yükümlülerinden pandemi tedbirlerine uyulacağına dair taahhütname alınmıştır.

12.08.2020 tarihli ve 13079 sayılı Genelge gereğince; “Spor merkezlerinde takım ve temas halindeki sporlar, müsabakalar, eğlence amaçlı maçlar (futbol, basketbol, voleybol, tekvando, güreş, karate vb.) ve kişilerin birbirleriyle yakın temasını gerektiren antrenmanlara ilişkin getirilen kısıtlamaların geçici bir süreliğine devam etmesi kararlaştırılmıştır. Sağlık Bakanlığının 12.08.2020 tarih ve 149 sayılı yazısı ve ekinde yer alan rehber ile belirtilen hükümler çerçevesinde 12.08.2020 tarihinden itibaren faaliyette bulunabilecekleri değerlendirilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

25.08.2020 tarihli ve sayılı 13677 Genelge gereğince; “Adana, Ağrı, Ankara, Bursa, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Kayseri, Konya, Mardin, Şanlıurfa, Van ve Yozgat illerinde başta fiziki mesafe kuralı olmak üzere alınması gereken tedbirlere yeterince uyulmaması, toplum sağlığının riske atılması ve hastalığın yayılım hızını artırması nedeniyle sünnet düğünü, kına gecesi, nişan vb. etkinliklere müsaade edilmemesi; düğün ve nikahların en fazla bir saat içerisinde tamamlanmasının sağlanması; düğün ve nikahlarda her türlü yiyecek içecek servisi/ikramı (paketli su servisi hariç) yapılmasının durdurulması; düğünlerde oyun/dans gibi faaliyetlere kesinlikle müsaade edilmemesi; bu illerimizde her düğün veya nikah merasimine en az bir kamu görevlisinin (kolluk, zabıta vb.) görevlendirilerek denetim faaliyetlerine ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Aynı Genelge gereğince, “tüm illerde kamu kurum ve kuruluşlarında yemekhane hizmetleri hariç olmak üzere kişilere (personel, ziyaretçi ya da hizmet almak için bulunan vatandaşlarımız da dahil) yapılacak her türlü yiyecek içecek (paketli su servisi hariç)

ikramının durdurulması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Bu kararla, kamu kurumlarında personelin birbirlerine veya gelen ziyaretçilere çay, kahve vb. içecekler ısmarlayarak oturma ve sohbet süresinin uzatılmasının ve dolayısıyla fiziksel temasın ve hastalığın yayılımının önlenmesi amaçlanmıştır.

15.09.2020 tarihli ve 15055 sayılı Genelge gereğince; “Valiler ve Kaymakamlar tarafından, 15.03.2020 tarihi itibarıyla ana faaliyet konusu gazino, pavyon, diskotek, bar, birahane, taverna veya gece kulübü olup belediye ve il özel idarelerine müracaat ederek 15.03.2020 tarihinden sonra eski ruhsatını iptal edip yeniden ruhsat almak suretiyle ana faaliyet konusunu değiştiren ya da ruhsatına tali (ikincil) faaliyet konusu ekleyen işyerlerinin listelerinin belediyelerden ve il özel idarelerinden alınarak ana faaliyeti gazino, pavyon, diskotek, bar, birahane, taverna veya gece kulübü olup sonradan ilgili yerel yönetime müracaat ederek ana faaliyet alanını değiştiren işyerlerine yönelik denetim faaliyetlerinin yoğunlaştırılması, bu denetimlerde faaliyet konusunu değiştirerek salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirleri devre dışı bırakacak şekilde eski faaliyetine devam ettiği tespit edilen işletmelerin ilgili genelgeler çerçevesinde derhal kapatılması, İş Yeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmeliğin Ek 3 ncü maddesi çerçevesinde ayrıca işlem yapılması; ana faaliyeti gazino, pavyon, diskotek, bar, birahane, taverna veya gece kulübü olup ruhsatına tali faaliyet işleten işyerlerinin çalışmasına müsaade edilmemesi ve buna yönelik Vali/Kaymakamlarca gerekli kararların Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararlarının ivedilikle alınarak uygulanması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Pandemi sürecinde özellikle eğlence mekanlarına yönelik kısıtlamalar artınca bazı işletmeler mevzuattaki boşluklardan faydalanmak maksadıyla iş yeri ruhsatlarındaki ana faaliyet konularını değiştirerek veya ikincil faaliyet konusu ekleyerek örneğin gazino veya pavyonken, kafe veya lokanta gibi faaliyet konuları seçerek kısıtlamaların kapsamından çıkmaya çalışmışlardır. Bu durumu önlemek amacıyla 15055 sayılı Genelge ile, vali ve kaymakamlara görev verilerek bu tür işletmelerin ana faaliyet konularının belediye ve il özel idarelerinden öğrenilmesi ve buna yönelik denetimler gerçekleştirilerek işletmelerin, ruhsatlarında belirtilen ana faaliyet konularında çalışıp çalışmadıklarının tespiti istenilmiştir. Böylece mülki idare amirleri kısıtlama kapsamında olup da kısıtlamanın dışına çıkmaya çalışan iş yerlerini tespit edip faaliyetten men etmiş ve ilgili mevzuat gereğince bu işletmelere gerekli idari yaptırımları uygulamışlardır.

27.11.2020 tarihli ve 19961 sayılı Genelge’de, “7256 sayılı Kanunla; Derneklerin genel kurul toplantılarının ertelenmesine dair İçişleri Bakanına yetki veren 7244 sayılı Kanunun 2/ç fıkrasına ekleme yapılarak erteleme yetkisinin üçer aylık sürelerle üç defaya kadar kullanılabilmesi hükmü altına alındığından, İçişleri Bakanlığınca da 24.11.2020 tarihli Onay ile Derneklerin genel kurul toplantılarının Şubat ayı sonuna kadar ertelendiği; bu durum doğrultusunda daha önceden 01.12.2020 tarihine kadar yapılmaması kararlaştırılan, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları, birlikler ve kooperatifler tarafından düzenlenecek etkinliklerin (genel kurul toplantıları dahil) 01.03.2021 tarihine kadar ertelenmesi gerektiği; Vali ve Kaymakamlarca yukarıda belirtilen esaslar doğrultusunda Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 27 nci ve 72 nci maddeleri uyarınca İl/İlçe Umumi Hıfzıssıhha Kurulları kararlarının ivedilikle alınması, uygulamada herhangi bir aksaklığa meydan verilmemesi ve mağduriyete neden olunmaması, alınan kararlara uymayanlara Umumi Hıfzıssıhha Kanununun ilgili maddeleri gereğince idari işlem tesis edilmesi ve konusu suç teşkil eden davranışlara ilişkin Türk Ceza Kanununun 195 inci maddesi kapsamında gerekli adli işlemlerin başlatılması hususları kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

21.12.2020 tarihli ve 21153 sayılı Genelge gereğince; “konaklama amaçlı müşteri kabul edebilecek olan oteller ve/veya konaklama tesislerinde; sosyal izolasyon ile başta fiziki mesafe olmak üzere temizlik ve maske kurallarına aykırı olması nedeniyle yılbaşı kutlama programı icra edilmesi veya eğlence/balo düzenlenmesi yasaklanmıştır. Bu süre/günlerde oteller ve konaklama tesislerinde disk jokey performansı dâhil canlı müzik icra edilmemiştir. Saat 22.00’den itibaren ise otel ve konaklama tesislerinde bulunan restoran, lokanta ve diğer otel salonlarında kayıt dinletilmesi de dâhil olmak üzere hiçbir şartta müzik yayınına izin verilmemiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Böylece İçişleri Bakanlığı’nın ilgili genelgeleri ile konaklama tesislerine yönelik uygulanacak standartlar ve tedbirler belirlenmiş, Güvenli Turizm Sertifikası ve tesislere girişte HES kodu sorgulama zorunluluğu getirilmiş, otel ve konaklama tesislerinin sadece konaklama yapan müşterilerine yönelik hizmet verebilmeleri, bu tesislerde bulunan restoran, lokanta ve diğer otel salonlarında saat 22.00’den sonra müzik yayınına (canlı müzik, kayıt dinletilmesi vb. her türlü yayın dahil) izin verilmemesi hususları düzenlenmiştir.

24.02.2021 tarihli ve 3135 sayılı Genelge gereğince daha önce “1 Mart 2021 tarihine kadar faaliyetleri durdurulan sinema salonlarının faaliyetlerine 1 Nisan 2021 tarihine kadar ara verilmesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021). Devamında çıkarılan 30.03.2021 tarihli ve 5676 sayılı Genelge ile de “salgınla mücadelede alınan tedbirlerin devamının sağlanması amacıyla sinema salonlarının faaliyetlerinin 12 Mayıs 2021 tarihine durdurulması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

27.06.2021 tarih ve 10530 sayılı Genelge ile “kademeli normalleşmenin son etabında uygulanacak usul ve esaslara göre sinema salonlarının Sağlık Bakanlığı Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberinde belirlenmiş tedbirler ile temizlik, maske ve mesafe kurallarına uyulması kaydıyla 1 Temmuz 2021 tarihinden itibaren faaliyet gösterebilecekleri belirtilmiştir. 20.08.2021 tarih ve 13441 sayılı Genelge’de ise tiyatro ve sinema salonlarına girişlerde 6 Eylül 2021 Pazartesi gününden itibaren negatif sonuçlu PCR testi zorunluluğu getirilmesi ve bu durumun işletmeciler tarafından tiyatro ve sinema salonlarına girişte HES kodu üzerinden kontrol edilerek hastalığı geçirmemiş veya aşılmayan veya negatif PCR testi bulunmayan kişilerin tiyatro ve sinema salonlarına kabul edilmemesi düzenlenmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

15.01.2022 tarih ve 22954 sayılı Genelge ile “konser, sinema ve tiyatro gibi etkinliklere katılmadan önce PCR testi ile tarama yapılması zorunluluğu uygulamadan kaldırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2022).

f) Eğitim Alanında Yapılan Kısıtlamalar

Eğitim kurumları çok sayıda öğrenciyi öğretmeni ve çalışanı bir araya getirmesi ve özellikle öğrencilerin hareketliliğinden dolayı fiziksel temasın artması nedeniyle salgın hastalığın yayılımını arttıran yerlerden biri olmuştur. Bu nedenle salgın sürecinde yüz yüze eğitime ara verilerek eğitim hizmetleri daha çok online olarak yürütülmüştür.

İçişleri Bakanlığı’nın 18.06.2020 tarihli ve 9863 sayılı Genelgesi gereğince, “Liselere Geçiş Sınavı ve Yükseköğretim Kurumları Sınavının halk sağlığı açısından en uygun koşullarda gerçekleştirilmesi amacıyla LGS öncesi ve sonrasına oluşabilecek yoğunluğu ve bulaşma riskini azaltmak, sınavın sorunsuz bir şekilde yapılmasını temin etmek amacıyla 20 Haziran 2020 Cumartesi günü 09.00 ile 15.00 saatleri arasında Genelge’de belirtilen istisnalar hariç olmak üzere tüm ülkede vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır. Yine yükseköğretim kurumlar sınavının öncesi ve sonrasında

oluşabilecek yoğunluğu ve bulaşma riskini azaltmak, sınavın sorunsuz bir şekilde yapılmasını temin etmek amacıyla 27 Haziran 2020 Cumartesi günü saat 09.30 ile 15.00 arasında ve 28 Haziran 2020 Pazar günü saat 09.30 ile 18.30 saatleri arasında istisnalar hariç olmak üzere tüm ülkede vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır. LGS ve YKS sınavlarına girecek adayların sınav binasına ulaşmalarının toplu taşıma ile sağlanması halinde kendilerinin yanı sıra bir yakını, özel araçlarla gelinmesi halinde ise araç sürücüsü ile birlikte bir yakını sokağa çıkma kısıtlamasına tabi olmamıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

20.11.2020 tarihli ve 19526 sayılı Genelge gereğince, “Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kreşler ile birlikte diğer kamu kurum ve kuruluşları ve gündüz bakım evlerinde yüz yüze eğitim faaliyetlerinin devamının sağlanması, yüz yüze eğitim faaliyetlerine müsaade edilen kreş ve gündüz bakım evlerinin, Sağlık Bakanlığı Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberinde belirlenen kural ve tedbirlere uygun şekilde çalışmalarını temin etmek amacıyla Valilik/Kaymakamlıklar ile bağlı oldukları taşra birimlerince etkin bir şekilde denetlenmesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

02.06.2021 tarihli ve 9069 sayılı Genelge gereğince, “Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınavın (LGS), salgınla mücadele tedbirleri ve güvenlik önlemleri açısından en uygun koşullarda gerçekleştirilmesi ve herhangi bir aksamaya meydan verilmemesi amacıyla; sınava girecek öğrenciler ile beraberlerindeki refakatçi ve/veya yakınlarının, 07.00-15.00 saatleri arasında sokağa çıkma kısıtlamasından muaf tutulması; Valiler ve Kaymakamlarca sınavın sessiz ve huzurlu bir ortamda geçmesi için gerekli tüm tedbirlerin milli eğitim müdürlükleri, kolluk kuvvetleri, yerel yönetimler ve ilgili diğer kurum/kuruluşlarla birlikte alınması, kolluk birimlerince sınavın yapılacağı okul çevrelerinde devriye faaliyetlerinin yoğunlaştırılarak sınava girecek öğrencilerin dikkatlerini dağıtacak gürültülerin önlenmesi, sınav süresi boyunca gürültü yapılmaması konusunda kamuoyu farkındalığını artıracak çalışmalara ağırlık verilmesi; Vali ve Kaymakamlarca bu usul ve esaslar doğrultusunda İl/İlçe Umumi Hıfzıssıhha Kurulları kararlarının ivedilikle alınması ve titizlikle uygulanması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Pandemi sürecinde özellikle genel sınavların yapıldığı dönemlerde mülki idare amirleri, emri altındaki birimlerle birlikte yoğun mesai harcamış, öğrencilerin mağdur

olmaması ve sınavların sorunsuz bir şekilde geçmesi için gereken tüm tedbirleri almış, ilgili tüm kurum ve kuruluşları organize etmiş ve merkezden gelen tüm kural ve tedbirleri sahada titizlikle uygulamıştır.

12.02.2021 tarih ve 2554 sayılı Genelge gereğince, “hafızlık eğitimi veren Kur'an kurslarında öğrenci/kursiyer/öğretici/çalışanların durumlarını kurumlarınca verilecek kurum adresi ve çalışma/ders programını içeren belge ile belgelendirmeleri şartıyla sokağa çıkma kısıtlamasından muaf tutulmaları; 65 yaş ve üzeri olanlar ile 20 yaş altında olanların şehir içi toplu ulaşım araçlarını kullanma kısıtlamasından muaf tutulmaları, vali ve kaymakamların buna yönelik karar almaları ve uygulama yapmaları kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

g) Toplu Taşımalara Yönelik Kısıtlamalar

Covid-19 pandemisi sürecinde toplu taşıma araçları salgının yayılım hızını arttıran yerlerin başında gelmiştir; çünkü metro, tramvay, tren, otobüs, metrobüs, vapur gibi ulaşım araçlarını halkın büyük çoğunluğu kullandığından ve özellikle İstanbul, Ankara gibi kalabalık şehirlerde bu tür araçların içi çok yoğun olduğundan insanlar uzun süre birbirleriyle mesafesiz veya fiziksel temasta bulunarak yolculuk yaptığından virüse maruz kalma ihtimali daha yüksek olmakta ve bu durum da hastalığın bulaşma riskini arttırmaktaydı. Bu nedenle, mülki idare amirleri koordinasyonunda kolluk görevlileri başta olmak üzere ilgili tüm kurum ve kuruluşların katılımıyla toplu taşıma araçlarına yönelik gerekli kontrol ve denetim faaliyetleri titizlikle yürütülmüş ve bu yerlerin hastalığın bulaşma alanı olmaması için gereken tüm çalışmalar özenle yürütülmüştür. İçişleri Bakanlığı tarafından toplu taşıma araçlarına yönelik Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri doğrultusunda, Cumhurbaşkanlığı karar ve talimatlarına göre birçok genelge yayımlanarak gereği yapılmak üzere il ve ilçelere gönderilmiştir.

Bunlardan 28/03/2020 tarihli ve 6009 sayılı Genelge 'de, “iller arası otobüs seferlerinin 28.03.2020 tarihi saat 17:00'den itibaren ancak valiliklerin izni ile yapılabileceği; tüm vatandaşların bulundukları şehirde kalmaları gerekmele beraber tedavi ihtiyaçları nedeniyle doktor kararıyla sevk edilen, birinci derece yakınları vefat eden veya ağır hastalığı olanlar ile özellikle son on beş gün içerisinde gelmiş olduğu yerde kalacak yeri bulunmayan vatandaşların şehirlerarası yolculuk yapmasının valilik izni ile mümkün olabileceği; iller arasında seyahat etmesi zorunlu olan vatandaşların

valilerin/kaymakamların koordinesinde oluşturulacak Seyahat İzin Kurulu'na başvurarak alacakları "şehirlerarası otobüs seyahat izin belgesi" ile seyahat edebileceği kararlaştırılmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Aynı Genelge 'ye göre "Seyahat İzin Kurulu, vali/kaymakamın belirleyeceği kamu görevlisinin başkanlığında, emniyet temsilcisi, belediye temsilci, otogar sorumlusu ve ilgili meslek odası temsilcisi yoksa konuya ilişkin sivil toplum temsilcisinden oluşacağı ve bu kurulların otogarlarda görev yapacağı düzenlenmiştir. Genelge gereğince otobüs firmaları tarafından, şehirlerarası otobüs seyahat izin belgesi verilenlerce yapılan başvurular dikkate alınarak otobüs seferi planlaması yapıp ilgililere bilgi verilmesi gerekmektedir. Seyahat etmesine izin verilen otobüslerdeki yolcuların ve personelin sağlık kontrollerinin yapılması amacıyla otogar çıkışlarında sağlık kontrol noktaları oluşturulmuş, yolcuların sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra otobüs seyahatine başlanmıştır. Seyahat İzin Kurulunca, otobüsle yolculuk yapacak vatandaşların telefonları, gidecekleri yerlerdeki adreslerini belirtilen yolcu listeleri gidilecek ildeki valiliğe bildirilmiştir. Valiliklerce, illerine gelecekleri bildirilen yolcuların il girişlerinde kontrolleri gerçekleştirilmiş, karantinaya alınmasını gerektirecek bir durumun tespit edilmesi halinde ilgili kişiler 14 gün süreyle karantinaya alınmıştır. Karantinaya alınmayanlar arasında 14 gün süreyle gözlem altına kalmaları gereken vatandaşlara evlerinde kalmaları bildirilmiş ve kalıp kalmadıkları hem kolluk görevlilerince hem de ilgili kişilerin aile hekimlerince sürekli kontrol edilmiştir. Otobüslerin güzergahlarında mola verdikleri yerlerin, valiliklerce sürekli hijyen kuralları açısından denetlenmesi ve sağlık kurallarına uygun olarak faaliyet yürütmelerinin sağlanması Genelge gereğince zorunlu tutulmuştur" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Ticari taksilere yönelik İçişleri Bakanlığı'nın 29/03/2020 tarihli ve 6011 sayılı Genelgesi gereğince, virüsün yayılmasının engellenmesi, toplum sağlığı ve kamu düzenin korunması için "30 Mart 2020 tarihi Pazartesi gününden itibaren İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde kayıtlı ticari taksilerin trafiğe çıkışlarında plakasının son hanesine göre sınırlamaya gidileceği; 30 Mart 2020 Pazartesi Günü saat 00.01'den 24.00'a kadar plakasının son rakamı tek olan ticari taksiler, belirtilen saatten sonra plakasının son rakamı çift olan ticari taksilerin trafiğe çıkabileceği ve bu sistemin takip eden günler için de ardışık olarak devam edeceği kararlaştırılmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Aynı Genelge'nin devamında "İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki illerde de konunun valiler tarafından

değerlendirilerek ihtiyaç duyulması halinde belirtilen kapsamda kararlar alınabilmesi belirtilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Genelgeye dikkat edildiğinde İstanbul, Ankara ve İzmir İlleri için genelgenin âmir hükümleri gereğince valilerin bu yönde karar alması ve uygulaması istenilirken bu iller dışındaki diğer illerde valilere takdir hakkı tanınmış ve yetki genişliği ilkesi uyarınca valilerin bulundukları ilin genel durumunu değerlendirdikten sonra bu yönde karar alabileceği ve düzenleyici işlem yapabileceği uygun görülmüştür.

08/05/2020 tarihli 7785 sayılı Genelge gereğince, “Ticari taksi durakları ve ticari taksi olarak kullanılan araçların en az haftada bir kez olacak şekilde düzenli aralıklarla temizlenmesi; gerektiğinde ibraz edilmek üzere araç dezenfeksiyonunu gerçekleştiren yetkili kurum, kuruluş veya odalar tarafından düzenlenmiş, aracın dezenfekte edildiği tarihi gösteren belgenin araçta bulundurulması; taksi şoförlerinin kişisel hijyen kurallarına uygun davranmaları ve aracın içinde mutlaka maske kullanmaları; taksilerde, gün içerisinde araca binen her müşterinin kullanımına yetecek ölçüde kişisel kullanıma uygun dezenfektan malzeme veya kolonya bulundurmaları; taksilere aynı anda üç kişiden fazla ve maskesiz müşterinin kabul edilmemesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Mülki idare amirleri kolluk personeli ile birlikte taksi duraklarına yaptıkları şok denetimlerle taksi şoförlerinin salgın tedbirlerine uyup uymadıklarını sıkı bir şekilde kontrol etmiş ve uymayanlara gerekli idari yaptırımları uygulamışlardır.

29/09/2020 tarihli 15993 sayılı Genelge gereğince, “başta belediyeler olmak üzere ilgili diğer kurum/kuruluşlar tarafından yürütülen her türlü şehir içi toplu ulaşım aracıyla (otobüs, metro, metrobüs vb.) yapılan seyahatlerde kullanılmak üzere kişiye özel hale getirilmiş elektronik/akıllı seyahat kart sistemleri ile Sağlık Bakanlığı Hayat Eve Sığar (HES) uygulaması arasında gerekli entegrasyonların sağlanması; şehir içi toplu ulaşım faaliyetleri için kullanılan ulaşım kartlarını henüz kişiselleştirmemiş durumda olan başta büyükşehir belediyeleri olmak üzere yerel yönetim birimleri ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlarınca, halihazırda kullanılmakta olan elektronik/akıllı seyahat kart sistemlerinin kişiselleştirilmesi amacıyla gerekli çalışmalara biran evvel başlanması; Covid-19 hastalığı tanısı konulan ya da temaslısı durumunda olan vatandaşlarımıza ait varsa kişiselleştirilmiş seyahat kartlarının izolasyon süresi boyunca otomatik olarak askıya alınması; Covid-19 tanılı ya da temaslısı olması nedeniyle izolasyonda olması gerektiği

kendisine bildirilmesine rağmen şehir içi toplu ulaşım araçlarını kullandığı tespit edilen kişilerin bilgilerinin, gerekli idari yaptırımların uygulanması ve gerekiyorsa suç duyurusunda bulunulması için İçişleri Bakanlığı aracılığıyla (e-İçişleri sistemi üzerinden elektronik olarak) ilgili Valilik/Kaymakamlıkla paylaşılması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Bu noktada, vali ve kaymakamlar tarafından hem ilgili belediye ve kurum/kuruluşlarla görüşmeler yapılarak toplu ulaşım kartlarının HES uygulaması ile entegrasyonunun sağlanması takip edilmiş hem de entegre olan şehirlerde izolasyon kurallarına uymayan vatandaşların tespiti halinde bunların idari ve adli yaptırımlarının takibi yapılmıştır.

08/03/2021 tarihli 4113 sayılı Genelge gereğince; “Cumhurbaşkanlığı Kabinesinin 1 Mart 2021 tarihli toplantısında alınan kararlarla kontrollü normalleşme dönemine geçildiği, bu yeni dönemde illerin belirlenmiş kriterler doğrultusunda düşük, orta, yüksek ve çok yüksek riskli olarak dört gruba ayrıldığı ve il bazlı tedbirlerin bu risk gruplarına göre belirleneceği belirtilerek yolcu taşımacılığı faaliyeti gerçekleştirmek üzere Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığınca düzenlenen B1, B2, D1, D2 ve D4 yetki belgesi olan taşıtlarda, başta HES kodu sorgulanması zorunluluğu olmak üzere Sağlık Bakanlığı Covid-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberinde belirtilen tedbirlere uyulması kaydıyla ruhsatlarında belirtilen yolcu kapasitesi oranında yolcu kabul edilebilmesi; çok yüksek risk grubunda bulunan iller dışında, terminal ve gar binalarında bulunan yeme-içme (lokanta, restoran, kafeterya, pastane vb.) yerlerinin, Sağlık Bakanlığı Covid-19 Salgın Yönetimi Çalışma Rehberinde yer alan tedbirlere uyulması kaydıyla çalışma ruhsatlarında belirtilen çalışma saatlerine uygun şekilde faaliyet gösterebilmeleri kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Genelge ‘de belirtilen belgelerden B1 belgesi, otobüsle tarifeli olarak, yani önceden belirlenen bir güzergah, zaman ve ücret tarifesine göre uluslararası ve şehirlerarası ticari yolcu taşımacılığı yapacaklara; B2 belgesi, otobüsle tarifesiz olarak uluslararası ve yurtiçi ticari yolcu taşımacılığı yapacaklara; D1 belgesi, tarifeli olarak otobüsle iller arası ticari yolcu taşımacılığı yapacaklara; D2 belgesi, otobüsle tarifesiz olarak yurtiçi ticari yolcu taşımacılığı yapacaklara; D4 belgesi tarifeli ve tarifesiz olarak 100 kilometreye kadar olan

iller arası ve taşıma mesafesine bakılmaksızın il içi ticari yolcu taşımacılığı yapacaklara verilen yetki belgeleridir (T.C Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024)

h) Resmi ve Dini Bayramlar ile Ulusal Günlere Yönelik Kısıtlamalar

Pandemi sürecindeki kısıtlamalar ve tedbirlerden resim ve dini bayramlar ile resmî tatil ilan edilen ulusal günler de etkilenmiştir. Resmi ve dini bayram günleri tatil olduğundan özellikle hafta sonları ile birleşen bayramlar büyük bir sosyal hareketliliğe ve yoğun seyahatlere sebep olmaktadır. Bu nedenle, pandemi sürecinde bayramlara denk gelen günlerde genellikle sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmış, resmî törenler asgari katılımı düzenlenmiştir. Bununla birlikte sosyal motivasyonu arttırmak amacıyla resmi bayramlarda vatandaşların evlerini bayraklarla donatmaları sağlanmış, vefa sosyal destek grupları üzerinden bayrak dağıtımları gerçekleştirilmiş, ses sistemi olan resmi araçlardan milli marşlar çalınmıştır. Bu uygulamalara yönelik düzenlemeler İçişleri Bakanlığı tarafından gönderilen genelgelerde belirlenmiş, valiler ve kaymakamlar tarafından il ve ilçelerde uygulanmıştır.

İçişleri Bakanlığı'nın 13/03/2020 tarihli ve 5198 sayılı Genelgesi gereğince; "Mayıs ayı başına kadar ülke genelinde yapılması planlanan yemin, anma, mezuniyet vb. törenlerin iptal edilmesi, bütün illerimizde 18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma Günü Programları ile diğer etkinliklerin iptal edilmesi kararlaştırılmıştır" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

21/04/2020 tarihli ve 7058 sayılı Genelge gereğince, "22.04.2020 tarihi saat 24.00 ile 26.04.2020 tarihi saat 24.00 arasında belirtilen istisnalar dışında Büyükşehir statüsündeki 30 il ile Zonguldak İl'inde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanması; 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. yılının koronavirüs salgınına karşı alınan tedbirlerle de örtüşecek şekilde kutlanması, çelenk sunma töreninin en fazla on kişi ile sosyal mesafeye uygun olarak ve maske kullanılarak düzenlenmesi; vatandaşların evlerine bayrak asmalarının teşvik edilmesi ve imkanlar dahilinde Vefa Sosyal Destek Grupları tarafından vatandaşlara Türk Bayrağı dağıtılması; il/ilçelerde bulunan başta şehit çocukları olmak üzere öksüz, yetim, kimsesiz çocuklara yönelik sosyal mesafe kuralları çerçevesinde günün anlamına uygun ziyaretler yapılması, hediyeler verilmesi; 01.01.2000 tarihinden sonra doğan çocukların Covid-19 tedbirleri kapsamında evlerinden çıkamamaları nedeniyle özellikle 7-12 yaş grubunda olup 23 Nisan doğumlu çocukların Vefa Sosyal

Destek Grupları tarafından doğum günü kutlamalarının yapılması; valilikler/kaymakamlıklar tarafından uygun görülen özel veya kamu kurum, kuruluş ve yerel yönetimlerin ses sistemi olan araçlarının süslenmesi ve 15.00-17.00 saatleri arasında günün anlamına uygun çocuk şarkılarının yayınlanması, konunun vali/kaymakamlar ve diğer sıralı/sorumlu amirlerce titizlikle takip edilmesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Genelgeye bakıldığında bir yandan pandemi tedbirleri sıkı bir şekilde uygulanırken diğer yandan var olan koşullar içerisinde 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın kutlanmaya ve vatandaşlara milli duyguların hissettirilmeye çalışıldığı; ayrıca çocuklara psiko-sosyal destek sunulduğu görülmektedir.

28/04/2020 tarihli ve 7345 sayılı Genelge gereğince; “30.04.2020 tarihi saat 24.00 ile 03.05.2020 tarihi saat 24.00 arasında belirtilen istisnalar dışında Büyükşehir statüsündeki 30 il ile Zonguldak İl’inde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanması; Emek ve Dayanışma Günü etkinliklerinin koronavirüs pandemisinin halk sağlığına tehditleri gözetilerek yapılması; buna göre 1 Mayıs Cuma günü sadece İstanbul/Taksim Meydanında işçi ve memur konfederasyonlarının istemeleri durumunda her biri en fazla onar kişiden oluşacak gruplarla çelenk sunma programı gerçekleştirebileceği; 1 Mayıs Cuma günü sokağa çıkma kısıtlaması uygulanan diğer büyükşehirler ve Zonguldak ilinde bulunan işçi konfederasyonlarının 30 Nisan Perşembe günü valiliklerce belirlenen yerlerde ve en fazla beş kişinin katılımı ile sadece basın açıklaması düzenleyebileceği; sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmayan diğer illerde işçi konfederasyonlarının 1 Mayıs Cuma günü valiliklerce belirlenen yerlerde ve en fazla beş kişinin katılımı ile sadece basın açıklaması düzenleyebileceği kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

15/05/2020 tarihli ve 8128 sayılı Genelge gereğince, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı’nın 101. yılına ilişkin kutlamaların pandemi tedbirleri doğrultusunda çelenk sunma programının asgari katılımı (en fazla on kişi), maske kullanımı ve sosyal mesafe kurallarına uyularak gerçekleştirilmesine; TBMM’de grubu bulunan siyasi parti temsilcilerinin istemeleri halinde çelenk sunma programına en fazla on kişi ile katılabilmesine; bütün vatandaşların evlerinin bayraklarla donatmalarının teşvik edilmesine; imkanlar dahilinde Vefa Sosyal Destek Grupları tarafından vatandaşlara Türk Bayrağı dağıtılmasına; gençlik yürüyüşü vb. etkinliklerin düzenlenmemesine; 19 Mayıs

Salı günü kamuya ait araçların günün anlam ve önemine uygun olacak şekilde Türk Bayrağı ile donatılmasına; sokağa çıkma kısıtlaması olan illerimizde vatandaşlarımızın araçları ile 12:00-17:00 saatleri arasında konvoy oluşturmada ve duraksama yapmada günün anlam ve önemine uygun müzikli paylaşımlar yapmalarına izin verilmesine karar verilmiş, konunun başta Vali/Kaymakamlar olmak üzere il/ilçedeki sıralı/sorumlu amirler tarafından bizzat takip edilmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla gerekli koordinasyonun sağlanması ve uygulamada herhangi bir aksaklığa meydan verilmemesi istenilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

19/05/2020 tarihli ve 8184 sayılı Genelge gereğince, “Ramazan Bayramı süresince Koronavirüs (Covid-19) salgınının halk sağlığı açısından oluşturabileceği riskleri yönetebilmek adına, ülke genelinde Ramazan Bayramı arifesine denk gelen 23 Mayıs 2020 Cumartesi gününden başlayarak 24-25-26 Mayıs 2020 tarihlerinde belirli iş grupları, meslek mensupları ve görevliler istisna tutularak sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmasına karar verilmiştir” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

21/12/2020 tarihinde 21153 sayılı Genelge gereğince, “31 Aralık 2020 Perşembe günü 21.00’den 4 Ocak 2021 Pazartesi günü saat 05.00’e kadar sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmasına; kısıtlama süresince oteller ve/veya konaklama tesislerinde, sosyal izolasyon, fiziki mesafe, temizlik ve maske kurallarına aykırı olması nedeniyle yılbaşı kutlama programları ile eğlence/balo düzenlenmesine kesinlikle müsaade edilmemesi; vali ve kaymakamlarca belirtilen kurallar doğrultusunda Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 27 nci ve 72 nci maddeleri uyarınca İl/İlçe Umumi Hıfzıssıhha Kurulları kararlarının ivedilikle alınması ve uygulamada herhangi bir aksaklığa meydan verilmemesi; belirlenen kurallara aykırı uygulama yaptığı veya eğlence yeri şeklinde faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen otel ve konaklama tesislerine Umumi Hıfzıssıhha Kanununun ve Turizmi Teşvik Kanununun ilgili maddeleri gereğince idari işlem tesis edilmesi ve konusu suç teşkil eden davranışlara ilişkin Türk Ceza Kanununun 195 inci maddesi kapsamında gerekli adli işlemlerin başlatılması kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Yılbaşı gecesi düzenlenen kutlama ve eğlence programlarında sosyal mesafe ve maske kurallarına uyulması imkânsız bir hal aldığından ve bu tür zamanlarda sosyal etkileşim fazla olduğundan Genelge ’de bu hususlar düşünülerek yılbaşını da içine alacak şekilde sokağa çıkmak kısıtlaması kararı verilmiş ve otel, konaklama tesisi ve benzeri

yerler için de katı kurallar getirilmiştir. Mülki idare amirleri il ve ilçelerinde yılbaşı gecesi yoğun mesai harcayarak emri altındaki kolluk personeli marifetiyle kontrol ve denetimler gerçekleştirmiş, özellikle mülki sınırları içinde otel, konaklama tesisi, eğlence mekânı vb. yerler bulunan vali ve kaymakamlar, bu tür yerleri sürekli gözlem altında tutmuş ve sosyal izolasyonun sağlanması için büyük gayret göstermişlerdir.

Covid-19 virüsü hızla yayılan ve ciddi sağlık riskleri oluşturan bir virüs olması nedeniyle sebep olduğu salgın hastalıkla mücadelede yukarıda başlıklar halinde bazı örnekleri sunulan bir dizi kısıtlamalar uygulanmıştır. Mülki idare amirleri tüm bu kısıtlamalara yönelik olarak ilgili genelgelerin il ve ilçelere ulaşması ile birlikte vakit kaybetmeksizin umumi hıfzıssıhha kurul kararlarını alıp sahada bu kısıtlamaları uygulamışlar ve uygulanma sürecini titizlikle kontrol etmişlerdir. Çarşı, pazar, alışveriş merkezleri, berberler ve güzellik salonları, eğlence mekanları, eğitim mekanları, ibadethaneler gibi fiziksel temasın yoğun yaşanabileceği ve hastalığın hızla yayılabileceği birçok yer vali ve kaymakamlar tarafından kontrol ve denetim altında tutulmuş; maske, sosyal mesafe, hijyen vb. tedbirlere ve getirilen kısıtlamalara uyulup uyulmadığı denetlenmiş, uymayanlara idari ve adli yaptırımlar uygulanmıştır.

Bu kısıtlamaları uygulamak ve hastalığın yayılmasını önlemek için mülki idare amirleri hayati bir rol üstlenmiş ve maiyetindeki kamu kurumları ve personeli ile birlikte önemli görevler ifa etmiştir. Mülki idare amirleri, kısıtlamalara yönelik merkezden alınan kararlar ve gönderilen genelgeler doğrultusunda il ve ilçe düzeyinde çıkardıkları umumi hıfzıssıhha kurulu kararları ile tüm bu tedbirleri sahada uygulamışlardır. Bununla beraber bazı il ve ilçelerde zamanla farklı uygulamalar da gelişmiş ve valiler tarafından bulundukları illere özel farklı kısıtlamalar da getirilmiştir. Örneğin hastalığın yayılmasını önlemek ve vatandaşların maskelerini çıkarmalarını engellemek amacıyla bir ilimizde vatandaşlara toplu alanlarda dondurma yeme yasağı getirilirken bir başka ilimizde çekirdek yeme yasağı getirilmiştir. Kısıtlamaların il ve ilçelerde farklı uygulamalara evrileceğini fark eden İçişleri Bakanlığı, il ve ilçelere gönderdiği 24.03.2020 tarih ve 8733 sayılı Genelgesinde “salgınla mücadele gibi riskli bir süreç yürütülürken bütünsel bir bakış açısıyla konuların ele alınması, bu nedenle salgınla mücadeleye ilişkin ülke genelinde uygulamada yeknesaklık sağlanması için illerde farklı uygulamalara izin verilmemesi kararlaştırılmıştır” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Getirilen kısıtlamalar ve uygulanan tedbirlerin bir amacı salgın hastalığın yayılmasını önleyerek halk sağlığını korumaksa diğeri de sağlık sisteminin işlevini korumak ve çökmesini engellemektir. Zira ülkedeki sağlık sisteminin de bir kapasitesi olduğundan hastalığın hızla yayılması sonucu hasta sayısında meydana gelen yüksek artış, bir süre sonra hastanelerin ve sağlık kuruluşlarının da işleyişini bozmuş ve durma noktasına getirmiştir. Bu türden hasta sayısının hızla yükseldiği dönemlerde sağlık müdürleri ve hastane başhekimleri durumun ciddiyetini mülki idare amirine arz ederek tedbirlerin sıkılaştırılması hususunda destek istemişlerdir. Bu tür durumlarda mülki idare amirleri alınan kısıtlama kararlarını sahada daha sert bir şekilde uygulayarak hastalığın yayılım hızının düşmesini sağlamış; hasta sayısı düşüşe geçtiğinde de sağlık hizmetleri daha sağlıklı bir şekilde yürütülebilmıştır. Bu nedenle mülki idare amirleri, bir yandan halk sağlığını korumanın mücadelesini verirken diğer yandan sağlık sisteminin efektif çalışması için stratejiler geliştirmiş, güncel durumu sürekli takip etmiş ve herhangi bir olası kriz yaşanmadan doğru zamanlı kararlar alarak sürecin sağlıklı bir şekilde devamını sağlamışlardır.

Bununla birlikte birçok kamu görevlisi gibi mülki idare amirlerinin de birçoğu salgınla mücadelede yeterli tecrübe sahibi değillerdi ve belki de bazıları ilk defa bir salgın hastalıkla karşılaşmışlardı. Hızlı yayılan ve ölümcül sonuçları olan bu salgın krizi karşısında etkili bir mücadeleyle kamu yönetiminin tepkisini doğru, hızlı ve etkili bir şekilde ortaya koymaya çalışan mülki idare amirlerine, İçişleri Bakanlığı'ndan gönderilen kararlar ve genelgeler faydalı yol göstericiler ve doğru kılavuzlar olmuştur. Daha etkili sonuçlar alabilmek için uygulamanın nasıl yapılması gerektiği zaman içinde daha iyi öğrenilip anlaşılmıştır. Bu durum, krizlerden ders çıkarmanın, kriz sonrası bir kurumsal hafıza oluşturma ve edinilen tecrübeleri yeni krizlere karşı kullanabilmenin önemini de açıkça göstermiştir.

2.4.4.2. Aşılama Çalışmalarının Yönetimi

Covid-19 pandemisi, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sağlık sistemini ve günlük yaşamı derinden etkilemiştir. Bu sürecin en önemli mücadele araçlarından biri de aşılama faaliyetleridir. 2021'in sonlarına doğru Türkiye'de aşılamada önemli bir mesafe katedildi. Turkovac aşısının da devreye girmesiyle birlikte aşılama süreci yerel kaynaklarla desteklenmiş oldu. 2022 ve sonrasında ise Covid-19'un etkisini azaltmasıyla birlikte

aşılamaya yönelik talepler düşerken risk grupları için hatırlatma dozları yapılmaya devam etmiştir.

a) Aşılama Çalışmalarına İlişkin Genel Bilgiler

Türkiye'de Covid-19 aşılama çalışmaları 13 Ocak 2021 tarihinde başladı. İlk uygulanan aşı, Çin menşeli Sinovac firmasının geliştirdiği CoronaVac aşısıydı. İlk aşı, dönemin Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'ya yapıldı. Türkiye, Covid-19'a karşı etkili bir aşı programı uygulamak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Aralık 2020'de ilk doz aşı, sağlık çalışanlarına uygulanmış ve ardından yaşlılar ile kronik hastalığı olan bireylere öncelik verilmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın 05/01/2021 tarihli ve 77 sayılı Genelgesi gereğince, Sağlık Bakanlığından gelen yazıya istinaden Covid-19 aşılama programına sağlık tesislerinde çalışan personel ile başlanması; bu doğrultuda sağlık hizmet sınıfı olup olmadığına bakılmaksızın hasta ile doğrudan ya da dolaylı olarak karşılaşan çalışanların öncelikle aşılanması; aşı planlaması kapsamında kurum tabipliği, adli tıp birimleri, cezaevi tabipliği gibi sağlık hizmeti sunan merkezlerde görev alan sağlık çalışanlarının kayıt, kontrol ve doğrulama işlemlerinin yapılmasının gerektiği ve bunun için Sağlık Bakanlığı'nın hazırladığı EKİP-Personel Bilgi Yönetim Sistemi'nin kullanılması kararlaştırılmıştır.

2021 yılı ile birlikte aşılama programı hız kazanmış, ilk etapta uygulanan Sinovac aşısının ardından, Pfizer-BioNTech aşısı da Türkiye'ye gelerek uygulanmaya başlamıştır. Nisan 2021 itibarıyla Türkiye'de aşılama hızı günlük 1 milyon doza ulaşmış ve ülke genelinde ciddi bir aşılama oranı elde edilmiştir. 2022 yılına gelindiğinde, aşılamanın yanı sıra hatırlatma dozları da uygulanmaya başlamış, kurumsal aşılama sağlık çalışanları ve kritik sektörlerdeki çalışanlar için zorunlu hale getirilmiştir. Türkiye'de toplam yapılan aşı sayısı 152.735.468, bir doz aşı uygulanan kişi sayısı 57.962.182, iki doz uygulanan kişi sayısı 53.195.186'dır. Bir doz aşı yapılma oranı %93,38 iken iki doz aşı yapılma oranı %85.70'tir (Sağlık Bakanlığı, 2024).

Şekil 2. En Az İki Doz Aşı Olmuş 18 Yaş ve Üstü Nüfusun İl Bazında Yüzdelik Oranı.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı (2024)

Aşı türleri olarak Türkiye'de Coronavac (Sinovac), Pfizer-BioNTech, Sputnik V ve Turkovac olmak üzere dört çeşit aşı kullanılmıştır. Aşılama süreci yaş ve risk gruplarına göre kademeli olarak ilerlemiştir. İlk etapta sağlık çalışanları ve 65 yaş üstü bireyler aşılanırken, sonrasında yaş sınırı kademeli olarak düşürülerek genç nüfusa da aşı yapılmıştır. Aşılama süreci boyunca Türkiye, aşı randevu sistemini ve mobil aşı ekiplerini devreye sokarak vatandaşların aşılanmasını kolaylaştırmıştır. Sağlık Bakanlığı'na ait e-Nabız uygulaması üzerinden de randevu sistemi ile aşılama hizmetleri organize edilmiştir. Kamuoyunu bilgilendirme çalışmaları, sosyal medya kampanyaları ve sağlık uzmanlarının yaptığı açıklamalar, aşıya karşı olan güvensizliği azaltmaya yönelik önemli adımlar olmuştur. Aşılamanın hızlandırılması için çeşitli kamu spotları, ünlü kişilerin desteklediği kampanyalar ve medya aracılığıyla bilinçlendirme çalışmaları devreye sokulmuştur.

Türkiye'nin Covid-19'a karşı toplumsal bağışıklık hedefi, nüfusun %70' ine iki doz aşının yapılmasıydı. Aşı tereddüdüne rağmen, aşılama kampanyaları sayesinde milyonlarca insan aşılanarak salgının kontrol altına alınmasına yönelik önemli katkılar sağlandı. Pandemi sürecinde aşılama çalışmalarına toplumsal uyumun sağlanmasında yöneticilerin ikna edici ve bilimsel verilere dayalı ispatlayıcı konuşmaları da etkili olmuştur; çünkü bu şekilde toplumun güveninin kazanılması sağlanmıştır. Özellikle cumhurbaşkanı, bakanlar, siyasetçiler, mülki idare amirleri, belediye başkanları ve kanaat önderleri gibi farklı kesimlerden önemli kişilerin medya önünde aşı yaptırmaları toplumsal güveni arttırarak aşının ülke genelinde yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Böylece Covid-

19 virüsüne karşı Türkiye'de yürütülen aşılama çalışmaları, sağlık sisteminin yükünü hafifletmiş, toplumsal bağışıklığı artırarak pandeminin kontrol altına alınmasında kritik bir rol oynamış ve normalleşme sürecine geçişte önemli bir etken olmuştur.

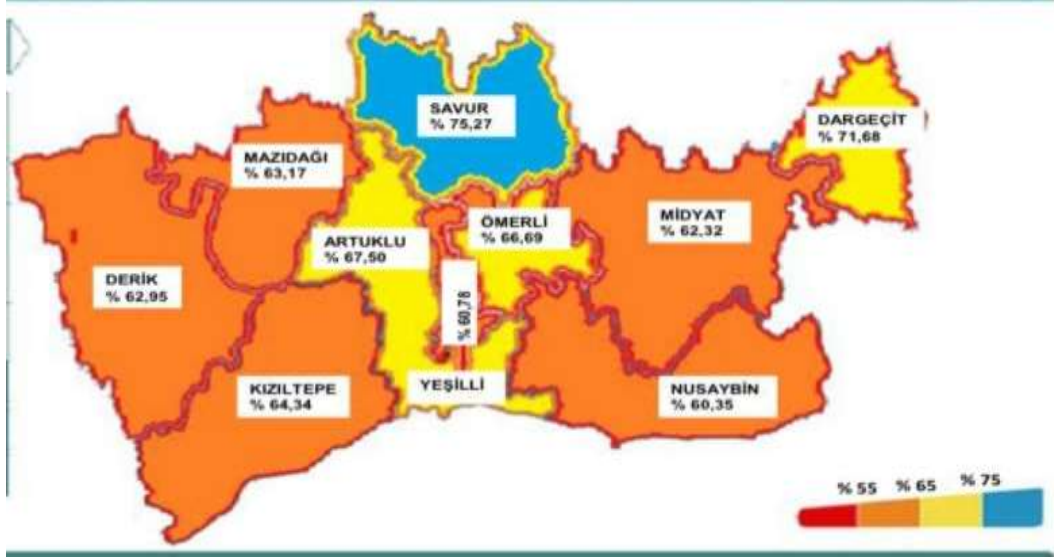
b) Mülki İdare Amirlerinin Covid-19 Aşılama Çalışmalarındaki Rolü

Covid-19 aşılama çalışmaları sürecinde, mülki idare amirleri (valiler ve kaymakamlar), Türkiye genelinde aşılama çalışmalarının koordinasyonu, planlanması ve denetlenmesinde kritik bir rol üstlenmişlerdir. Mülki idare amirleri, İçişleri Bakanlığı'nın genelgeleri ve talimatnameleri doğrultusunda, çalışmaların yerelde hızlı, etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesi için gerekli çalışmaları başarılı bir şekilde yönetmiş; yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşlarını ve diğer ilgili kurum ve kuruluşları da sürecin içine dahil ederek bu konuda yerelde büyük başarılar elde edilmesini sağlamışlardır.

Aşılama sürecinde mülki idare amirleri, özellikle il ve ilçelerdeki sağlık kuruluşlarıyla koordinasyon, aşı tedarikinin güvenli bir şekilde bölgelere ulaştırılması, aşılamada öncelikli grupların belirlenmesi ve bu gruplara öncelik verilmesinin sağlanması ve aşı konusunda tereddüt yaşayan halka yönelik bilgilendirme kampanyalarının yürütülmesi gibi birçok konuda önemli görevler gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte aşılama çalışmalarına katılan sağlık ekiplerinin güvenliği de mülki idare amirleri tarafından sağlanmıştır. Örneğin bazı ilçelerdeki aşı çalışmalarında vatandaşlar tarafından sağlık çalışanlarına yönelik zorluk yaşatılması üzerine, sağlık müdürünün bildirimi ve talebi ile kaymakam tarafından kolluk personeli ve ilgili mahallenin okul müdürü görevlendirilerek hem sağlık çalışanlarının güvenliği temin edilmiş hem de vatandaşlara tanıdıkları kamu görevlileri üzerinden konu detaylıca anlatılarak ikna olmaları sağlanmıştır.

Covid-19 salgınının başlangıcında, mülki idare amirleri, aşı uygulama merkezlerinin kurulmasını sağlamıştır. Sağlık Bakanlığı'na bağlı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü'nün denetiminde olan bu merkezlerde, mülki idare amirleri yerel kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamış; stadyumlar, okullar ve spor salonları gibi büyük alanları aşılama merkezi olarak belirlemiş ve halkın bu merkezlere ulaşımı konusunda ilgili kurumları koordine ederek gereken desteği sağlamıştır. Bu noktada vali/kaymakamlar, halkın aşıya erişimini kolaylaştırmak amacıyla taşra teşkilatlarıyla iş birliği yapmış ve sürecin hızlı ilerlemesini sağlamak adına gerekli tedbirleri almıştır.

Covid-19 aşılmasına yönelik tereddütlerin ortadan kaldırılması amacıyla, mülki idare amirleri yerel medyada ve sosyal platformlarda bilgilendirme kampanyalarına da öncülük etmişlerdir. Özellikle kırsal kesimlerde ve aşı tereddüdünün yüksek olduğu bölgelerde valiler ve kaymakamlar tarafından bilgilendirici çalışmalar yürütülmüş; imamlar, öğretmenler, muhtarlar gibi kamu görevlileri ile yerel kanaat önderleri üzerinden aşının güvenli ve gerekli olduğuna dair kamuoyu bilgilendirilmiştir.

Şekil 3. Mardin İli ilçeler bazında aşılama oranları (%)

Kaynak: Mardin İl Sağlık Müdürlüğü (2021)

Sahada yapılan çalışmalara bakıldığında, her hafta il valisi başkanlığında o ilin ilçe kaymakamları ve ilgili kurum müdürlerinin katılımıyla toplantılar yapılarak aşılama durumunun ve aşılanan vatandaş sayısının Şekil 3'teki gibi ilçe bazlı düzenlenen haritalar üzerinden güncel olarak takip edilip değerlendirildiği, aşılama geride olan ilçelerin kaymakamlarına bu durumun sebebinin sorulduğu ve aşılama oranının artması için çözüm önerileri ve uygulama yöntemleri üzerinde konuşulduğu gözlenmiştir. Aynı toplantı İçişleri Bakanı'nın başkanlığında valilerin katılımıyla da yapılmış ve illerin aşılama oranları aynı şekilde değerlendirilmiştir. Aşılama Türkiye ortalamasının gerisinde bulunan il ve ilçelerin vali ve kaymakamları, bu oranı yükseltmek için gereken tedbirleri almış, sağlık müdürleri başta olmak üzere ilgili kurum müdürleri ile bu konuda toplantılar yaparak vatandaşların teşvik edilmesi yönünde uygun yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır. Ayrıca bu çalışmalar sırasında mülki idare amirleri, sağlık ekiplerini de onore etmek adına, köy

köy, mahalle mahalle gezerek vatandaşların aşılarını evlerinde yapan ve bu konuda büyük çaba ortaya koyan sağlık çalışanlarını başarı belgesi ile ödüllendirmiş ve tebrik etmişlerdir. Böylece aşılama çalışmalarında Türkiye diğer ülkelere kıyasla çok büyük başarı göstermiştir; çünkü birçok dünya ülkesinde aşıya ulaşmanın bile zor olduğu durumlar yaşanırken, Türkiye'de aşılama ekipleri vatandaşın evine kadar giderek aşı hizmetini kendileri sunmuşlardır. Bu konuda mülki idare amirlerinin süreci bizzat takip ederek ekipleri koordine etmelerinin, yani işin içinde olmalarının önemi yadsınamaz bir gerçektir.

2.4.4.3. Vefa Sosyal Destek Programı Çalışmalarının Yönetimi

Vefa Sosyal Destek Grupları (VSDG), Türkiye'de özellikle Covid-19 pandemisi süreciyle birlikte önemli bir sosyal yardım ve dayanışma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır. Bu gruplarla, ülke genelinde sosyal yardıma ihtiyaç duyan bireyler için hızlı bir şekilde destek sağlamak amaçlanmıştır. VSDG, 2020 yılındaki pandemi döneminde toplumun özellikle yaşlılar, kronik hastalar ve engelli bireyler gibi risk gruplarındaki vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuşlardır. İçişleri Bakanlığının 22.03.2020 tarihli ve 5762 sayılı Genelgesi ile; 65 yaş üzeri vatandaşlarımız ile bağışıklık sistemi düşük ve kronik akciğer hastalığı, astım, KOAH, kalp/damar hastalığı, böbrek ve hipertansiyon hastalığı, karaciğer hastalığı olanlar ile bağışıklık sistemini bozan ilaçları kullanan kişilerin Covid-19 salgını yönünden en fazla risk altında bulunan gruplar olması nedeniyle 21.03.2020 tarihi saat 24.00'ten itibaren toplu ulaşım araçları ile seyahat etmelerinin sınırlandırılarak sokağa çıkmalarının kısıtlanması; bu durumda tek başına yaşayan ve ihtiyaçlarını karşılayacak yakını bulunmayan 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşların mağdur olmaması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması için vali/kaymakamların başkanlığında Vefa Sosyal Destek Grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Aynı Genelge gereğince, Vefa Sosyal Destek Grubunun, il/ilçe emniyet müdürü, il/ilçe jandarma komutanı, vali/kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, yerel yönetimler, AFAD, Kızılay ve ihtiyaç duyulacak sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşturulması; illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından 65 yaş ve üzeri ile kronik hastalığı olan vatandaşların sağlık başta olmak üzere tüm temel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tedbirlerin alınması; söz konusu vatandaşların 112, 155, 156 numaraları üzerinden ihtiyaçlarını bildirebileceği; bu çağrılarının

cevaplandırılması ve gerekli hizmetlerin üretilmesi için başta kolluk birimleri olmak üzere ihtiyaç duyulacak sayıda kamu görevlisi/ekip ve araç görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu ortak telefon numaralarının yanı sıra her il ve ilçede vefa iletişim merkezlerine ait sabit telefon numaraları da belirlenerek vatandaşlara duyurulmuştur.

Vefa sosyal destek gruplarının kurulması ile mülki idare amirlerinin Covid-19 krizi ile mücadeledeki görevlerine yeni bir başlık açılmış oldu. Bu önemli ve ağır görev, vali/kaymakamların pandemi sürecinde en fazla mesai harcadıkları ve sürekli takip ettikleri alanlardan biri olmuştur; çünkü VSDG'nin oluşturulması, gereken teçhizatla donatılması, araç ve ekipman sağlanması ile bunların takip ve koordinasyonu sürekli ilgilenmeyi gerektiren bir konuydu. Hele ki yapılan işin hedef kitlesi 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olan insanlar gibi hassas bir grup olunca işin daha hassas ve titizlikle yürütülmesi, herhangi bir mağduriyete veya şikâyeteye mahal verilmemesi gerekmekteydi.

Vefa Sosyal Destek Grupları, farklı kamu kurumlarının iş birliğiyle faaliyet göstermiştir. Bu grupların temel işlevleri arasında, ihtiyaç sahibi bireylerin gıda, ilaç ve temizlik malzemeleri gibi acil ihtiyaçlarını karşılamak, psikolojik destek sağlamak ve sosyal dayanışmayı artırmak yer almıştır. Bu destek gruplarında kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra özel sektör kuruluşları ile STK'lar da yer almıştır. Örneğin Türkiye Motosiklet Federasyonu, bireysel motosiklet kullanıcıları ve lisanslı sporcuları aracılığıyla sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu günlerde 08.00-22.00 saatleri arasında gönüllü olarak vefa sosyal destek gruplarında görev almayı İçişleri Bakanlığı'ndan talep etmiş, 1.825 gönüllü motosikletli vefa çalışmalarına katılmak için "Bin Motosikletli Gönüllü Projesi"ne başvurmuş ve bu kişiler arasından seçilenler vefa çalışmalarında özellikle de dağıtım hizmetlerinde yer almıştır (TMF, 2024).

Vefa sosyal destek grupları aracılığıyla ilgili vatandaşlara çeşitli aynı ihtiyaç malzemelerinin yanı sıra sosyal yardım aidatları, emekli aylıkları, destek ödemeleri gibi nakdi ihtiyaçlar da ulaştırılmıştır. Örneğin İçişleri Bakanlığının 18.04.2020 tarihli ve 7006 sayılı Genelgesinde; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi Destek Programı çerçevesinde, 65 yaş üstü dar gelirli hak sahibi vatandaşlara 1.000 TL ödeme yapılması kararlaştırıldığı; 65 yaş üstü hak sahibi vatandaşların alacağı yardımların adreslerinde, valilikler, kaymakamlıklar ve kolluk birimlerince "Vefa Sosyal Destek Grubu"nda görevlendirilen personel tarafından teslim

edilmesi kararlaştırılmıştır. Dağıtım sürecinde bazı zorluklar da yaşanmıştır. Örneğin adrese gidildiğinde vatandaşın adreste olmaması veya kendisine sosyal yardım çıkmasına rağmen kişinin öldüğünün tespit edilmesi gibi durumlarda gelen yardım parasının kişinin yakınına teslim edilmesi ya da geri iadesi gibi farklı uygulamalar gelişmeye baş gösterirken, İçişleri Bakanlığı'nın 7006 sayılı Genelgesi gereğince sosyal yardımların bizzat hak sahibi kişiye imza karşılığı verilmesi, bunun dışında herhangi bir kişiye teslim edilmemesi kararlaştırılmıştır.

VSDG çalışmaları sırasında çeşitli zorluklar, problemler veya güzel anılar da yaşanmıştır. Örneğin Antalya'nın Muratpaşa ilçesinde tek başına yaşayan yetmiş yaşındaki Sebiha Aydın isimli vatandaş, kendisine arkadaş olması için VSDG iletişim merkezinden muhabbet kuşu isteğinde bulunmuş, müftülük personelinin oluşturduğu VSDG gönüllüleri de muhabbet kuşu alarak vatandaşa ulaştırmış ve vatandaş yaşadığı büyük sevinç ve şaşkınlık karşısında duygulanmış ve getirilen hayvana “Vefa” adını koymuştur. Yine Siirt'te yaşayan seksen yaşındaki şehit annesi Dürri İlbaş isimli vatandaş, kısıtlamalar nedeniyle oğlunun mezarını ziyaret edemeyince VSDG İletişim Merkezinden yardım istemiş, Siirt Valiliği şehit annesi için araç ayarlayarak kendisini evinden almış ve kabir ziyaretinin ardından tekrar evine bırakmıştır (Yeşilay, 2020). Bazen de çok uzak noktalardan ekmek vb. basit sayılabilecek ihtiyaçlar istenince VSDG ekibinin merkezden o noktaya ihtiyaç malzemesini götürmesinin hem zaman kaybına hem de yakıt masrafına sebep olacağı görülmüştür. Bu durumda bazı ilçelerde yerelde giderilebilecek ihtiyaçların oradaki muhtar, imam, öğretmen vb. Vefa görevlileri tarafından temin edilmesi ve vatandaşa teslim edilmesi kararlaştırılarak ekiplerin daha verimli ve efektif çalışmaları sağlanmıştır (Yeşilay, 2024).

Vefa sosyal destek gruplarının kurulmasının bir amacı da yapılan yardımların tek elden yönetilmesi vatandaşların farklı kişi kurum veya kuruluşlarla muhatap edilmemesi ve özellikle de farklı isimler altında kurulan STK'larca veya kişilerce konunun suistimal edilmemesidir. Bu grupların kurulmasıyla birlikte, özellikle yaşlı ve yalnız bireylerin evlerinde ziyaret edilerek sosyal izolasyonlarının azaltılması hedeflenmiş, toplumda dayanışma ve yardımlaşma kültürünün güçlenmesine katkıda bulunulmuştur. 16.04.2021 tarihi itibarıyla VSDG aracılığıyla farklı konularda 21 milyon 210 bin 899 hizmet vatandaşa ulaştırılmıştır. 65 yaş ve üzeri vatandaşlar tarafından 11 milyon 133 bin 545 istek çağrısı yapılmış, 3 milyon 124 bin 580 kişiye maaş ödemeleri hanelerinde

gerçekleştirilmiş, 960 bin 887 kişiye ayrıca sosyal destek ödemeleri evlerinde yapılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlanan 5 milyon 991 bin 887 adet maske kolonya hediye paketleri de vatandaşlara adreslerinde ulaştırılmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021).

Görüldüğü gibi Vefa Sosyal Destek Grupları büyük bir organizasyon, geniş çaplı bir çalışma alanı, kapsamlı bir plan ve işleyiş anlamına gelmektedir. Mülki idare amirlerinin sorumluluğunda olan bu gruplar farklı kurum, kuruluş, STK ve kişilerden oluştuğu için bunların tek elden organizasyonu, koordinasyonu ve yönetiminin ancak vali ve kaymakamlar tarafından sağlanabileceği görüldüğünden bu grupların yönetim ve koordinasyon görevi mülki idare amirlerine verilmiştir. Bir yandan kısıtlamalar ve sıkı tedbirler uygulanırken diğer yandan vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması ve dertlerine derman olunmaya çalışılması belki de dünyada tek örneği olan bir kriz yönetimi ve uygulama örneğidir. Türkiye’de uygulanan bu kriz yönetim modeli, dünya ülkelerine de örnek olmuş, çok beğenilmiş ve çok takdir edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAMU YÖNETİMİNİN KRİZLERE KARŞI DİRENCİNİN ARTIRILMASINA YÖNELİK TARTIŞMALAR, GÖZLEMLER VE ÖNERİLER

Direnç, bir toplumun veya ulusun risklerle etkili bir şekilde mücadele etme ve bu mücadeleden başarıyla çıkma yeteneğini ifade etmektedir. Covid-19 salgını, dünya genelinde eşi benzeri görülmemiş kayıplara ve hasarlara yol açarak, küresel bir kriz ortamı yaratmıştır. Bu durum, benzer pandemilere ve giderek hissedilen iklim değişikliği gibi büyük felaketlere karşı alınacak derslerin önemini vurgulamıştır. Küreselleşen dünyamızda, insanlığın bir bütün olarak bu zorluklarla başa çıkma bilincine varması gerekmektedir. Toplumların geleceğini etkileyen kararlar alan ve politikalar üreten hükümetler ile bu kararları uygulayan kamu yöneticilerinin, gelecekteki krizlerde vatandaşları koruma konusundaki başarıları, yaşanan krizlerden elde edilen tecrübelerle “güçlü” ve “dirençli” bir kamu yönetimi teşkilatı oluşturmalarına bağlıdır. Dirençli bir yönetim yapısının kurulması, toplumun genel dayanıklılığını artıracak önlemlerin alınmasını, gerekli kaynakların sağlanmasını ve kamu yönetiminin kriz yönetimi kapasitesinin artırılmasını gerekli kılmaktadır (Genç, 2021: 21).

3.1. Dünya Örneklerine Genel Bir Bakış

Covid-19 sürecinde uygulanan kısıtlamalar, genel olarak benzer olmakla birlikte, ülkelere göre farklı yöntemler, kapsamlar ve uygulama şekilleri göstermiştir. Bu farklılıklar, devlet geleneği, devlet-toplum ilişkileri ve yönetim anlayışı gibi faktörlerle şekillenmiştir. Kriz yönetimi, her durumun kendine has koşullarına sahip olmakla birlikte, krizlere karşı daha dirençli bir kamu yönetimi yapılanmasının, kapsamlı reformlar aracılığıyla mümkün olacağı anlaşılmaktadır.

Bu reformlar, her ülkenin kendi tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik koşullarıyla uyumlu olmalıdır (El-Taliawi ve Wal, 2019: 253). Aksi takdirde, çabalar başarısızlıkla sonuçlanabilir. Önceki salgınlardan ders alan ve krize müdahale için yasal çerçeveleri önceden hazırlayan ülkelerin, Covid-19 krizinde daha etkili yönetim performansı sergilediği gözlemlenmiştir. Günümüzde, sürekli değişim ve belirsizliklerle dolu bir ortamda, her kriz için ayrı bir acil durum planının yetersiz kalabileceği anlaşılmaktadır. Bu

durum, devletin ve kamu yönetiminin kapasitesini güçlendirme ihtiyacını bir kez daha gözler önüne sermektedir (Sorensen vd., 2021: 953).

Pandemi süreci, dünyanın en güçlü ülkelerinin sağlık ve yönetim alanlarında yaşadıkları zorluklarla, yönetim sistemlerinin krizlere karşı olan hassasiyetini açıkça ortaya koymuştur. Örneğin, ABD gibi ülkelerde sağlık sistemi altyapısı ve yoğun bakım kapasitesi gibi önemli faktörler güçlü olmasına rağmen, sağlık göstergeleri ve sağlık harcamalarının yüksekliği pandemiyle mücadelede tek başına yeterli olmamıştır. Bu durum, sağlık sistemi kapasitesinin avantajlarından yararlanmanın, siyasi ve idari yetkilerin etkin kullanılmasıyla mümkün olabileceğini göstermektedir. ABD, İngiltere, İtalya, Fransa gibi ülkelerde yaşanan yoğun can kaybı ve yönetim sorunları, ekonomik gücün krizlerle başa çıkmada tek başına yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Batılı ülkelerde bilimsel çalışmalara önem vermeyen ve kriz dönemlerinde irrasyonel kararlar alan yönetimlerin varlığı, liberal demokrasilerin bile kriz yönetiminde zorlanabileceğini göstermiştir (Uslu, 2022: 398-400). ABD ve Brezilya gibi popülist demokrasinin yükseldiği ülkelerde salgının yeterince ciddiye alınmaması, yüksek sayıda can kayıpları ve toplumsal huzursuzluğa yol açtığından bu iktidarların güç kaybetmesine neden olmuştur.

Liberal demokrasilerin idari kapasite açısından zayıf olması gerektiği düşüncesi tartışmaya açık bir konudur. Modern devletler, toplum düzenini sağlamak ve temel ihtiyaçları karşılamak için güçlü bir devlet yapısına ihtiyaç duyar (Fukuyama, 2020). Kriz dönemlerinde güçlü ve etkili yönetim ihtiyacı, iyi yönetim ilkelerinden sapma anlamına gelmez. İyi yönetim, politika hedeflerine hukukun üstünlüğü, şeffaflık, hesap verebilirlik, etkinlik ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda ulaşmayı amaçlamaktadır (Çolak, 2019: 33).

Covid-19 gibi krizlerde alınan özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlerin incelenmesi, ABD, Almanya, İtalya ve İspanya gibi liberal ve âdem-i merkeziyetçi ülkelerin yavaş karar alma süreçlerinin, gelecekteki krizlere karşı daha fazla risk taşıdığını göstermiştir (Genç, 2021: 421). Avrupa Birliği perspektifinden bakıldığında en çarpıcı olanı, krizle başa çıkmanın her şeyden önce ulus devletlerin meselesi olduğu, oysa Avrupa'nın kolektif sesinin tamamen olmasa da çoğu zaman oldukça zayıf olduğuydu. Bu nedenle, ülkelerin ilk tepkileri “korona milliyetçisi” gibi görünerek konuya ulus temelli yaklaşımları ve ortak bir tehdit karşısında yeterli iş birliği ve koordinasyonu sağlayamamış olmalarıdır (Bouckaert vd. 2020: 765). Ulusal ve uluslararası krizlerde, özellikle âdem-i merkeziyetçi yönetim

yapısına sahip ülkelerde, yönetim kademeleri arasında daha hassas bir koordinasyon ve iş birliği yapısının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

"Post-Fordist" ekonomik sistemdeki ülkelerin küresel ekonomiye olan bağımlılıkları, pandemi gibi kriz dönemlerinde kırılgan bir yapıya yol açmıştır. Bu durum, kendi kendine yetebilen yerel üretim ekonomisine, özellikle de gıda üretimi ve lojistik zincirine olan ihtiyacı açıkça göstermiştir. Küreselleşen dünyada, devletin ve özelde kamu yönetiminin meşruiyet krizini aşarak her alanda güçlenmesi ve hizmet sunumu kapasitesini artırması gerekmektedir (Farazmand A., 2009: 1016). Covid-19 ve iklim değişikliği gibi küresel krizlerin sürekli bir tehdit oluşturduğu anlaşılmakla bu tehditlere karşı deneyimlerle desteklenmiş bilimsel çalışmalar yapılarak mücadele stratejileri oluşturmanın önemi daha iyi görülmektedir.

Batılı ülkeler, Covid-19'a yanıt vermekte zorlanmış, bu durum politika yapımında deneyim temelli öğrenmenin önemini göstermiştir (Dunlop vd., 2020: 369). Bu deneyimden sonra, devletlerin yönetim sistemlerini reforma tabi tutarak idari kapasitelerini güçlendirmeleri beklenmektedir. Ancak bu reform süreci, yönetimlerin bilinçli ve stratejik karar alma iradesine sahip olmalarını gerektirecektir (OECD, 2020: 24).

Krizler sonrasında gerçekleştirilecek yönetim reformları, siyasi liderlerin konuyu benimsemeleri, kapsamlı değerlendirmeler yapmaları, kaynakları yeniden yapılandırmaları, ilgili personelin eğitimlerini güncellemeleri ve acil durumlar için yönetim süreçlerini sadeleştirmelerini gerekli kılmaktadır. Krizlerin ardından, siyasetçilerin ve kamu yöneticilerinin dönüşen gündemleri, sıradan işlerin yeniden ön plana çıkmasıyla birlikte, deneyimlerin özellikle kamu yöneticileri tarafından korunması, gelecekteki krizlere hazırlık açısından büyük önem taşımaktadır.

Pandemi sürecinde yaşananlar devletin, toplumsal aktörlerle şeffaf ve hesap verebilir bir iş birliği ve dayanışma içinde sosyo-ekonomik yaşamın iyileştirilmesinde oynadığı temel rolü yeniden onaylamıştır (OECD, 2020: 3). Modern dünya düzeninde, devlet kurumlarının krizlerde üstlendikleri görevlerin ve işlevlerin benzersizliği, onların bu rollerinin başka hiçbir yapı tarafından yerine getirilemeyeceğini göstermiştir. Covid-19 krizi, toplumların krizlere karşı daha dayanıklı hale getirilmesi için kamu yönetiminin sürekli ve dengeli bir şekilde güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Kriz şartlarında devletin güçlendirilmesi, kamu yararına hizmet ederken, aynı zamanda bu gücün demokratik hesap verebilirlik ile dengelenmesi önemlidir. Covid-19 krizi, hızlı karar alma ve uygulama mekanizmasına sahip ülkelerin daha etkili ve başarılı bir kriz yönetimi sergilediğini göstermiştir. Bu açıdan, liberal demokrasilerin de devleti küçülterek faaliyet alanını daraltmak yerine hak ve hürriyetleri güvence altında tutmak kaydıyla devletin uygulama sahasını genişletmeleri, hızlı ve etkili bir karar ve uygulama mekanizması oluşturmaları, krizlere karşı önlemlerini demokratik ilkelere uygun bir şekilde önceden hazırlamaları, kriz zamanlarında alınacak kararların meşruiyetini sağlamaları büyük önem taşımaktadır. Bu durum, yönetimlerin kriz sırasında alınması gereken hızlı kararları daha etkili ve meşru bir şekilde uygulamalarına olanak tanıyabilir.

Yeni milenyumun başından bu yana dünya, 2008 Küresel Finans Krizi, tekrarlanan uluslararası mülteci krizleri, iklim değişikliği kaynaklı afetler ve son olarak 2020'de ortaya çıkan Covid-19 pandemisi gibi çeşitli küresel krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizler, "küçük devlet" ve "yeni kamu yönetimi" gibi egemen yönetim paradigmalarının yerini, "güçlü ve dirençli devlet-kamu yönetimi" anlayışına bırakmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin artan etkisi ve kamu hizmetlerinin piyasalaşması gibi zorluklara rağmen Covid-19 krizi, ulus-devletin ve onun yönetim yapısının daha da güçlenmesinin zorunluluğunu ortaya koymuştur. Bu durum, toplumun sağlığını ve güvenliğini korumanın ve ekonominin sürdürülebilirliğinin tek çözümü olarak görülmektedir. Pandemi, yönetimin karar alma süreçlerindeki profesyonellik ve uzmanlık ilkelerinin, ekonomiklik, verimlilik ve performans analizlerine dayanan "işletmecisi" kamu yönetimi yaklaşımının yerini almasına yol açmıştır. Bu değişim, 2008 Küresel Finans Krizi sonrası ve Covid-19 pandemisiyle birlikte, devletin "piyasacı" bir anlayıştan, daha aktif rol almasına yönelik müdahaleci bir arayışa doğru dönüşümü işaret etmektedir. Pandemi, aynı zamanda eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin piyasaya bırakılmayıp devlet tarafından doğrudan üstlenilmesi gerektiğini göstererek, neoliberalizmin eleştirilmesine neden olmuştur. Bu süreç, kamu hizmetleri açısından önemli bir dönüşümü işaret etmektedir; ancak sistemde genel bir değişiklik olduğunu söylemek için henüz erken olabilir.

Covid-19 krizi, etkili kriz yönetiminde tek bir modelin olmadığını; her ülkenin kendi sosyal değerleri, devlet-toplum ilişkileri ve yönetim yapısına uygun çözümleri bulması gerektiğini ortaya koymuştur. Almanya, Fransa ve İsveç gibi Avrupa ülkelerinin farklı yönetim gelenekleri, pandemiye yaklaşımlarını belirgin bir şekilde farklılaştırmıştır.

Kriz yönetiminin başarısı, avantajları kadar dezavantajları da olan aşırı kısıtlayıcı tedbirlerin alınmasıyla da ilişkilidir. Bu nedenle, kriz öncesi dönemde devletin kriz yönetme kapasitesini güçlendirmek ve kriz anında en uygun tedbirleri belirlemek esas olmalıdır.

3.2. Türkiye Özelinde Değerlendirme

Türkiye, çeşitli doğal ve insan kaynaklı risklerle karşı karşıya olan yüksek riskli ülkeler arasında yer almaktadır (Inform Report, 2021). Coğrafi, jeolojik, jeopolitik ve sosyo-kültürel konumu nedeniyle Türkiye, pek çok krizle karşı karşıya kalabilecek riskli bir zeminde bulunmaktadır. Özellikle hareketli fay hatları üzerinde bulunması nedeniyle sık sık depremlerin yaşanması, iklimsel ve coğrafi özellikleri nedeniyle sel, heyelan ve orman yangınlarının sıklıkla yaşanması, kıtaları birbirine bağlayan jeopolitik konumu nedeniyle yoğun göç hareketlerine maruz kalması, zengin enerji kaynaklarının yer aldığı değerli bir jeolojik sahada bulunması nedeniyle çevresinde farklı adlar altında enerji savaşlarının yaşanması, birçok inancın ve medeniyetin kesişim noktasında olan ve birçok farklı etnisiteyi barındıran bir bölgede konumlanması nedeniyle çevresinde inanç, etnisite ve mezhep savaşlarının yoğunlukla yaşanması vb. etmenlerin varlığı, Türkiye’de farklı krizlere yol açacak çok sayıda risk unsurunun bulunduğunu açıkça göstermektedir. Bu tehditlerin varlığı, Türkiye’de krizlere hazırlık ve kriz yönetimi kapasitesinin sürekli olarak geliştirilmesini, afet ve acil durumlara ilişkin konuların sürekli güncel tutulmasını ve bu alanlarda teknolojik ve fiziki altyapı ve üst yapı çalışmalarının gevşetilmeden sürdürülmesini gerekli kılmaktadır.

Küreselleşen dünya çapında, artan ve karmaşıklaşan krizler, devletin bir bütün olarak koordinasyon içinde hareket etmesinin önemini vurgulamaktadır. Covid-19 karşısında, sağlık sektörünün desteklenmesi, sınır kontrolleri, halk sağlığını koruyucu önlemlerin alınması gibi genel idari tedbirler, mülki idare amirlerinin yönetim ve koordinasyonu altında bir bütünlük içinde yürütülmüştür. Batılı ülkelerdeki yönetim süreçleri incelendiğinde, Türkiye’nin mülki idare sisteminin, krizlerde devlet imkanlarını seferber etme, kurumlar arası koordinasyon ve iş birliğini sağlama vb. konular açısından büyük avantajlar sağladığı görülmektedir.

Covid-19 gibi hayatın normal akışını bozan büyük krizler, Batı’daki yönetim anlayışlarında bir dönüşümü zorunlu kılmıştır. Yerel yönetimlerin özgürlükçü ve uzlaşmacı

yaklaşımları, kriz zamanlarında daha katı kararların hızlı bir şekilde alınması ve uygulanması gerektiğinden, merkezi yönetim teknikleriyle desteklenmelidir. Örneğin, sokağa çıkma kısıtlamaları gibi kritik müdahaleler, ülke geneli ortak karar alınmasını ve hızlı adaptasyonu gerektirir. Türkiye'de görüldüğü üzere, Vefa Destek Grupları gibi kamusal oluşumlarla, STK'lar ve gönüllülerle iş birliği içinde sokağa çıkma kısıtlamasının uygulandığı zamanlarda halkın zorunlu ihtiyaçlarının kapıya teslim etmek suretiyle karşılanması, çağdaş kamu yönetiminin iş birliği, katılımcılık ve esneklik gibi unsurlarının kriz yönetimindeki etkinliğini kanıtlamıştır.

Covid-19 krizi, büyük yönetim sorunlarının sadece belirli kurumlar tarafından yönetilemeyeceğini, devletin bütün kapasitesinin bu tür krizlere karşı hazırlıklı olması gerektiğini göstermiştir. Ulusal kriz yönetimi hem klasik hem de yeni kriz tiplerine uygun yapısal ve kurumsal düzenlemelerle çerçevelendirilmelidir (Baubion, 2013: 21). Bu, devletin diğer kurumlarının da aktif rol alması gerektiği anlamına gelmektedir. Genel olarak, toplumun ve devletin "direnç kapasitesi" artırılmalı ve yönetsel yapılar daha bütüncül, güçlü, katılımcı ve hızlı yanıt verebilen bir yapıya kavuşturulmalıdır (Çolak, 2019: 73).

Pandemi sonrası alınması gereken derslerden biri de krizle mücadelede kamu yönetiminin kaynaklarının ve bu kaynakların kullanım kapasitesinin yanı sıra, mevcut siyasi otoritenin krize yaklaşımının ve uyguladığı politikaların da önemli olduğudur; çünkü siyasi iktidarın politikaları ile kamu yönetimi süreçlerini birbirinden ayırmadan ele almak, yönetimin performansının doğru bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Covid-19 gibi krizlerle mücadelede, siyasi iktidarın idari kapasite kullanımı, yönetim sorunları kadar belirleyici olabilir.

Kriz yönetiminde "ders çıkarma" önemli bir unsurdur; ancak bu, siyasi iradenin bu yönde kararı ve kamu bürokrasisinin uyumunu gerektiren bir süreçtir ve çoğu zaman planlananlar kurumsal belleğe yerleşip uygulanamamaktadır (Head B. W., 2022: 114); (Dunlop vd., 2020: 370). Krizlere hazırlık ve daha dirençli yönetim sistemleri oluşturmaının önündeki en büyük engel, mevcut yönetim anlayışıdır. "Koruyucu devlet" artık en büyük risk taşıyıcısı durumundadır; ancak bu anlayış henüz egemen bir paradigma değildir (Roberts, 2020: 606-607).

Yirmi birinci yüzyılın artan karmaşıklığı ve yönetim zorlukları, "dirençli kamu yönetimi" oluşturma ihtiyacı üzerinde geniş bir fikir birliği oluşturmuşken, bu önerilerin siyasi ve yönetsel liderler tarafından ne derece benimsendiği belirsizliğini korumaktadır. Çiner'e (2014) göre, özellikle Türkiye gibi merkezi yönetim sistemlerinde, saha deneyimi olan kamu yöneticilerinin kriz yönetimiyle ilgili eleştirel analizlerini ve önerilerini siyasi liderlere aktarması zorluklar içerebilmektedir. Bu durum, yapılan eleştirilerin sistem içindeki üst düzey yöneticiler tarafından kabul görme olasılığının düşük olmasıyla daha da karmaşık hale gelmektedir (Hermansson, 2019: 421). Bu nedenle, kriz öncesi dönemde gerekli derslerin alınabilmesi ve yönetim sistemlerinin eksikliklerinin giderilmesi için toplumsal bilinç ve kurumsal kültür geliştirmek gerekmektedir. Covid-19 gibi krizlere karşı toplumsal bilinç, siyasi liderler üzerinde kamuoyu baskısı oluşturarak, kısa vadeli politikalardan uzak, uzun vadeli çözümlere yönelik güçlü bir toplumsal talep oluşturulmasını sağlamaktadır. Kriz yönetimi uzmanlarının doğrudan devlet bünyesinde görev alması ve özellikle üst düzey kamu yöneticilerinin kriz ve acil durum konularında sürekli mesleki eğitime tabi tutulması, başarılı bir kriz yönetim süreci için büyük önem taşımaktadır. Bu mantıkla kurulmuş olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nda görev alan teknik bilgi sahibi alanında uzman görevlilerin bulunması ve yine bu Kurum'da çeşitli kademelerde görev alan mülki idare amirlerinin afet ve acil durum hali ile kriz yönetimine ilişkin özel eğitimler almaları, yurt içi ve yurt dışı keşif ve eğitim ziyaretlerine katılarak bilgi ve tecrübelerini artırmaları kriz anında devletin daha hazırlıklı olmasını sağlayabilir.

Kamuda dijitalleşme ve teknoloji yatırımları da kriz yönetiminde önemli bir yere sahip olup, e-devlet uygulamaları ve yönetim bilişim sistemleri, vatandaşların ve devlet kurumlarının işlerini uzaktan yönetebilmesi açısından büyük değer taşımaktadır. Bu bağlamda, yenilikçi sistemlerin geliştirilmesi ve özel sektörle iş birliği yapılması büyük önem arz etmektedir (OECD, 2020: 13). Kamu hizmetlerinin dijitalleştirilmesi ve kriz durumlarında karar destek sistemlerinin geliştirilmesi kritik öneme sahiptir. Günümüzde dijital teknolojilerden yeterince yararlanılamadan ve ortak bir operasyonel zemin oluşturulmadan krizlere karşı kolektif bir eylemin mümkün olmadığı görülmüştür (Comfort L. K., 2007: 197).

Etik kurallar çerçevesinde kullanıldığında, dijital teknolojilerin kamu yönetiminin ve toplumun direnç kapasitesini büyük ölçüde artırabileceği görülmektedir (Sakurai &

Chugtai, 2020: 590-591). Ancak bu durum, başta mülki idare amirleri olmak üzere tüm kriz yöneticilerinin ve özellikle bilişim uzmanlarının ciddi hazırlıklar yapmasına bağlıdır. Sorun, teknolojinin kurum içi kullanımı kadar, kriz durumlarında karar verme süreçlerinde kullanılacak yazılım programlarının yasal çerçevede nasıl uygulanacağı ile de ilgilidir. Bu bağlamda, Türkiye gibi tecrübeli bir ülkenin, Covid-19 pandemisinden çıkarılan derslerle yeni krizlere karşı kapasitesini artırıcı önlemleri zamanında alması ve teknolojik donanımını kusursuz bir hâle getirmesi gerekmektedir (Avaner ve Küçükyağcı, 2021: 87-90). Pandemi gibi dönemlerde alınan kısıtlayıcı tedbirler, devletin toplumdaki rolü hakkında geniş çaplı tartışmalara da yol açmıştır. Kişisel sağlık ve konum verileri dahil olmak üzere, dijital teknolojilerin ve uygulamaların kullanımının artması, bu tartışmaları daha da önemli hale getirmiştir. Bu teknolojilerin toplum sağlığını koruma dışındaki amaçlar için kullanılması, özgürlüklerin kısıtlanması riskini de beraberinde getireceği şeklinde yorumlanmıştır (Aslan, 2021: 15-16).

Covid-19 krizindeki tedbirlerin alınmasında "genel-geçer" bir yaklaşımın, geniş bir siyasi uzlaşmayı sağladığı ve bunun da toplumsal uyum ve katılımı artırdığı görülmüştür. Bireylerin davranışlarının büyük ölçüde yaşadıkları toplumsal değerler tarafından şekillendirildiği gerçeğine dayanarak, salgının yayılmasını azaltmaya yönelik tedbirlerin tam olarak uygulanamaması, toplumsal davranış kalıplarının güçlü etkisiyle açıklanabilir. Bu nedenle, tedbirlerin geniş bir toplumsal uzlaşma zemininde alınması ve krizle ilgili kararlarda siyasi polemiklerden kaçınılması, yönetimin etkinliğini artıran önemli bir faktör olarak görülmüştür.

Gerçekten de Covid-19 salgınının Türkiye'de yayılmaya başlamasıyla uygulamaya konulan sokağa çıkma kısıtlaması, tam ve kısmi kapanma, maske kullanımı ve aşı olma zorunluluğu gibi bir takım sert tedbirlere ve kurallara toplumsal uyumun sağlanmasında siyasi partiler ve STK'ların kendi kitlelerini kurallara uymaları hususunda uyarmaları ve tavsiyelerde bulunmalarının olumlu etkisi olmuş ve böylece toplumsal bir uzlaşma zemini oluşmuştur. Zira karşı karşıya kalınan tehdit, sadece toplumun belli bir kesimini değil halkın genelini ilgilendiren ve herkes için hayati risk oluşturan büyük bir tehditti. Dolayısıyla herkesin ve her kesimin bu işi sahiplenmesi gayet tabii ve bir o kadar da önemliydi.

Modern toplumların karşı karşıya kaldığı artan ve karmaşıkleşan krizlere yanıt verebilmenin yolu, zararları minimize etmeyi ve gerektiğinde etkili müdahaleleri içeren kapsayıcı bir risk yönetimi stratejisinden geçmektedir. Burada ifade edilen risk, toplumsal yaşamı ve halk sağlığını tehdit eden olayların yaşanma olasılığı ve bunların olabilecek olumsuz sonuçlarıdır. Bu bağlamda, kamu yönetiminin risk yönetim kapasitesini artırmak, her türlü krize hazır bir yönetim sistemi ve kaynak yapısını oluşturmak pratikte gerçekleştirilebilir en iyi çözüm yollarından biridir. DSÖ'nün Sağlık Acil Durumları ve Afet Risk Yönetimi Rehberi, stratejik kriz yönetiminin yerel yönetimler, STK'lar, özel sektör ve vatandaşların katılımını esas alması gerektiğini belirtmektedir. Risk yönetimi, gıda güvenliğinden altyapı hizmetlerine kadar çeşitli sektörlerin iş birliğiyle yürütülmelidir. Bu, sadece acil durumlarda değil, sürekli olarak en üst düzeyde koordinasyon ve iş birliğini gerektiren bir süreçtir.

Covid-19 pandemisi, globalleşme nedeniyle güç kaybettiği düşünülen devlet ve toplum ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. Toplumun, büyük çaplı krizler karşısında ne denli güçlü bir devlet yapısına ihtiyaç duyduğu açıkça görülmüştür. Aynı zamanda devletin, halkın desteğine olan ihtiyacı da vurgulanmış, alınan tedbir kararlarının toplum tarafından benimsenmesinin kamu yönetiminin başarısının kritik bir ögesi olduğu görülmüştür. Bu karşılıklı bağlılık içinde, güven ve meşruiyetin sağlanması temel hedeftir. Güçlü devlet mekanizmasının etkin kullanımı, demokratik hukuk devletinin ve siyasi kültürün gelişmişliğine bağlıdır. Siyasi liderlerin kriz süreçlerindeki yönetim biçimi, toplum nezdinde güven oluşturma açısından hayati önem taşımaktadır (Alkan, 2020: 272). Kamu yönetimine olan güven ve halkın katılımı, krizlere karşı dirençli bir yönetim sistemi oluşturma için temel taşlardan biridir (Sorensen vd., 2021: 955). Covid-19 önlemleri kapsamında alınan, toplumsal hayatın her yönünü etkileyen tedbirlerin başarısı, halkın bu kurallara gönüllü uyumu ile doğru orantılıdır.

Kriz yönetimi, idarenin düzenleme, koordinasyon ve hizmet sunumu kapasitesinin güçlendirilmesi ile doğrudan ilişkilidir (Christensen vd. 2016: 319). Zira halkın beklenti düzeyi, kriz yönetiminin algılanan başarısını etkileyen önemli bir faktördür. Yüksek beklentiler, yönetimin yetersiz görülmesine neden olabilir. Bu bakımdan kamu yönetiminin, sadece teknoloji kullanımıyla sınırlı kalmayıp, yenilikçi yönetim teknolojileri geliştirecek yapılanmalara da ihtiyacı olduğu açıktır (Lodge ve Wegrich, 2014: 16). Bu, paydaşlar ve vatandaşlarla birlikte karar alma ve sorun çözme süreçlerinde yenilikçi

uygulamaların ön plana çıkarılmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda sağlıklı bir bilgi akışıyla halkın doğru yönlendirilmesi de sağlanmış olacaktır. Kriz durumlarında bilgi akışının sağlıklı olması, kriz yönetiminin başarısı için kritik öneme sahiptir. Bilgi akışındaki aksamalar, yönetimin zamanında ve etkili önlemler almasını engelleyebilir. Bu bağlamda hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya doğru ve güvenilir bilgi akışının sağlanması gerekmektedir.

Kamuda insan kaynakları yönetiminin yeniden değerlendirilmesi de yapılması gerekenler arasında yer almaktadır. Liyakate dayalı bir sistemin yanı sıra, çalışanların adaptif ve iş birlikçi olması da önem arz etmektedir (Head ve Alford, 2013: 732). Bununla birlikte kurumsal esneklik de kriz dönemlerinde özellikle önem taşıyan bir konudur. Türkiye'de mülki idare amirleri gibi, kriz anında ekipler kurabilen ve mevcut personele ek görevler verebilen kriz yöneticileri, krizin gerektirdiği olağanüstü durumlarda daha başarılı olabilmektedir. Örneğin, Türkiye'de oluşturulan filyasyon takip ekipleri, sağlık dışı sektörlerden kamu çalışanlarını da içerecek şekilde geniş bir katılımı kurulumuştur. Bu süreçte, görevlilerin motivasyonunu artırıcı ve onlara ek mali haklar tanıyıcı tedbirlerin alınması önemlidir.

Pandemi mücadelesinde en büyük eksikliklerden biri, mücadelenin başlangıcından itibaren etkin bir toplumsal hareketliliği sağlayacak ortak bir eylem planının olmaması ve bu yüzden toplumsal dayanışmanın güçlü bir şekilde oluşturulamamış olmasıdır (Grasso vd., 2021: 22). İlk ayların ardından "toplumsal bıkkınlık" olarak adlandırılabilir, toplumda tedbirlere yönelik bir yorgunluk ve alışkanlık durumunun ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Ulusal tehditler karşısında "ulusal seferberlik" anlayışının yerleştirilebilmesi için toplumun bu tür durumlara önceden hazırlanması, hatta temel vatandaşlık eğitimlerinde bu konuların işlenmesi gerekmektedir. Covid-19 gibi salgınların yayılmasını önlemeye yönelik tedbirlere uyma konusunda toplumsal sorumluluğun, bilimsel yönlerinin yanı sıra ahlaki ve kültürel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

Covid-19 krizi, küresel tedarik zinciri sorunları ve araştırma-geliştirme alanlarındaki eksikliklerle ulusların kaderlerinin birbirine ne kadar bağlı olduğunu göstermiştir. Küreselleşme nedeniyle oluşan bu bağıllık, Batı ülkelerinin kriz sırasında özellikle Çin'den gerekli ithalat ürünlerini temin edememesiyle ekonomik zorlukları

artırmıştır (Genç, 2021: 457). Bu durum, kriz dönemlerinde uluslararası iş birliği ve dayanışmanın artırılmasının zorunluluğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda, stratejik ürünlerde dışa bağımlılığın azaltılmasının, krizlere karşı kamu yönetiminin direncini artıran önemli bir faktör olduğunu göstermiştir. Uluslararası iş birliği çabaları devam etse de küreselleşmenin yavaşlaması, ulus devletlerin stratejik sektörlerde yerli üretimi teşvik etmesini zorunlu kılmaktadır.

Kriz yönetimi kapasitesini geliştirmek amacıyla yapılan çalışmalar, kurumların kapasite bileşenlerinin belirlenmemiş olması gibi temel sorunlarla karşılaşabilmektedir (Kocaoğlu, 2019: 130). Günlük hayatın yoğunluğu ve hızlı değişen gündemler nedeniyle, krizlere hazırlık ve kapasite inşası genellikle öncelikli konular arasında yer almamaktadır. Bu, stratejik planlama çerçevesinde sürekli izlenmesi gereken bir süreçtir (Sarica, 2020: 196). Olağan ve kriz dönemlerinde, mülki idare amirleri idari kapasitenin hayata geçirilmesinde ve yönetimin etkinliğinde kritik rol oynamaktadır. Türkiye'deki devlet yapılanması, merkeziyetçi mülki idare sistemine dayandığından bu sistem, kriz yönetimi süreçlerinde etkin bir liderlik ve koordinasyon sağlamaktadır (Çapar, 2021: 154). Özellikle Covid-19 pandemisi sırasında mülki idare amirlerinin kriz yöneticileri olarak bu konuda önemli görevler yürüttüğü görülmüştür. Bununla birlikte yaşanabilecek krizlere yönelik, kurumlar ve sektörler arası uyumlu bir kriz yönetim sistemi geliştirmek önemlidir. Bu, kriz öncesinde sorumlulukların netleştirilmesini, karmaşık sorunların çözümünde eşgüdüm içerisinde hareket etme kabiliyetini ve görevlerin sahiplenilmesini sağlayacaktır (Comfort L. K., 2007: 195).

Covid-19 krizinden çıkarılan derslerden biri de kamu yönetiminde acil ve etkin karar alma süreçlerinin yanı sıra, bu kararların iş birliği ve koordinasyon içinde uygulanması gerektiğidir (Barbak vd., 2021: 22). Bu süreç, bütüncül bir incelemeyi ve stratejik adımların belirlenip uygulanmasını gerektirir. Kriz yönetimi, toplumsal ve kamusal direncin artırılması için vizyon sahibi ve aktif rol alan siyasi liderliği de gerekli kılar. Dünya geneline bakıldığında sorunu başından beri önemseyen ve buna yönelik sistematik çözümler üreten siyasi liderlerin ülkelerinin Covid-19 pandemisine daha hazır yakalandıkları ve bunun sonucunda hem can kaybının hem de ekonomik kaybın karşılaştırmalı olarak daha az olduğu görülmüştür.

3.3. Kamu Yönetiminin Direncini Artırmak İçin Önerilen Stratejiler

3.3.1. Hukuksal Eksikliklerin Giderilmesi

Kriz yönetim sürecinde, birçok kurum ve kuruluşun ortak görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bakımdan Covid-19 pandemisi gibi krizlerde, olaya ilk müdahale aşaması ve devamındaki iyileştirme sürecinde birçok kurum ve kuruluş birlikte çalışmak zorundadır. Bu nedenle, kriz durumlarında görev ve yetki karmaşasını veya çakışmasını önlemek amacıyla kriz yönetiminde sorumlu her bir kurum ve kuruluşun görev ve sorumluluklarının çok iyi tanımlanmış olması ve yasal sınırların ilgili mevzuatlarında açıkça belirtilmiş olması büyük önem arz etmektedir. Kamu yöneticilerine yönelik normatif yaklaşımların ötesinde, pratikte kapasite geliştirme stratejilerinin de önemi unutulmamalıdır. Öncelikle, kamu yöneticilerinin karar verme ve uygulama süreçlerinde, hukuki çerçevede daha güçlü bir yetkiye sahip olmaları gerekmektedir. Zira yöneticiler, mevcut yönetim sisteminin sınırlamaları içinde karmaşık sorunlarla mücadele ederken zorluklarla karşılaşabilmektedir (Head ve Alford, 2013: 731).

Kriz yönetimini ilgilendiren detay hususların ilgili mevzuatta yer alması ve yasal sınırların açıkça belirlenmesi, kriz anında adli ve idari makamlar arasında hukuki uyumsuzlukların, idari makamlar arasında ise görev ve yetki uyumsuzluklarının yaşanmasını engelleyecektir. Zira kriz anında verilen idari kararların mahkemelerce bozulması kriz yönetim sürecini sekteye uğratmakta ve zaman kaybına sebep olarak krizin derinleşmesine sebep olabilmektedir. Bununla birlikte idari kararların veya yaptırımların mahkemelerce bozulması cezaların caydırıcılığını azaltmakta ve toplumun kurallara uymasını olumsuz etkilemektedir.

Örneğin, hıfzıssıhha kurulu kararlarıyla alınan maske takma ve sosyal mesafe zorunluluğu, sokağa çıkma, seyahat, eğlence kısıtlamaları gibi tedbirlere uymayanlara verilen idari para cezaları, ilgili mahkemelerce, anayasal temel hak ve özgürlüklerin ancak kanunla kısıtlanabileceği ve buna ilişkin kanunda açıkça bir hüküm bulunmadığı gerekçesiyle iptal edilmiştir. Özellikle bazı ilçelerde maske takma zorunluluğuna uymayanlara verilen idari para cezalarının tamamına yakınının ilgili sulh ceza hakimince bozulması nedeniyle, vatandaşların maske takma kuralını ihlal ettiği ve verilen cezaları da önemsemediği gözlemlenmiştir. Bunun sebebi ise “nasıl olsa mahkemede bozarım” düşüncesinin toplumda yer edinmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu konuda yapılacak bazı

kanuni düzenlemeler veya değişiklikler bu tür hukuki uyumsuzlukların veya problemlerin yaşanmasını önleyebilir ve kriz ortamının stresli koşullarında kritik kararlar vermek zorunda kalan idarecilerin kriz sürecindeki işini kolaylaştırabilir.

Türkiye'de temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması veya sınırlanması olağanüstü hâl dönemleri için öngörölmüş olup Anayasanın 119. maddesinde; Cumhurbaşkanının savaş durumları, seferberlik, devlete karşı isyan, yaygın şiddet hareketlerinin baş göstermesi ve bundan dolayı kamu düzeninin tahrip olması; doğal afet, tehlike arz eden salgın hastalık ya da ağır ekonomik buhranların yaşanması durumunda, ülkenin bütününde veya bir kısmında, altı aydan fazla olmayacak şekilde olağanüstü hal ilan edebileceği hükme bağlanmıştır. Bu dönemlerde Cumhurbaşkanının, olağanüstü halin gerektirdiği konularda, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenleme yapabileceği, ancak bu kararnamelerin Resmî Gazetede yayımlandığı aynı gün Meclis'in onayına sunulması gerektiği Anayasa'nın aynı maddesinde düzenlenmiştir.

Covid-19 virüsü tehlike arz eden salgın bir hastalık olması bakımından olağanüstü hâl ilanını gerektiren sebeplerden biri olmasına rağmen, hükümet tarafından pandemi süresince olağanüstü hâl ilanına gidilmemiştir. Bunun sebebi olarak da mülki idare sistemi üzerinden yürütölen salgınla mücadele stratejisinin başarılı bir şekilde işlemesi ve uygulanan idari yaptırımlara toplum nezdinde genel bir itirazın ve direncin bulunmaması gösterilebilir. Batı ölkelerindeki örnekler incelendiğinde, genellikle var olan yasal çerçevelere dayanılarak kurumların pandemi yönetimini üstlendiği veya bu özel kriz için yeni yönetim birimleri oluşturulduğu görölmektedir (Genç, 2021: 455-456). Türkiye'de ise, yasal bir düzenleme olmadan fiili bir durum gelişmiş, pandemiyle ilgili özel bir düzenleme yapılmamıştır. Bu durum, kriz yönetiminde karşılaşılan sorunların sahiplenilmesi ve etkin tedbirlerin zamanında alınabilmesi için yasal bir çerçevenin önemini vurgulamaktadır.

Türkiye'nin kriz yönetimi, afetler ve kamu düzenini bozan olaylar üzerine kurulmuştur. Genel bir kriz yönetim yapılanmasına 1996'da gidilmiş, kriz durumlarında kamu yönetiminin ve bakanlıkların imkanlarının seferber edilmesi amaçlanmıştır. 1999 Marmara Depremi'nden sonra, merkezî düzeyde yetkilerin toplandığı AFAD'ın kurulmasıyla yeni bir yapı oluşturulmuştur. AFAD, risk yönetimi ve afetlere müdahale konusunda merkezi bir rol oynamakta, afet ve acil durum yönetiminde bütöncöl bir yaklaşım benimsemektedir (Övgün ve Tamer, 2020: 452).

3.3.2. Stratejik Planlama ve Hazırlık Süreçlerindeki Açıkların Giderilmesi

Kriz yönetimi araştırmaları, kamu yönetiminin daha dirençli hale gelmesi için kapsamlı hazırlık ve sürekli iyileştirme faaliyetlerinin gerekliliğini vurgular. Kriz yönetiminin stratejik yönetimle sıkı bir ilişkisi olduğu, stratejik planlama yapmayan kurumların krizlere hazırlıklı olamayacağı kabul edilen bir gerçektir. İyi bir hazırlık ve planlama ile birçok olası kriz, büyük bir felakete dönüşmeden önlenabilir. Örneğin, 2011 yılında Japonya'da meydana gelen Fukushima Daiichi nükleer felaketinden sonra yapılan değerlendirmeler, acil durum hazırlıklarının yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmalar, bu tür büyük ölçekli krizlerde başarılı olmanın anahtarının, risk yönetimi, erken uyarı sistemleri ve kriz anında etkin iletişim kurabilmek olduğunu göstermektedir (IAEGA, 2024).

Bir kuruluşun kapasitesini artırma ve kurumsal görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirme çabaları, stratejik planlamayla yakından ilişkilidir. Özellikle yöneticilerin, kurumu bir sistem olarak görüp toplumsal dinamikleri de dikkate alarak çözüm yolları geliştirmeleri stratejik yönetimin bir gereğidir (Bilgiç, 2014: 74). 2017 yılında Karayipler'i vuran Irma Kasırgası sırasında, Küba'nın hazırlık ve müdahale süreçleri büyük bir direnç göstermiştir. Küba, sistematik risk değerlendirmeleri ve halkı bilgilendirme programları sayesinde nispeten düşük can kaybı ve hasarla krizi yönetebilmiştir. Bu, krizlere karşı direncin, hazırlık ve proaktif planlama ile nasıl artırılabilirliğinin güçlü bir örneğidir (UNDRR, 2024). Bahsedilen iki olayın karşılaştırmalı analizi yapıldığında Fukushima ve Küba örnekleri, iki ülkenin devlet kurumlarının krizlere yanıtlarında büyük farklılıklar olduğunu göstermektedir. Japonya'daki teknolojik imkanlar ve kaynaklara rağmen yaşanan hazırlıksızlık, kriz yönetimi süreçlerindeki eksiklikleri ortaya koymuştur. Küba ise daha az teknolojik imkanlara sahip olmasına rağmen, etkili hazırlık ve toplumun krizlere karşı bilinçlendirilmesi sayesinde daha başarılı bir yönetim sergilemiştir. Bu durum, kriz yönetimindeki başarının sadece teknolojik ve mali kaynaklara değil, aynı zamanda iyi planlama ve toplumun sürece dahil edilmesine de bağlı olduğunu göstermektedir.

Kriz durumlarında vali ve kaymakamların planlamaya yönelik görev ve rolleri oldukça kritik ve kapsamlıdır. Türkiye'de kriz yönetimi, merkezi ve yerel yönetimler arasında iş birliği ve koordinasyon gerektiren bir süreçtir. Vali ve kaymakamlar, bu süreçte önemli roller üstlenirler. Kriz durumlarında mülki idare amirlerinin planlamaya ilişkin

görevleri, kriz yönetiminin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla oldukça kapsamlıdır. Bunların başında kriz yönetim planlarının hazırlanması gelmektedir. İl ve ilçe düzeyinde kriz yönetim planlarının hazırlanması, varsa güncellenmesi; risk analizleri yapılarak potansiyel tehlikelerin belirlenmesi ve bu risklere yönelik tedbirlerin planlanması büyük önem taşımaktadır; çünkü her yerleşim bölgesini tehdit eden farklı kriz türleri bulunabilir. Bunların tespit edilerek bu tehditler üzerinden yerele uygun planlama yapılması, uygulama senaryoları hazırlanması ve yönetim şemaları oluşturulmasının kriz anındaki önemi yadsınamaz.

Kurumsal ve sektörel koordinasyon mülki idare amirlerinin planlamaya ilişkin ayrı bir görev başlığıdır. Bunun için ilgili kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iş birliği içinde çalışmak, kriz müdahale planlarının tüm paydaşlar arasında uyumlu ve koordineli bir şekilde uygulanmasını sağlamak atılması gereken önemli adımlardır. Mülki idare amirlerinin eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları kapsamında, kamu kurumları personelinin ve halkın kriz durumlarına yönelik bilincini artırmak amacıyla eğitimler ve tatbikatlar düzenlemesi, kriz bilincinin artırılması için kamu bilgilendirme kampanyaları organize etmesi de planlama çalışmalarının önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Pandemilere karşı hazırlık planlarının önceden yapılması gerekmektedir. DSÖ'nün önerilerine göre, ulusal düzeydeki bu planlar risk değerlendirmesi, erken tanı ve uyarı sistemlerinin kurulması, mücadele kapasitesinin değerlendirilmesi, gerekli ekipman ve personelin temini, müdahale sırasında görevleri tanımlama, kurumlar ve STK'lar arasındaki iş birliği ve koordinasyonun kurulması gibi unsurları içermelidir (Genç, 2021: 353-355). Ancak ideal olan bu durum, gerçek dünyada planlandığı gibi işlemeyebilir.

Covid-19 pandemisi, pek çok ülkede yönetsel yapıların sınırlarını test etmiştir. Araştırmalar, hızlı karar alma yeteneği, esnek çalışma modellerine geçiş ve dijital dönüşümün, pandemi gibi geniş çaplı sağlık krizlerine karşı dayanıklılığı artırdığını göstermektedir. Örneğin Güney Kore, pandemi yönetiminde etkili bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke, geniş çaplı test programları, etkin izleme ve halka açık bilgilendirme stratejileri ile pandemiye proaktif bir yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca, dijital uygulamalar aracılığıyla vaka izlemi sağlayarak, hızlı ve doğru kararlar alınmasını kolaylaştırmıştır. Güney Kore ve İtalya pandemi yönetimleri karşılaştırıldığında, Güney

Kore'nin pandemiye hazırlıklı oluşu ve teknolojik altyapısını etkin kullanması dikkat çekmektedir. İtalya ise, pandemi başlangıcında yetersiz test ve izleme kapasitesi nedeniyle zorluklar yaşamıştır. Bu, yönetsel dayanıklılığın, özellikle sağlık krizlerinde hazırlıklı olmanın ve teknolojik araçlardan etkin şekilde yararlanmanın önemini vurgulamaktadır.

Batı ülkelerinde görüldüğü gibi, DSÖ'nün önerileri doğrultusunda pandemi planları yapılmıştır; ancak bu planların hazırlığı ve uygulanabilirliği ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. DSÖ'nün pandemi hazırlık ve mücadele rehberleri, planlama yanında, tüm sektörlerin ve toplumun mücadeleye katılımının önemini vurgulamaktadır. Covid-19 krizi, sağlık sektörüne odaklanan katı planlama yaklaşımlarının karmaşık krizlerde yetersiz kalabileceğini ortaya koymuştur. Esnek organizasyon modelleri ve adaptasyonu sağlayabilecek kriz planlarının önemi bu tür zamanlarda daha iyi anlaşılmaktadır. Ağsal müdahale biçimleri ve çok katmanlı koordinasyon stratejileri, büyük krizlere karşı daha etkili olabilir (Comfort L. K., 2007: 196). Bu, kriz yönetimi için genel stratejilerin ve planların geliştirilmesi, özellikle büyük krizlere karşı kamu yönetiminin kapasitesinin güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Her ne kadar somut planlama ve hazırlık çalışmaları tek başına yeterli olmasa da bu çabalar, yönetimin krizlere karşı mücadele kapasitesini artırmakta ve idareyi daha dirençli hale getirmektedir. İyi hazırlanmış kriz yönetim planları ve ekipleri, düzenli tatbikatlar ve hazırlık mesajları, kurumların krizlere müdahale yeteneğini önemli ölçüde artırmaktadır (Genç, 2021: 37).

Türkiye'de Covid-19 pandemisiyle ilgili hazırlıklar incelendiğinde, 2019'da hazırlanan Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nın ana çalışma olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu plan, A-H1N1 (domuz gribi) salgını gibi önceki deneyimlerden çıkarılan derslerle, salgın müdahalesi için gerekli tedavi, test ve takip sistemleri gibi tıbbi yöntemlerin geliştirildiğini göstermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019). A-H1N1 pandemisi, modern toplumlarda bir hastalığın ne kadar hızlı yayılabileceğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Covid-19 pandemisi ise özellikle yetişkinler, gebeler ve kronik hastalığı olanlar gibi belli grupları etkileyerek, risk gruplarının mevsimsel influenzadan farklı olduğunu ortaya koymuştur. Planın, Covid-19 gibi daha büyük bir salgının getireceği zorlukları tam olarak öngöremediği, ancak sağlık sistemine yönelik hazırlıkların büyük ölçüde amacına ulaştığı görülmüştür (Genç, 2021: 353). Bununla birlikte, ulusal pandemi planlamasının, Covid-19 tecrübesiyle değerlendirildiğinde, kritik önlemlerin uygulanması konusunda yeterince yaygınlaştırılmadığı ve gereken kapsamlı eğitimin verilmediği

görülmüştür. Yapılan planların sahada uygulanmasına yönelik düzenli eğitimlerin verilmesi gerekmele birlikte bu eğitimlerin sadece Sağlık Bakanlığı personeline değil, kriz sürecinde il ve ilçelerde görev alan başta kriz yöneticisi konumundaki mülki idare amirleri olmak üzere ilgili tüm kamu personeline bu eğitimlerin verilmesi ve bu planların detaylıca anlatılması gerekmektedir.

Mülki idare sistemi açısından valiliklerin, sorumlu vali yardımcıları ve il AFAD müdürlükleriyle birlikte etkin bir kriz yönetim birimi olarak işlev gördükleri söylenebilir; ancak kaymakamlıkların bu kurumsal yapıdan genellikle mahrum oldukları, bu yüzden yerel düzeyde kriz yönetimi için optimizasyonun ve uzman personel atamasının önemli olduğu görülmektedir. İlçelerde kriz yönetimi uzman personelden çok mevcut kamu personeli ve kurum müdürleri üzerinden planlanmaktadır; ancak bu personel kriz yönetimi konusunda eğitimsiz olduğundan herhangi bir kriz anında doğrudan harekete geçme ve yapılması gerekenler konusunda yetersiz kalmakta ve bu da kriz yönetimini zafiyete uğratabilmektedir. Bu nedenle, ilçelerde de uzmanlaşmaya dayalı kriz yönetim modelleri oluşturulmalı, bu alanda görev alacak kamu personeli iyi bir eğitimden geçirilmeli, hazırlık ve planlama safhaları bu alanda uzmanlaşmış teknik ekipler tarafından organize edilmelidir. Zira kriz yönetimi, risk değerlendirmesinden başlayıp krizin yönetilmesi ve sonrasında ders çıkarılması gibi süreçleri kapsayan bir bütünlük içermektedir. Stratejik planlama ise performans yönetimiyle birlikte, kurumsal önceliklerin belirlenmesi, ilgili personelin bilgilendirilmesi ve iyi bir şekilde eğitilmesini gerektirir.

3.3.3. Performans Yönetimine Yönelik Yapılması Gerekenler

Performans yönetimi, etkili ve verimli yönetimin temelidir ve ölçülebilir hedeflerle sürekli personel performansının izlenmesini gerektirir. Bu, kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını ve başarılı sonuçların elde edilmesini sağlar. Performans yönetimi sadece ödüllendirme amacına hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda kurumsal hedeflere odaklanılmasını, kurumsal vizyonun oluşturulmasını ve kurum kültürünün tüm çalışanlara yayılmasını destekler (Rodoplu Şahin, 2021: 1758).

Kriz dönemlerinde, özellikle Covid-19 pandemisi sırasında, bazı Batılı ülkeler kamu çalışanlarına yönelik ücret, görev tanımı ve çalışma saatleri konusunda düzenlemeler yapmışken, Türkiye'de bu yönde genel veya krize özel bir düzenleme yapılmamıştır. Örneğin, bazı kamu çalışanları esnek veya dönüşümlü çalışabilirken, sağlık çalışanları ve

halk sağlığı tedbirlerini uygulamakla yükümlü personel, mesai kavramı olmaksızın aşırı çalışmak zorunda kalmıştır. 2020'nin sonlarına doğru Sağlık Bakanlığı tarafından salgınla ilgili işlerde fiilen çalışan personele yönelik ek ödeme imkânı getirilmiştir. Yasal düzenleme eksikliği ve ek ödeme gibi teşviklerin geç yapılması, çalışanların motivasyonunu düşüren ve kamu sektöründe adalet duygusunu zedeleyen bir durum oluşturmuştur. Bu, idari kapasitenin kriz yönetimi sırasında olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır (Yıldız ve İzci, 2017: 402).

Türkiye'deki kamu personel sisteminin temel problemi, liyakat ve kariyer sisteminin tam anlamıyla işletilememesi ve ağdaş insan kaynakları yönetimine uygun esneklikten yoksun olmasıdır. Bu durum, özellikle memur değerlendirme sisteminin kaldırılmasıyla daha da belirginleşmiş, ancak yerine kapsamlı bir performans yönetimi sistemi getirilememiştir. Kamuda, performansı lme ve özverili çalışanları diğerlerinden ayırt edebilecek bir sistem bazı kurumlar haricinde bulunmamaktadır (Bilgi, 2014: 71). Özellikle il ve ilçelerdeki kamu personelinin amiri konumunda olan valiler ve kaymakamların sağlıklı bir performans lme, değerlendirme ve derecelendirme sistemine sahip olmaları, personelin daha kaliteli iş üretmesini ve verimli çalışmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, bütün kurumları ve kamu personelini kapsayacak etkili bir performans ölçüm sisteminin kurulması ve bu konuda teknolojik imkanlardan en iyi şekilde faydalanılması gerekmektedir.

Performans yönetiminin sadece verimlilik ve ekonomiklik üzerine odaklanması, kriz yönetimi gibi kamu hizmetlerinin etkinliğini sınırlayabilir. Örneğin, Birleşik Krallık'ta bazı stratejik kamu hizmetlerinin özel sektöre devredilmesi, pandemi mücadelesinde zafiyetlere yol açmıştır. Bu nedenle, kamu yararını önceleyen, kriz dönemlerinde özveriyle çalışan kalifiye personelin ücret ve kariyer açısından ödüllendirilmesini sağlayacak iyi işleyen bir kamu performans yönetim sisteminin, idarenin kriz yönetim kapasitesini önemli ölçüde artıracadı sonucuna varılabilir.

3.3.4. Kriz Odaklı Ekip ve Ekipman Hazırlığı

Kriz dönemlerinde etkili bir kriz yönetimi için özel ekiplerin ve uygun ekipmanların oluşturulması gerekmektedir; çünkü bir krizi başarılı bir şekilde yönetmek, ideal bir yönetim bilgisinin yanında beşerî ve fiziki imkân ve kabiliyete sahip olmayı da gerektirmektedir. Kriz anında olaylara hızlı ve etkili müdahale sağlamak için kamu

görevlilerinden veya gönüllülerden oluşacak ilk müdahale ekiplerinin kurulması ve bunların zaman zaman temel seviyede bile olsa eğitilmesi büyük önem taşımaktadır.

Ekip ve ekipman hazırlığı kriz yönetiminde en önemli konulardan biri olmasına rağmen bu süreç aşağıda belirtilen birtakım zorlukları da barındırabilmektedir.

3.3.4.1. İnsan Kaynakları Zorlukları

Kriz yönetimi için alanında uzman personel bulmak, özellikle de kriz anında hızlı bir şekilde uzmanlık gerektiren pozisyonları doldurmak zor olabilir. Bu durum, Covid-19 pandemisi sırasında sağlık çalışanlarının yetersizliğiyle açıkça görülmüştür (Adams ve Walls, 2020: 1440). Uzman personelin gerektiği zaman gerektiği sayıda var olması için de sürekli eğitim ve hazırlık gerekmektedir; ancak, bu tür eğitim programları zaman ve maliyet açısından uzun ve yüksek olabilir. Eğitim eksikliği ise kriz anında ekiplerin etkinliğini azaltabilir (Kapucu ve Garayev, 2011: 372-373). Alanında uzman ekiplerin hazır bir şekilde var olması için belli alanlarda görev alacak personele teori ve pratiğe yönelik kaliteli eğitimin verilmesi ve bu şekilde krizlere her zaman hazırlıklı olunması gerekmektedir.

Kriz ortamında çalışan ekiplerin moral ve motivasyonunu yüksek tutmak da baş edilmesi gereken zorluklardan biridir. Uzun çalışma saatleri, stres ve belirsizlik, ekip üyelerinin moralini düşürebilir. Bu durum, ekiplerin performansını olumsuz etkileyebilir (Folkman ve Moskowitz, 2004). Bu nedenle, başta kriz yöneticileri olmak üzere ekip sorumluları, görevlilerin moral ve motivasyonunu yüksek tutacak tedbirleri almalı, çalışma saatlerini işin yoğunluğuna ve yıpratıcılığına göre düzenleyerek mola saatleri koymalı ve yedekte ekip tutarak performansı düşen ekiplerin yerine sürekli bu ekipleri takviye etmelidir.

Covid-19 pandemisinde başta sağlık çalışanları olmak üzere salgınla mücadelede görev alan ekiplerde belli bir süre sonra belirsizlik, stres ve korku hallerinin de etkisiyle moral ve motivasyon düşüklüğü yaşanmış, ancak başta mülki idare amirleri olmak üzere ilgili görevliler sürekli sahada personele destek vererek, süreci canlı tutarak ve yedekte tutulan ekiplerle sahayı takviye ederek bu zorluğun üstesinden gelebilmişlerdir. Bu noktada kriz yöneticilerinin süreci yakından takip etmelerinin ekipler üzerinde motive edici ve gayret verici etkisinin olduğu görülmüştür.

3.3.4.2. Lojistik ve Ekipman Zorlukları

Kriz durumlarında gerekli ekipmanın hızla tedarik edilmesi ve lojistik zincirinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır; ancak bu süreç sanıldığı kadar kolay işlememektedir ve içinde çeşitli zorluklar barındırmaktadır. Örneğin, Covid-19 pandemisi sırasında dünya genelinde kişisel koruyucu ekipman (PPE) eksikliği yaşanmış ve bu durum sağlık çalışanlarının güvenliğini tehlikeye atmıştır (Livingston, Desai, & Berkwits, 2020). Türkiye’de pandeminin ilk dönemlerinde özellikle maske ve dezenfektan ürünlerine herkes tarafından panik haliyle yoğun bir talebin yaşanması, bu ürünlerin tedarikini zorlaştırmış, bu da piyasada bu ürünlerin fiyatlarının hızla artmasına neden olmuştur. Oluşan bu kriz nihayetinde devletin olaya el atmasıyla çözüme kavuşturulmuştur. Devlet kontrolünde özellikle maske üretimine ağırlık verilerek il ve ilçelerden maske ihtiyaç sayıları listeler halinde toplanmış ve bu sayılara göre ücretsiz maske dağıtımı gerçekleştirilerek ekipman tedarikinde yaşanan zorluğun bir krize dönüşmesi önlenmiştir. Bu durum kriz ihtimalinin ortaya çıkmasıyla birlikte vakit kaybedilmeksizin, krizde kullanılacak ekipman tedarikinin her şeyden önce planlanmasının önemini göstermiştir.

Kriz dönemlerinde tedarik edilen ekipmanların depolanması ve dağıtılması da lojistik zorluklar yaratan karmaşık bir süreçtir. Gelen yardımların veya malzemelerin sağlıklı bir şekilde depolanması, tasnif edilmesi ve dağıtımı, bilgi ve deneyim gerektiren önemli bir süreçtir. Aksi durumda neyin nereye verildiği veya kimin ne aldığı bilinmeyen karmaşık bir süreç yaşanırsa kriz daha da derinleşebilir.

3.3.4.3. Koordinasyon ve İletişim Zorlukları

Kriz yönetimi, birden fazla paydaşın (hükümet, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör vb.) koordinasyonunu gerektiren, çoklu paydaş yönetiminin başarılı bir şekilde uygulanması gereken bir süreçtir. Bu paydaşlar arasındaki koordinasyon eksiklikleri, kriz yönetimini zorlaştırabilir (Comfort vd., 2004). Bu nedenle sağlıklı bir koordinasyon ağı ve başarılı bir iletişim geliştirilmesinin kriz yönetiminde önemi büyüktür. Özellikle kriz yöneticilerinin önemli konular için ilgililerle doğrudan iletişime geçmeleri ve bu konuları alt birimlere bırakmamaları kriz yönetiminin daha sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlayacak ve yanlış anlamaların ve uygulamaların önüne geçecektir.

Etkili kriz yönetimi için bilgi akışı ve iletişim hayati önem taşımaktadır; ancak kriz anında bilgi akışının sağlıklı bir şekilde sağlanması ve iletişimin kesintisiz olması her

zaman mümkün olmayabilir. Bilgi eksikliği veya yanlış bilgi, karar alma süreçlerini olumsuz etkileyebilir (Farazmand A., 2007). Günümüzde bilgi akışı artık yoğunluklu olarak dijital ortamlardan sağlanmakta ve bu şekilde daha büyük kitlelere ulaşılabilir; ancak kriz zamanlarında iletişimin kesintiye uğrayabilmesi de göz önünde bulundurulduğunda halka en yakın konumda bulunan mülki idare amirlerinin merkezden gelecek bilgileri ve emirleri sahaya ulaştırma konusunda çok kritik bir rolünün ve öneminin olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle, herkesten önce mülki idare amirlerinin bilgilendirilmesi ve güçlü velilerle donatılması kriz yönetiminin sağlıklı bir şekilde işlenmesini sağlayacaktır.

3.3.4.4. Kaynakların Verimli Kullanımı

Mevcut kaynakların verimli kullanılması, kriz yönetiminde dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Kaynakların yetersiz veya yanlış kullanımı, kriz müdahale sürecini olumsuz etkileyebilir (Perry ve Lindell, 2003). Bu konu özellikle Covid-19 pandemisinde daha açık bir şekilde anlaşılmıştır. Her türlü kriz zamanlarında dışarıdan lojistik destek gelene kadar mevcut kaynakları ve eldeki imkanları en optimum şekilde kullanmak ve kaynak israfını önlemek kriz yönetimini başarıya ulaştıracak önemli etkenlerdendir. Salgın hastalık sürecinde özellikle maske, yüz siperliği, tulum gibi koruyucu ekipman ile dezenfektan, kolonya gibi temizlik malzemelerine büyük ihtiyaç duyulmuş, kriz yaşanmaması için bu kaynakların verimli ve rasyonel kullanılması gerektiği tüm taraflarca anlaşılmıştır. Aksi durumda ise bu ekipmanların hızla azalacağı ve bunun da sağlık hizmetlerini kesintiye uğratabileceği görülmüştür.

3.3.5. Halkla İletişim ve Katılım Stratejileri

Dünya genelinde yaşanan krizler, doğal afetlerden iç savaşlara, ekonomik buhranlardan büyük göç dalgalarına kadar geniş bir yelpazeye yayılmış ve medya aracılığıyla günlük hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Özellikle pandemi süreci, krizle mücadelede acil tedbirlerin alınmasının yanında, toplumun bu tedbirlere uymasının da ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermiştir. Kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın, doğru bilgiler ışığında şeffaf bir şekilde yönlendirilmesinin gerekliliği bu süreçte daha iyi anlaşılmıştır. Kriz durumlarında, etkilenen toplulukların doğru yönlendirilmesi, sorunların çözümüne katkıda bulunacak grupların oluşturulması ve hangi

iletişim kanallarının nasıl kullanılacağının planlanması büyük önem taşıtmaktadır (Mete ve şimşir, 2022: 57-60).

Farklı toplumsal kesimlere etkili bir şekilde ulaşabilmek için yerel yöneticiler, din adamları ve eğitimciler gibi gruplardan, onlara net yasal sorumluluklar verilerek daha fazla yararlanılması gerekmektedir (Genç, 2021: 473-474). Özellikle yerel yöneticilerin krizlere yanıt verme kapasitesi, çoğunlukla yerel kaynakların kullanımı ve yerel halkla olan ilişkilere bağlıdır. Araştırmalar, yerel liderlerin kriz anında halkla iletişiminin, toplumun kriz yönetimi süreçlerine adaptasyonunda kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Örneğin 2010 yılında Haiti'deki büyük deprem sırasında, yerel yönetimlerin etkisizliği, uluslararası yardımların koordinasyonunu zorlaştırmış ve krizin etkilerini artırmıştır. Buna karşın, 2011 yılındaki Yeni Zelanda Christchurch depreminde, yerel yönetimlerin etkin müdahalesi ve halkla doğru ve sağlıklı iletişimi, iyileşme sürecini hızlandırmıştır. Karşılaştırmalı olarak ele alındığında Haiti ve Yeni Zelanda rnekleri, yerel yönetimlerin kriz yönetimindeki performansının, genel kriz sonuçları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yeni Zelanda'daki yerel yönetimlerin proaktif ve organize yaklaşımı, Haiti'nin aksine, kriz sonrası toparlanmayı büyük lde kolaylaştırmıştır. Bu karşılaştırma, yerel yöneticilerin eğitimi ve hazırlıklı oluşunun, kriz anlarında ne kadar hayati olduğunu ortaya koymaktadır (Brookings, 2024).

Kriz durumlarında, kamu görevlilerinin bilgi ve becerilerinden en iyi şekilde faydalanılmalıdır. Özellikle il ve ilçelerde cumhurbaşkanının temsilcisi ve idari yürütme vasıtası konumunda bulunan vali ve kaymakamlar, kriz durumlarında en güçlü aktör olarak ön plana çıkan ve kriz yönetim sürecinden birinci derecede sorumlu olan görevlilerdir. Bu nedenle, mülki amirlerin çok iyi eğitilmeleri, kriz ve acil durum konularında ulusal ve uluslararası eğitimlerden faydalandırılmaları hem teorik hem de pratik olarak her türlü krize hazır hale getirilmeleri gerekmektedir.

Mülki idare amirleri, kriz anında halkla ilk temasa geçecek ve ilk iletişim kuracak kişiler olduğundan valilik ve kaymakamlıkların bilgi işlem altyapıları ve iletişim kapasitelerinin çok güçlü olması, iletişimin kesildiği zamanlarda başvurulacak uydu telefonu ve uydu yayını gibi teknolojik alt yapı yönünden çok iyi donatılmaları büyük önem taşıtmaktadır. Kriz yönetiminde görev alacak diğer kamu personeli de hazırlık ve halkla iletişim konularında iyi bir şekilde eğitilmeli, çeşitli tatbikatlarla ne yapacakları kendilerine

bildirilmeli ve oluşturulacak çeşitli senaryolarla uygulamaya dönük kriz yönetim bilgileri pekiştirilmelidir. Bununla birlikte özellikle kriz yöneticisi konumundaki mülki idare amirlerinin eleştirilere açık olmaları, halktan veya sivil toplum kuruluşlarından gelen tavsiyeleri ve önerileri dikkate almaları, eleştirilmeye ve verdikleri emrin doğrulunu sorgulamaya kapalı bir tutum veya davranıştan kaçınmaları kriz yönetiminde başarıyı doğrudan etkileyecek unsurlardan biri olacaktır. Zira yüksek statülü yetkilileri eleştirmeyi zorlaştıran bir sistemde rütbeye saygı nedeniyle kapasite sorunu özellikle hissedilir hale gelebilir. Bir STK temsilcisinin valilerle ilgili, “Birçoğu afet yönetimini afet sırasında öğreniyorlar. Ayrıca hiç kimse bir valiye karşı çıkamaz. Bu da hiç kimsenin ona yanlış kararlar verdiğini söyleyemediği anlamına gelir” sözleri bunu yansıtmaktadır (Hermansson, 2019: 424).

SONUÇ

Krizler toplulukları, sosyal, siyasal ve ekonomik hayatı, bir veya birden fazla ülkeyi, hatta tüm dünyayı derinden etkileyebilecek yıkıcı sonuçları olan olaylardır. Bu olaylar, genellikle tahmin edilemeyen, öngörülemeyen, çok az uyarıyla veya hiçbir uyarı olmaksızın gerçekleşebilen ve insanları savunmasız veya hazırlıksız bir şekilde yakalayabilen vakalardır. Depremlerden kasırgalara, salgın hastalıklardan terör saldırılarına kadar birçok farklı biçimde ortaya çıkabilen krizler, geniş çaplı yıkıma ve can kaybına neden olma potansiyeline sahip olduklarından devletlerin, üzerinde en çok durması, zaman ve kaynak ayırması gereken alanlardan biridir.

Türkiye 11 Mart 2020 günü yaşanan ilk vaka ile Covid-19 salgınının etkisi altına girmiş ve yaklaşık üç yıl boyunca pandeminin olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Bunun sonucunda, Mart 2023 tarihi itibarıyla ülke genelinde toplam 17.232.066 Covid-19 vakası yaşanmış ve toplam 102.174 kişi hayatını kaybetmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2024).

Bu krizle, Türkiye'de AFAD başta olmak üzere afet ve acil durum yönetimi ile ilgili ve ilişkili tüm kurum ve kuruluşlar, sahip oldukları imkân ve kabiliyetleri, plan ve projeleri, hukuksal altyapı, yönetim sistemi ile fiziki ve beşerî kaynakları yeniden gözden geçirme, çalışıp çalışmadığını kontrol etme ve yaşanan krizlerden dersler çıkararak kriz yönetimi üzerine yeni stratejiler geliştirme evresine girmişlerdir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Covid-19 salgını gibi büyük krizlere karşı uyguladığı yönetim stratejileri ve mücadele yöntemleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu yapılırken, Türkiye'de pandemi sürecinde merkezi yönetimin aldığı önlemler ve taşra yönetimini temsil eden mülki idarenin bu krizlerle mücadelesindeki kritik rolü üzerine odaklanılmıştır. Çalışmada, kamu yönetiminin krizlere karşı direncinin artırılmasında mülki idare amirlerinin rolü nedir?" sorusunun cevabı aranırken, Covid-19 pandemi örneği üzerinden bir vaka analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında veriler, doküman incelemesi ve gözlemlere dayanılarak elde edilmiştir. Tez yazarının mülki idare amiri olması, gözlemler vasıtasıyla toplanan verilerin zenginliğini beraberinde getirmiştir. Verilerden elde edilen bulgular özellikle son bölümde tartışılarak Türk kamu yönetiminin krizlere karşı direncinin artırılmasında mülki idare amirlerinin rolünün nasıl olması gerektiğine dair bir cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Bir krizle baş etmenin en önemli yönlerinden biri hazırlıklı olmaktır. Bu da güçlü bir kriz yönetimini gerekli kılmaktadır. Kriz yönetimi, bir kuruluşa, bir topluluğa veya bir ülkeye zarar verme potansiyeli taşıyan beklenmedik olay veya durumlara etkin bir şekilde yanıt verme ve bunları yönetme sürecini ifade eder. Krizin türü, doğal afetlerden ürün geri çağırımlarına, finansal skandallardan güvenlik ihlallerine kadar değişebilir. Krizin doğası ne olursa olsun, krizin etkisini azaltmak ve hızlıca toparlanmak ve sonucunda da bir kurumun veya bir devletin itibarını korumak için kuruluşların iyi geliştirilmiş bir kriz yönetim planına sahip olmaları önemlidir.

Kriz yönetiminin en önemli bileşenlerinden biri hazırlıktır. Kuruluşların, açıkça tanımlanmış rolleri ve sorumlulukları olan bir kriz yönetim ekibi olması önem taşımaktadır. Bu ekipler, bir kriz durumunda, bilgiyi dahili ve harici olarak yaymak için önceden belirlenmiş iletişim protokolleri ve kanallarıyla hızlı ve etkili bir müdahale konusunda eğitilmelidir. Hazırlıklı olmak, kuruluşların hızlı ve proaktif bir şekilde yanıt vermesini sağlayarak krizin potansiyel hasarını en aza indirebilir. Covid-19 vakası hazırlık yönünden değerlendirildiğinde, Türkiye sağlık alanında son dönemlerde birçok önemli yatırımı tamamlamıştır. Bu kapsamda birçok ilde büyük çaplı şehir hastaneleri yapılmış, il ve ilçelerdeki devlet hastaneleri yenilenerek hem yatak kapasiteleri ve bölüm sayıları artırılmış hem de teknolojik altyapıları güçlendirilmiştir. Bunun yanında birçok üniversitede tıp, hemşirelik, sağlık teknisyenliği gibi bölümler açılarak sağlık çalışanlarının sayısının artması sağlanmıştır. Bu açıdan, Sağlık Bakanlığı teşkilatı fiziki ve beşerî olarak büyümüş, güçlenmiş ve genişlemiştir.

Bununla birlikte, Covid-19 virüsü gibi kısa süre içinde binlerce vaka sayısına ulaşan ve binlerce ölüme sebep olan bir salgın hastalığın sonuçlarını önceden öngörebilmek, hazırlık açısından çok önemlidir. Salgının bir anda yayılması binlerce insanın hastanelere akın etmesine sebep olmuş ve bu da hastaneleri adeta işleyemez hale getirmiştir. Yoğun bakım ünitelerinin kısa sürede dolması nedeniyle devlet, özel hastanelere de Covid-19 ünitesi açma ve hasta kabul etme zorunluluğu getirmiştir. Sağlık çalışanları büyük bir özveriyle ve sağlık tesisleri tam kapasite ile çalışarak hastalara ancak yetebilmişlerdir. Bu vaka, hazırlık süreçlerinin en kötü senaryoya göre planlanması ve ayarlanması gerektiğini göstermiştir. Mükemmel bir hazırlığa rağmen büyük çaplı bir kriz, süreci tıkayabilmektedir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında da yapılan hazırlığın tam kapasite

ile kullanılması ve etkili bir mücadele planlamasının başarılı sonuçlar doğuracağını Covid-19 örneği açıkça göstermiştir.

Etkili iletişim kriz yönetiminin bir diğer önemli yönüdür. Kriz sırasında paydaşların durum hakkında bilgilendirilmesi ve güncel bilgilerin sürekliliği için açık ve şeffaf iletişim şarttır. Kuruluşlar iletişimlerinde dürüst olmalı ve zamanında davranmalı, mevcut sorunları kabul etmeli ve krize çözüm bulmak için atılan adımlara ilişkin düzenli güncellemeler sağlamalıdır. Etkili iletişim kurmadaki başarısızlık kafa karışıklığına, güvensizliğe ve kuruluşun itibarının daha fazla zarar görmesine neden olabilir.

Hazırlık ve iletişimin yanı sıra geçmiş krizlerden ders almak da kriz yönetiminde hayati öneme sahiptir. Kuruluşlar, müdahalelerini değerlendirmek ve iyileştirilecek alanları belirlemek için kriz sonrası incelemeler yapmalıdır. Böylece geçmiş deneyimlerden ders alarak kriz yönetimi stratejilerini güçlendirebilir ve gelecekteki krizlerle başa çıkmaya daha hazırlıklı olabilirler. Bu noktada mülki idare amirleri, kurumsal hafıza niteliğini taşıdığından geçmiş krizlerde görev alan mülki idare amirlerinin oluşacak yeni krizlerde görevlendirilmesi, önceki krizlerden çıkarılan derslerin uygulanmasını kolaylaştıracak ve bu da kriz yönetiminin efektif bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır.

Kriz durumlarında yöneticilerin kararlılığı ve hazırlıklı olmaları da krizin etkilerini en aza indirmek ve organizasyonun sürdürülebilirliğini sağlamak için kritik öneme sahiptir. Bu anlamda, yöneticilerin iyi düşünülmüş detaylı bir plana sahip olmaları, bu tür olayların etkilerini en aza indirmeye ve daha etkili bir müdahale sağlamaya yardımcı olabilir. Bu plan, acil durum araç, gereç ve malzemelerinin hazır bulundurulmasını, iletişim protokollerinin oluşturulmasını, müdahale prosedürlerini uygulamak için tatbikatlar yapılmasını ve güncel bilgi ve kaynaklara kolayca erişimin sağlanmasını kapsamalıdır. Her ne kadar mülki idare sisteminin idarî, malî ve icrai yönlerden alanı zaman içinde daralmış olsa da kriz durumlarında kritik bir role sahip mülkî idare amirlerinin, krizlere karşı gereken hazırlığı yapmaları ve etkili stratejiler uygulamak için idari ve mali yönden güçlendirilmeleri; araç, gereç ve teçhizat bakımından da yeterli imkanlara sahip olmaları gerekmektedir. Zira krizlerle mücadele sürecinde yöneticilerin direnci, başarıya ulaşmada belirleyici bir faktördür ve bu direncin arttırılmasında mülki idare amirlerinin rolü çok büyüktür.

Mülki idare amirleri, kriz yönetiminde karar alma süreçlerinde liderlik rolü üstlenirler. Kriz durumlarında hızlı ve etkili kararlar almak, organizasyonun krizi atlatmasında önemli bir faktördür. Mülki idare amirlerinin kriz anlarında sağduyulu kararlar alarak sakin bir şekilde durumu değerlendirmeleri ve diğer çalışanlara örnek olacak bir liderlik sergilemeleri yönetsel direncin artmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca mülki idare amirlerinin kriz iletişimi sürecinde aktif rol almaları da kamu yönetiminin direncinin artırılmasında büyük etkiye sahiptir. Kriz iletişimi, doğru bilgi akışını sağlamak, çalışanları, halkı ve paydaşları bilgilendirmek ve endişeleri azaltmak için kritik bir süreçtir. Mülki idare amirlerinin kriz iletişimde açık, şeffaf, dürüst ve aktif bir tutum sergilemeleri, çalışanların ve tüm ilgili aktörlerin krizle başa çıkmalarına yardımcı olup yönetsel direncin artmasını sağlayacaktır.

Türkiye’de kriz yönetimine ilişkin mevzuatın geneline bakıldığında, kriz durumlarında mülki idare amirlerine çok kritik roller ve görevler verildiği, yerel düzeyde kriz yönetiminin merkezinde mülki idare amirlerinin yer aldığı açıkça görülmektedir. Diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin, yani kriz durumlarında görev ve sorumluluk alacak diğer tüm aktörlerin ise mülki idare amirlerinin mevzuat çerçevesinde kuracakları sistem içinde çalışacakları ve bu sistemin bir parçası olarak kriz yönetim sürecinde yer alacakları belirtilmektedir. Bu nedenle, kriz yönetiminin her safhasında mülki idare amirleri hayati rol oynadığından kriz durumlarında, mülki amirlerin yetkilerinin kapsamı ilgili mevzuatta açık ve net bir şekilde belirtilmeli ve yeterli değilse artırılmalıdır; çünkü mülki idare amirleri diğer kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamada kritik bir role ve öneme sahiptir. Covid-19 pandemi sürecinde açıkça görülmüştür ki mülki idare amirleri kriz yönetiminin olmazsa olmazı durumundadır; çünkü kriz zamanında eşgüdüm, sağlıklı iletişim, hizmette yeknesaklık ve düzen, risk alabilirlik ve proaktif hareket gibi gerekli olan tüm unsurların en temel uygulayıcısı mülki idare amirleridir. Bu bakımdan, mülki idare amirlerinin kriz zamanlarında sürecin içinden çekilip alındığı varsayılırsa geriye adeta dümenini kaybetmiş bir gemi gibi düzensiz ve koordinesiz işleyen bir kamu yönetimi/kriz yönetimi kalacaktır; çünkü diğer kurum ve kuruluşların birbirlerine iş yaptırma, emir veya talimat verme gibi yetkileri olmadığından her kurum ve kuruluş kendi başına hareket ederek eşgüdümün olmadığı bir sistem oluşacak, iş ve işlemlerin yanlış veya düzensiz yürütülmesi ya da farklı kurumlarca aynı

işlemlerin tekrar edilmesi sonucu kaynak ve zaman israfı yapılması gibi riskler oluşabilecek ve kriz yönetimi süreci başarısızlıkla sonuçlanabilecektir.

Kriz yönetimine ilişkin mülki idare amirlerinin teorik ve pratik kapasitesinin geliştirilmesi, onların her türlü olaya karşı dirençlerini artıracaktır. Bu da devlet organizasyonunun herhangi bir kriz sonrası toparlanma sürecindeki başarısını doğrudan etkileyebilecektir. Zira mülki idare amirlerinin kritik rolü, kriz zamanlarında daha iyi anlaşıldığından, onların eksik olduğu veya eksik kaldığı yer ve zamanlarda büyük sıkıntıların da baş gösterdiği çeşitli olaylar üzerinden gözlemlenebilmektedir. Mülki idare amirlerinin liderlik, karar alma ve iletişim becerilerini etkili bir şekilde kullanarak kriz durumlarında yönetsel direnci artırmaları, devletin krizi en az zararlarla atlatmasını sağlayabilir ve kurulu düzenin uzun vadeli sürdürülebilirliğini güvence altına alabilir.

Kriz anında bireylerin ve toplulukların bir araya gelerek birbirlerine destek olmaları da çok önemlidir. Bu destekleme, ihtiyacı olanlara yardım sağlamayı, krizden etkilenenlere duygusal destek sunmayı ve kriz sonrası yeniden inşa ve iyileşme çalışmalarını içerir. Dayanışma ve iş birliği, bu tür olayların ortaya çıkardığı zorlukların üstesinden gelmede anahtar role sahiptir ve toplumsal dayanıklılığın artmasına ve iyileşmenin hızlanmasına yardımcı olan bir etkidir. Türkiye'de Covid-19 pandemisinde, “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” sloganıyla yardımlaşma kampanyası başlatılarak ulusal ve uluslararası çapta büyük bir yardımlaşma ve dayanışma örneği sergilenmiş ve bu uygulama, mağduriyetlerin giderilmesi ve yaraların sarılması noktasında topluma hem maddi hem de manevi bir destek olmuştur.

Mülki idare amirlerinin, kendisine bağlı kurum ve kuruluşlarla birlikte krizlere müdahalede kritik bir rolü vardır. Devlet organizasyonu, kaynakların tahsis edilmesi, yardımların koordine edilmesi, iyileştirme ve yeniden inşa süreci gibi faaliyetleri içeren kapsamlı bir süreci yürütmektedir. Devletin afet, salgın hastalık, ekonomik buhran gibi krizlerin, hazırlık süreçlerine ve hafifletme önlemlerine yatırım yapması aynı zamanda bu tür olayların etkilerinin azaltılmasına, kamu kurum ve kuruluşları ile toplumun krizlere karşı daha dayanıklı hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Böylece farklı kriz senaryoları üzerine çalışmış ve hazırlığını en ince ayrıntısına kadar yapmış bir kamu yönetimi, kriz zamanlarında daha iyi yol alabilir ve gelecekteki zorluklara daha verimli ve etkili bir yanıt verebilir.

Sonuç olarak, krizler toplumların yüzleşmesi gereken gerçeklerdir. Türkiye'nin kriz yönetiminde gösterdiği çabalar, özellikle pandemi sürecinde uluslararası alanda da takdir toplamıştır. Kriz yönetiminde, hukuki ereve, stratejik planlama, performans yönetimi, halkla iletişim gibi alanlarda iyileştirmeler yapılması önem taşımakla birlikte bu çalışma, geçmiş krizlerden ders alarak deneyim kazanmış ve gelecek krizler için yeni stratejiler geliştirerek hazırlığını en ince detayına kadar yapmış bir mülki idare amirinin, krizle mücadelede oldukça etkili ve yetkili bir aktör olduğunu ortaya koymuştur. Her alanda gerekli olan bilgi ve deneyim, kriz yönetiminde de önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Dev dalgalarla boğuşan bir geminin kaptanı, gemiyi limana güvenle yanaştırmak için verilen mücadelede en önemli aktör olduğu gibi, bilgi ve deneyimin uygulayıcıları konumunda olan kriz yöneticileri (mülki idare amirleri) de teorinin pratiğe uygulanmasında ve toplumun kriz ortamından güvenle kurtarılmasında en etkili aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bakımdan, hem kriz yöneticilerinin (mülki idare amirlerinin) ok iyi eğitilerek bilgi ve deneyim kazanmalarının sağlanması hem de görevli kurum ve kuruluşların geçmiş krizlerden çıkarılan dersler ışığında çok iyi donatılması gerekmektedir. Kamu yönetiminin, Covid-19 salgını gibi büyük krizlere karşı daha dirençli hale gelmesi için, sürekli eğitim, hazırlık ve kapasite geliştirme çalışmalarının önemi yadsınamaz. Bu bağlamda, gelecekte benzer krizlerle karşılaşıldığında daha hızlı ve etkili müdahale edebilmek için kamu yönetiminin idari, hukuki ve mali olarak sağlam temellere oturtulması ve etkili stratejilerin doğru zamanlarda devreye sokulması gerekmektedir. Bunun için, başta mülki idare amirleri olmak üzere kriz yönetiminde görev alacak tüm personelin eğitim programları ile sürekli eğitilmesi ve geliştirilmesi, teknolojik altyapıya ve inovasyona yatırım yapılarak teknolojik imkân ve kabiliyetlerin st seviyeye çıkartılması ve bunlara ek olarak uluslararası kuruluşlar ve hkmetlerle güçlü iş birliği ve koordinasyon kurulması gereklilikler arasında sayılabilir.

KAYNAKÇA

- ABOUDZADEH, N., SHOSHTARI, A., HASHEMNIA, S. (2014). Crisis Management: Planning for the Inevitable. *Management Science Letters*, 4(6), 1191-1196.
- Acıbadem Üniversitesi. (2024) **Covid-19 Hakkında**, "Çevrimiçi" <https://www.acibadem.edu.tr/covid-19/hakkinda> Erişim Tarihi 8.09.2024.
- ADAMS, J., WALLS, R. (2020) "Supporting The Health Care Workforce During The Covid-19 Global Epidemic". *Jama*, 323(15), ss. 1439-1440.
- AFAD (2023) **Kahramanmaraş'ta Meydana Gelen Depremler**, "Çevrimiçi" [https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk- 34](https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-34) Erişim Tarihi 22.03.2024.
- AFAD (2024) **Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü**, "Çevrimiçi" <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> Erişim Tarihi 12.05.2024.
- Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (2024) **Ali Yerlikaya'nın 6 Şubat Depremleri ile İlgili Açıklamaları**, "Çevrimiçi" <https://l24.im/Tqjv> Erişim Tarihi 02.06.2024.
- AKCAGÜNDÜZ, E. (2021) "Türkiye’de Mülki İdare’nin Sorunlarını Farklı Bir Yoldan Tespit Etmek: 2002 Tarihli Mülki İdare Şurası İhtisas Komisyon Raporları ve 2019 Tarihli Mülki İdare Çalıştay Raporu Üzerine Bir İnceleme", **14. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri**, (Edit.) Hatem Fahd Hno, Ömer Bozkurt, Sid Ahmed Soufiane, 4. Cilt, ss. 1247-1260.
- AKGÜN, M. H. (2023) "6 Şubat Depremleri Sonrasında OHAL İlanı ve Sonuçları", **Seta Perspektif**, Sayı 357, ss. 3.
- ALKAN, H. (2020) "COVID-19 Sonrasında Yönetmelik Kapasite: Demokrasi Bağlamında Devletlerin Geleceği" **Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği**, Ed.: M. Şeker, A. Özer, C. Korkut, TÜBA Yayınları, Ankara, ss. 255-278.

- AMMONS, D., RIVENBARK, W. (2008) “Factors Influencing The Use Of Performance Data To Improve Municipal Services: Evidence From The North Carolina Benchmarking Project”, **Public Administration Review**, 68(2), ss. 304-318.
- ASLAN, O. E. (2021) “Toplumsal Hızlandırıcı Olarak Küresel Salgın ve Dünya Düzeni”, **Bireyden Devlete Küresel Salgın**, Ed.: Ş. K. Onur Ender Aslan, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, ss. 9-20.
- AVANER, T., KÜÇÜKYAĞCI, N. (2021) “Cumhurbaşkanlığı ve Covid-19 ile Mücadele”, **Covid-19 Pandemisi ve Türkiye**, Ed.: T. Avaner, A. Barbak, R. Fedai, Ankara, TİAV, ss. 31-95.
- BAKİR, C. (2020) “The Turkish State’s Responses To Existential COVID-19 Crisis. **Policy and Society**, 39(3), ss. 424-441.
- BALCIK, B., BEAMON, B. (2008) “Facility Location In Humanitarian Relief. International Journal Of Logistics Research and Applications, **Int J Logist-Res Appl**, 11(2), ss. 101-121.
- BARBAK, A., AVANER, T., & FEDAI, R. (2021) “Bir Kamu Politikası Sorunu Olarak Covid-19 Küresel Salgını”, **Covid-19 Pandemisi ve Türkiye**, Ed.: T. Avaner, A. Barbak, R. Fedai, Ankara, TİAV, ss. 17-29.
- ÖVGÜN, H. Y. (2020) “Covid-19 Krizi Ekseninde Ulusal Kriz Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, **İzmir İktisat Dergisi**, 36(2), ss. 439-459.
- BAUBION, C. (2013) “OECD Risk Management: Strategic Crisis Management”, **OECD**, Sayı 23, ss. 4-22.
- BİLGİÇ, A. (2014). “Kapasite Arttırımı”, **Denetışim Dergisi**, Sayı 13, ss. 69-77.
- BOIN, A., HART, P. (2003) “Public Leadership In Times Of Crisis: Mission Impossible?”, **Public Administration Review**, 63(5), ss. 544-553.
- BOUCKAERT, G., GALLI, D., KUHLMANN, S., REITER, R., HECKE, S.V. (2020) “European Coronationalism? A Hot Spot Governing A Pandemic Crisis”, **PAR**, 80 (5), ss. 765-773.

- BROOKINGS. (2024) **Policy and Institutional Responses To Covid-19**, New Zealand, Brookings, "Çevrimiçi" <https://www.brookings.edu/articles/policy-and-institutional-responses-to-covid-19-new-zealand/> Erişim Tarihi 11.05.2024.
- CAPANO, G., HOWLETT, M., JARVIS, D. S., RAMESH, M., GOYAL, N. (2020) "Mobilizing policy (in) capacity to fight Covid-19: Understanding variations in state responses", **Policy and Society**, 39(3), ss. 285-308.
- CB İletişim Başkanlığı. (2021) "Asrın Küresel Salgını Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi", Ankara, CB İletişim Başkanlığı Yayıncılık.
- CDP. (2024). **2023 Turkey-Syria Earthquake**, CDP, "Çevrimiçi" <https://disasterphilanthropy.org/disasters/2023-turkey-syria-earthquake/> Erişim Tarihi 25.04.2024.
- CHRISTENSEN, T., DANIELSEN, O. A., LAEGREIS, P., RYKKJA, L. H. (2016). "Comparing Coordination Structures For Crisis Management In Six Countries", **Public Administration**, 94(2), ss. 316-332.
- CLARK-GINSBERG, A., EASTON-CALABRIA, L. C., PATEL, S. S., BALAGNA, J., PAYNE, L. A. (2021) "When disaster management agencies create disaster risk: a case study of the US's Federal Emergency Management Agency. **Disaster Prevention and Management: An International Journal**, 30(4/5), ss. 447-461.
- Cnntrk. (2023). **134. Gün! Depremde Ölü Sayısı Ne Kadar Oldu, Güncel Yaralı Sayısı Kaç? Hangi İlde Kaç Bina Yıkıldı, Kaç Kişi Öldü?** Cnntrk, "Çevrimiçi" <https://124.im/OXFlp1> Erişim Tarihi 12.07.2024.
- COOMBS, W. T. (2010) "Protecting Organization Reputations During a Crisis: The Development and Application of Situational Crisis Communication Theory." **Corporate Reputation Review**, 10(3), 163-176.
- COMFORT, L. K. (2007) "Crisis Management In Hindsight: Cognition, Communication, Coordination, and Control", **Public Administration Review**, 67, ss. 189-197.
- COMFORT, L., BOIN, A., DEMCHAK, C. (2004) "Designing Resilience Preparing For Extreme Events", **University Of Pittsburgh Press**.
- ÇAPAR, S. (2018) "Kriz ve Acil Durum Yönetimi", 1. Baskı, Ankara, **TİAV**.

- ÇAPAR, S. (2021) “The Fight Against The Covid-19 Pandemic In Turkey”, **Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 4(3), ss.153-163.
- ÇAPAR, S. (2023) “Türkiye’de Mevzuat Bağlamında Afet ve Acil Durum Yönetimi”, **Türkiye’de Mevzuat Bağlamında Afet ve Acil Durum Yönetimi**, Ed.: S. Çapar, Ankara, TİAV, ss. 161.
- ÇOLAK, E. (2019) “İdari Kapasite: Teorik ve Güncel Tartışmalar”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, ss. 1-124.
- ÇOPUR, H. (2024) **Covid-19 Döneminin Sembol İsmi Dr. Fauci ile Cumhuriyetçi Vekiller, Kongre Oturumunda Tartıştı**, Anadolu Ajansı, "Çevrimiçi" <https://l24.im/XJVmu7> Erişim Tarihi 03.01.2024.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2020) **Cami ve Mescitlerde Cemaatle İbadet Edilmesi**, Diyanet İşleri Bakanlığı Kastamonu Müftülüğü, "Çevrimiçi" <https://kastamonu.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?menucategory=kurumsal&contentid=691> Erişim Tarihi 27.05.2024.
- DUNLOP, C. A., ONGARO, E., BAKER, K. (2020) “Researching Covid-19: A Research Agenda For Public Policy and Administration Scholars”, **Public Policy and Administration**, 35(4), ss. 365-383.
- EL-TALIAWI, O. G., WAL, Z. V. (2019) “Developing Administrative Capacity: An Agenda For Research and Practice”, **Policy Design and Practice**, 2(3), ss. 243-257.
- EVANS, P., RAUCH, J. E. (1999) “Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis Of The Effects Of “Weberian” State Structures On Economic Growth”, **American Sociological Review**, 64(5), ss. 748-765.
- FARAZMAND, A. (2017) “Learning From The Katrina Crisis: A Global and International Perspective With Implications For Future Crisis Management”, **In Crisis and Emergency Management**, Routledge, ss. 461-476.
- FARAZMAND, A. (2009) “Building Administrative Capacity For The Age Of Rapid Globalization: A Modest Prescription For The Twenty-First Century”, **Public Administration Review**, 69(6), ss. 1007-1020

- FOLKMAN, S., MOSKOWITZ, J. T. (2004) "Coping: Pitfalls And Promise", **Annu. Rev. Psychol.**, 55(1), ss. 745-774.
- FUKUYAMA, F. (2013) "What is governance?", **Governance**, 26(3), ss. 347-368.
- FUKUYAMA, F. (2020) **The Thing That Determ, Nes A Country's Resistance To The Coronavirus,** The Atlantic, "Çevrimiçi" <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/03/thing-determines-how-well-countries-respond-coronavirus/609025/> Erişim Tarihi 20.07.2024.
- GAO, X., YU, J. (2020) "Public Governance Mechanism In The Prevention and Control Of The Covid-19<. Information, Decision-Making and Execution", **Journal Of Chinese Governance**, 5(2), ss. 178-197.
- GARRETT, L. (1994). *The Coming Plague: Newly Emerging Diseases in a World Out of Balance.* **Penguin Books.**
- GASKELL, J., STOKER, G., JENNINGS, W., DEVINE, D. (2020) "Covid-19 and The Blunders Of Our Governments: Long-Run System Failings Aggravated By Political Choices", **The Political Quarterly**, 91(3), ss. 523-533.
- GENÇ, F. N. (2021) "Kriz Yönetimi Covid-19 Pandemisi", Ankara, **Nobel Akademik Yayıncılık**, 1. Baskı.
- GÖZLER, K. (2003) "İdare Hukuku", Bursa, **Ekin Yayıncılık**, Cilt II.
- GRASSO, M., KLICPEROVA-BAKER, M., KOOS, S., KOSYAKOVA, Y., PETRİLLO, A., VLASE, L. (2021) "The Impact Of The Coronavirus Crisis On European Societies. What Have We Learnt and Where Do We Go From Here? – Introduction To The Covid Volume", **European Societies**, 23(1), ss.2-32.
- GÜLER, B. (2020/2) "İdarenin Covid-19 Pandemisine İlişkin Sokağa Çıkma Yasağı Kararlarının Kanuni İdare İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(38), ss. 180-201.
- GÜNGÖR, B. (2021). "Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Süresince Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi", **Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi**, 2(4), ss. 818-851.

- HADDOW, G., BULLOCK, J., COPPOLA, D. (2008) "Introduction To Emergency Management", **Butterworth-Heinemann**.
- HEAD, B. W. (2022) "Wicked Problems In Public Policy", Canada, **Palgrave Macmillan**.
- HEAD, B., ALFORD, J. (2013) "Wicked Problems: Implications For Public Policy and Management", **Administration & Society**, 47(6), ss. 711-739.
- HENDERSON, J., HULME, D., JALILIAN, H., PHILLIPS, R. (2007). Bureaucratic Effects: Weberian State Agencies and Poverty Reduction. **Sociology**, 41(3), ss. 515-532.
- HERMANN, C.F. (1963), "Some Consequences of Crises Which Limit the Viability of Organizations", **Some Consequences of Crisis Administrative Science Quarterly**, 8 (1), ss.61-82.
- HERMANSSON, H. (2019) "Challenges To Decentralization Of Disaster Management In Turkey: The Role Of Political-Administrative Context", **International Journal Of Public Administration**, 42(5), ss. 417-431.
- IAEGA. (2024) **Fukushima Daiichi Nuclear Accident**, International Atomic Energy Agency, "Çevrimiçi" <https://www.iaea.org/topics/response/fukushima-daiichi-nuclear-accident> Erişim Tarihi 09.05.2024.
- İçişleri Bakanlığı. (2019). İçişleri Bakanlığı'nın Yapısı ve Mülki İdare Çalıştay-**Çalıştay Raporu**, Ankara: TİAV.
- İçişleri Bakanlığı. (2020), **Millî Eğitim Bakanlığı** "Çevrimiçi" <https://aihlbasmakci.meb.k12.tr/tema/dosyadetay.php?kategorino=1039710&git=13> Erişim Tarihi 04.05.2024.
- İçişleri Bakanlığı. (2023) " Afetzedelerin Geri Dönüş İşlemleri, Yol Masraf Ödemeleri ve Tahliye İşlemleri", **İçişleri Bakanlığı**, Ankara.
- KAPUCU, N., GARAYEV, V. (2011) "Collaborative Decision-Making In Emergency and Disaster Management", **International Journal Of Public Administration**, 34(6), ss. 366-375.

- KAPUCU, N., DEMİRÖZ, F., ARSLAN, T. (2010) "Collaborative Emergency Management and National Emergency Management Network", **Disaster Prevention and Management**, 19(4), ss. 452-468.
- KARS, Ö. (2023) "Güçlü Ekip Hayat Kurtarı", **Kriter Dergisi**, 77. Kriter.
- KESER, H., AKOĞUL, A. (2013) "Türkiye’de Belediye Meclisi Kararlarının Yargısal Denetimi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(2), ss. 105-140.
- KILINÇ, E. İ. (2021) "Türk Kamu Yönetiminin Covid-19 Salgını ile Mücadelesinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı", **Covid-19 Pandemisi ve Türkiye**, Ed.: T. Avaner, A. Barbak, & R. Fedai, Ankara, TİAV, ss. 437-465.
- KINDLEBERGER, C. P. (1978). Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises. **Basic Books**.
- KOÇAOĞLU, B. U. (2019). Kamu Kurumlarında Yönetimsel Kapasitenin Güçlendirilmesi. **Sayıştay Dergisi**, Sayı 114, ss. 117-133.
- KUTLUK, E., KORKUSUZ, M. (2015) "Stratejik Yönetim Sürecinde Krizler ve Örgüt Üzerindeki Psikolojik Etkileri", **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4(7), ss. 21-33.
- LIVINGSTON, E., DESAI, A., BERKWITS, M. (2020) "Sourcing Personal Protective Equipment During The Covid-19 Pandemic", **JAMA**, 323(19), ss. 1912-1914.
- LODGE, M., WEGRICH, K. (2014) "The Problem Solving Capacity Of The Modern State Governance Challenges and Administrative Capacities", **Oxford**, USA.
- METE, B., ŞİMŞİR, İ. (2022) "Covid-19 Kriz İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı: Bir Kamu ve Özel Sağlık Kurumunun Instagram Paylaşım Analizi", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 23 (Covid-19 Özel Sayısı), ss.55-75.
- Miahaber. (2023). **Yurt Dışı Eğitimden Dönen 100 Kaymakam Deprem Bölgesine Görevlendirildi**, Miahaber, "Çevrimiçi" <https://124.im/HYDqkbB> Erişim Tarihi 12.04.2024.
- MITROFF, I. I. (1994). Crisis Management and Organizational Development The Next Frontier. **Wiley**.

- MOE, T. L., GEHBAUER, F., SENITZ, S., MUELLER, M. (2007). Balanced Scorecard For Natural Disaster Management Projects. **Disaster Prevention and Management: An International Journal**, 16(5), 785-806.
- OECD. (2020) “The Covid-19 Crisis: A Catalyst For Government Transformation?”, **OECD Library**, ss. 1-29.
- ÖĞÜNÇ, G. İ. (2021) “Türk Kamu Yönetiminin Covid-19 Salgını ile Mücadelesinde İçişleri Bakanlığı”, **Covid-19 Pandemisi ve Türkiye**, Ed.: A. B. Tekin AVANER, Ankara, TİAV.
- ÖVGÜN, B., GÜL, H. (2019) “Kriz Yönetiminde Reform”, **Resilience**, 3(2), ss. 173-181.
- ÖVGÜN, B., TAMER, H. (2020) “Covid-19 Krizi Ekseninde Ulusal Kriz Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, **İzmir İktisat Dergisi**, 36 (2), ss. 439-459.
- ÖZDEMİRAY, S., KUTLU, Ö. (2020) “Tarihsel Kurumsalcılık Ekseninde Türk Mülki İdare”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 489, ss. 233-268.
- PARKER, C. F., NOHRSTEDT, D., BAIRD, J., HERMANSSON, H., RUBIN, O., BAEKKESKOV, E. (2020). Collaborative Crisis Management: A Plausibility Probe Of Core Assumptions. **Policy and Society**, 39(4), ss. 510-529.
- PERRY, R., LINDELL, M. (2003) “Preparedness For Emergency Response: Guidelines For The Emergency Planning Process”, **Disasters**, 27(4), ss. 336-350.
- POLLOCK, K., STEEN, R. (2021) “Total Defence Resilience: Viable Or Not During Covid-19? A Comparative Study Of Norway and The UK”, **Risk, Hazards and Crisis In Public Policy**, 12(1), ss. 73-109.
- PUSTU, Y. (2007) “Osmanlı-Türk Devlet Geleneğinde Modernleştirici Unsur Olarak Bürokratik Elitler”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(2), ss. 197-214.
- Resmî Gazete (10.02.2023)** 1354 Sayılı TBMM Kararı, Resmî Gazete (Sayı: 32100) "Çevrimiçi" <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230210.htm> _Erişim Tarihi 09.02.2024.

Resmî Gazete (04.03.2005) 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 9’uncu Maddesinin (Ç) Fıkrası, Resmî Gazete (Sayı: 25745), “Çevrimiçi” [kanuntbmmc08905302.pdf](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050304_1.pdf) Erişim Tarihi 10.03.2024.

Resmî Gazete (10.07.2018) Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair 3 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmî Gazete (Sayı: 30474), “Çevrimiçi” <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710.pdf> Erişim Tarihi 12.06.2024.

ROBERTS, A. (2020) “The Third and Fatal Shock: How Pandemic Killed The Millennial Paradigm”, **Public Administration Review**, 80(4), ss. 603-609.

ROSENTHAL, U., Charles, M. T., & Hart, P. (1989). *Coping with Crises: The Management of Disasters, Riots and Terrorism*. Charles C. **Thomas Publisher**.

Sağlık Bakanlığı. (2024) **Günlük Aşı Verileri**, Covid-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu, "Çevrimiçi" <https://covid19asi.saglik.gov.tr/> Erişim Tarihi 12.09.2024.

Sağlık Bakanlığı. (2024) **Günlük Covid-19 Aşı Tablosu**, Covid-19 Bilgilendirme Platformu "Çevrimiçi" <https://covid19.saglik.gov.tr/> Erişim Tarihi 19.09.2024.

SAKURAI, M., CHUGTAL, H. (2020) “Resilience Against Crises: Covid-19 and Lessons From Natural Disasters”, **European Journal Of Information Systems**, 29(5), ss. 585-594.

SARICA, S. Ö. (2020) “Türkiye’de İdari Kapasite: İller Üzerine Bir Değerlendirme”, **Hacettepe Üniversitesi S.B.E Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı**, Ankara, Yükseköğretim Kurulu.

SAWALHA, I. H. (2020) “A Contemporary Perspective On The Disaster Management Cycle”, **Foresight**, 22(4), ss. 469-482.

SBB, C. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. **Strateji ve Bütçe Başkanlığı**.

SHRIVASTAVA, P. (1993). "Crisis Theory/Practice: Towards a Sustainable Future." **Industrial and Environmental Crisis Quarterly**, 7(1), 23–42.

SORENSEN, E., ANSELL, C., TORFING, J. (2021) “The COVID-19 Pandemic As A Game Changer For Public Administration And Leadership? The Need For Robust Governance Responses To Turbulent Problems”, **Public Management Review**, 23(7), ss. 949-960.

SÜLEYMANOĞLU-KÜRÜM, R. (2020). Kürüm, R. S. (2021). Uluslararası İlişkilerde Nitel Yöntemlerle Makale Yazımı: Vaka Analizi ve İncelikleri. **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 42, ss. 149-169.

ŞAHİN, D. R. (2021) “Covid-19’la Mücadelede Türkiye’deki Farklı Aktörlerin Yönetişim İlkeleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(3), 1723-1763.

T.C Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2024) **Yetki Belgeleri- Yolcu Taşımacılığı Yetki Belgesi Türleri**, T.C Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, "Çevrimiçi" <https://istanbul.uab.gov.tr/yetki-belgeleri-yolcu-tasimaciligi-yetki-belgesi-turleri> Erişim Tarihi 10.09.2024.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2021) **Bakanımız Sn. Soylu Açıkladı Vefa Sosyal Destek Grupları 21 Milyonu Aşkın Hizmet Ulaştırdı**, T.C. İçişleri Bakanlığı "Çevrimiçi" "<https://124.im/0P9a>" Erişim Tarihi 20.06.2024.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). **Koronavirüs Genelgeleri**, Mersin Valiliği: "Çevrimiçi" <http://www.mersin.gov.tr/korona2020> Erişim Tarihi 09.06.2024.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2021). **Koronavirüs Genelgeleri**, Mersin Valiliği: "Çevrimiçi" <http://www.mersin.gov.tr/korona2021> Erişim Tarihi 09.06.2024.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2022). **Koronavirüs Genelgeleri**, Mersin Valiliği: "Çevrimiçi" <http://www.mersin.gov.tr/korona2022> Erişim Tarihi 09.06.2024.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019) “Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı”. Ankara, **T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü**.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2024) **Covid-19 Bilgilendirme Platformu**, T.C. Sağlık Bakanlığı "Çevrimiçi" <https://covid19.saglik.gov.tr/> Erişim Tarihi 02.06.2024.

- TAFT-MORALES, M., MARGESSON, R. (2010). Haiti Earthquake: Crisis and Response. **Congressional Research Service**.
- TBMM. (2024) “Umumî Mûfettişlik Teşkiline Dair Kanun”, **Resmî Ceride ile Neşir ve İlânı**: 16/V11/1927- Sayı • 634.
- TIERNEY, K. (2007) “From The Margins To The Mainstream? Disaster Research At The Crossroads”, **Annual Review Of Sociology**, 33(1), ss. 503-525.
- TMF. (2024). **Bin Motosikletli Gönüllü**. TMF, "Çevrimiçi" <https://124.im/owGfKx> Erişim Tarihi 10.09.2024.
- TMMOB. (2023). **6 Şubat 2023 Depremleri Tespit ve Değerlendirme Raporu**. TMMOB Mimarlar Odası. Ankara. “Çevrimiçi”, <https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/mo06022023depremtespit.pdf> Erişim Adresi 14.06.2024.
- TUNCER, S. (2016) “II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-i Umumiye-İ”, II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, Ed.: P. D. Gedikli, İstanbul, **Oniki Levha Yayınları**, ss. 573-599.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri**. (2023). Türk Dil Kurumu, “Çevrimiçi” <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 15.03.2024.
- UNDRR. (2024) **Cuba: A Model In Hurricane Risk Management**, United Nations Office For Disaster Risk Reduction, “Çevrimiçi” <https://www.undrr.org/news/cuba-model-hurricane-risk-management> Erişim Tarihi 09.05.2024.
- UNFPA. (2023). Türkiye Depremi Durum Raporu, **UNFPA**.
- USLU, C. (2022). Demokrasi. Ankara, **ORİON**, ss. 398-400.
- VANROOVEN, M., HANSCH, S., CURTİS, D., & BURNHAM, G. (2001) “Emerging Issues and Future Needs In Humanitarian Assistance”, **Prehospital and Disaster Medicine**, 16(4), ss. 216-222.
- WAL, Z. V. (2020) “Being A Public Manager In Times Of Crisis The Art Of Managing Stakeholders, Political Masters and Collaborative Networks”, **Public Administration Review**, 80 (5), ss. 759-764.

Wikipedia. (2024) **Koronavirüs Bilim Kurulu**, Wikipedia, "Çevrimiçi" https://tr.wikipedia.org/wiki/koronavir%C3%BCS_bilim_kurulu Erişim Tarihi 22.04.2024.

Wikipedia, Ö. A. (2024). **Umumi Müfettişlik**, Wikipedia, "Çevrimiçi" https://tr.wikipedia.org/wiki/umumi_m%C3%BCfetti%C5%9Flik Erişim Tarihi 29.05.2024.

YAZICI, S. (2020) “Koronavirüs Salgını ve Kamu Personeli Pandemi Döneminin Gösterdiği Gerçek Güçlü Memur, Güçlü Devlet”, **Büro Memur-Sen**, ss.11-17.

Yeşilay. (2024). **Pandemi Günlerinde Dayanışmanın Çarpan Etkisi: Vefa Sosyal Destek Grubu**. Yeşilay, "Çevrimiçi" <https://l24.im/FPxfjY> Erişim Tarihi 15.09.2024.

YILDIZ, M., İZCİ, F. (2017) “Türkiye’de Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Injosos Al-Farabi International Journal On Social Sciences/ Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**,1 (3), ss. 397-412.

YILMAZ, A. (2010) “Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 466, 175-1

EK

T.C.
BALIKESİR İLİ
MANYAS İLÇESİ HIFZISSİHHA KURULU KARARI

KARAR TARİHİ : 09.09.2020

KARAR NO : 56 Nolu Karar

İlçe Hıfzıssıhha Kurulu Kaymakam Muhammed KAYA'nın başkanlığında 09.09.2020 tarihinde Kaymakamlık Toplantı Salonunda saat 16.00'da toplanarak aşağıdaki kararları almıştır. Bilindiği üzere koronavirüs salgınının toplum sağlığı ve kamu düzeni açısından oluşturduğu riski yönetme, sosyal izolasyonu temin, fiziki mesafeyi koruma ve hastalığın yayılım hızını kontrol altında tutma amacıyla Sağlık Bakanlığı ve Koronavirüs Bilim Kurulunun önerileri, Sayın Cumhurbaşkanımızın talimatları doğrultusunda birçok tedbir kararı alınarak uygulamaya geçirilmektedir.

İçerisinde bulunduğumuz kontrollü sosyal hayat döneminde salgınla mücadelenin genel prensipleri olan temizlik, maske ve mesafe kurallarının yanı sıra her bir faaliyet alanı/iş kolu için ayrı ayrı belirlenen tedbirlere uyum ve etkin denetim mekanizmaları büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede İlçemiz sınırları içerisinde faaliyet gösteren Tukaş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş adlı işletmede son günlerde karşılaşılan Covid-19 (koronavirüs) vaka ve temaslı kişi artışları göz önüne alınarak işletmeye özel aşağıdaki tedbirlerin alınmasının gerekli olduğuna;

1-İşçilerin giriş ve çıkışlarında ateş ölçümü ve semptom sorgusunun yapılmasına, ateşi yüksek ve semptom gösteren kişilerin en yakın sağlık kuruluşuna sevkinin sağlanmasına;

2-İşçilere ve özellikle formenlere koronavirüs salgınından korunması için yapılması gerekenler hakkında eğitimlerin yapılmasına;

3-İşçilere tek kullanımlık tulum alınarak soyunma odalarının kullanıma kapatılmasına;

4-Vardiya değişimleri sırasında işçilerin bekleme alanında toplulaşmasına engel olunmasına;

5-İşçilerin çalışma sürelerinin kısaltılarak, vardiya değişimi arasında en az 2 saat ara verilmesine;

6-Vardiya değişimleri sırasında işçilerin temas ettikleri her alanın uygun dezenfektan ile dezenfekte edilmesine;

7-Ortak kullanım alanlarının (tuvalet, kapı kolu vb.) sık aralıklarla dezenfekte edilmesine;

8-Çay servislerinin ve sigara alanlarında sigara tüketiminin yasaklanmasına.

9-Yemekhanede kullanılan tuz, yağ, baharat v.b ürünlerin tek kullanımlık paketler halinde verilmesine;

10-İşçilerin servise yoğunluk oluşturmada inip binmelerinin sağlanmasına;

11-Servis sayısının artırılması ve her servise servis kapasitesinin yarısı kadar işçi bindirilmesi, işçilerin yan yana oturmalarının engellenerek her koltuğa 1(bir) işçi gelecek şekilde oturmalarının sağlanmasına;

12-Servislerin işçi dağıtımı ve işçi toplamı arasında en az 1 (bir) saat süreyle havalandırılarak dezenfekte edilmesinin sağlanmasına;

13-İşletme yönetiminin fiyasyon ekibi kurarak bu ekibi aktif bir şekilde çalıştırmasına;

Konu hakkında gerekli hassasiyetin gösterilerek uygulamanın yukarıda belirtilen çerçevede işletme yönetiminin eksiksiz olarak yerine getirilmesine; kolluk kuvvetleri ve ilgili kurumlarca denetimlerin yapılmasına; tedbirlere uyulmaması halinde Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 282 nci maddesi gereğince idari para cezası verilmesi, aykırılığın durumuna göre Kanunun ilgili maddeleri gereğince işlem yapılması, konusu suç teşkil eden davranışlara ilişkin Türk Ceza Kanununun 195 inci maddesi kapsamında gerekli adli işlemlerin başlatılmasına;

Oy birliği ile karar verildi.

BAŞKAN

Muhammed KAYA
Kaymakam

ÜYE

.....
Belediye Başkanı

ÜYE

.....
İlçe Sağlık Müdürü

ÜYE

.....
İlçe Milli Eğitim Müdürü

ÜYE

.....
İlçe Tarım ve Orman Müdürü

ÜYE

.....
Veteriner Hekim

ÜYE

.....
Serbest Eczacı